

Patxi Iraola

Naizen apurra

Auspoa Liburutegia

316

IRAOLA, Patxi (1933-)

Naizen apurra / Patxi Iraola ; hautaketa eta transkripzioa, Rufino Iraola ; edizioa, Joxemari Iriondo ; [sarrera, Eusebio Igarzabal]. - [S.l.] : Auspoa ; Donostia-San Sebastián : Gipuzkoako Foru Aldundia, Kultura eta Euskara Departamentua, 2009.

329 or. : argk. : 20 cm. - (Auspoa Liburutegia ; 316)

Aurkibidea

LG SS 1495-2009. - ISBN 978-84-7907-629-0

I. Iraola, Rufino (1945-). II. Iriondo, Joxemari (1938-). III. Igarzabal, Eusebio (1944-). IV. Gipuzkoa. Departamento de Cultura y Euskera. V. Izenburua. VI. Saila.

821.361-1"19"

821.361-1"20"

821.361-94"19/20"

Hautaketa eta transkripzioa: Rufino Iraola

Edizioa: Joxemari Iriondo

© edizio honena: AUSPOA Argitaletxea
Gipuzkoako Foru Aldundia

800 aleko tirada

ISBN: 978-84-7907-629-0

Legezko Gordailua: S.S. 1495/09

Fotokonposizioa eta inprimaketa: Itxaropena S.A., Zarautz

Patxi Iraola

Naizen apurra

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

Kultura eta Euskara Departamentua
Departamento de Cultura y Euskera

Donostia-San Sebastián, 2009

Aurkibidea

Patxi Iraola, Oleiko Patxi	9
Hitzaurrea: iritzi kritikoa	11
Olegiko ataritik	17
Zaldibiaren kokagunea eta historia laburra	21
Gure aurrekoak	23
Gerra zibileko oroitzenak	49
Gaztaroa gogoratzen	65
Hirukote berezia: «Jainkoa», Lazkao Txiki, Artzanberri	89
Gure herriko soziedadeetako bertso-giroa	101
Hirurogeiko hamarkada	119
Txapelketak	127
Herriz herri	135
Hirurogeita hamarreko hamarkada	139
Laurogei/laurogeita hamarreko hamarkada	171
Goierriko bertsolariak	193
Bestelako saioak	203
Bat-batekoak	203
Bertso jarriak	293

PATXI IRAOLA, OLEIKO PATXI

Liburu bat egin behar zuela entzun nuenean, burura lehenengo etorri zitzaidana izan zen, “bat-batean kantatu dituenak biltzen hasten badira, makina bat gelditu behar zaiek bildu gabe”.

Gure gazte garaian, eta geroxeago ere bai esango nuke nik, inguruan sortzen bazen bertsotan jarduten zenik, Patxik aurki probatuko zuen mahairen baten bueltan otorduren bat aitzakitza hartuta. Hau ere esatekoa baita, Patxik mahaiain egin ditu saio gehienak eta seguru asko onenak ere bai. Bertso zaharrak kantatzen, berriz, Patxi da bukatzen ez den al-mazena. Horrekin makina bat gazte gozatu du. Lazkao Txikik berak, enteratzen zenean norbait jarduten omen zela bertso-tan, Patxiri galdetzen zion: “Hor ba omen zeok jarduten da-nen bat, probatuta al dek?”; eta Patxik askotan: “Bai ondo jarduten dek”. Orduan Lazkao Txikik: “Bai ondo jardungo dek baina garai baten Artxanberrik harrapatu balu”.

Artxanberriren bertsokera zen nonbait ziri sartzaila edo zenbait garaitan motzaila ere bai, eta Patxiren kasoan esan beharra dago hortan alderantzizkoa ere badela. Berak ahal duen bertsorik onena botako du, bertsolari danak bezela, tartean ziriren bat ere izan liteke, baina Patxik moztu nekez, eta nahita seguru asko sekula ez, baizik ari diren gaiaren ingurua zabaldu, eta bertsotan jarduteko hori bada zerbait.

Gu bertso munduan zerbait mugitzen hasi ginenean, edo geroxeago, bazen Goierriin halako mugimendu edo kezka bat bertsolariak sortzearekin. Ordizian irailako festetan txapelketa egiten zen; Zepai saria urte mordoan egin zen; AMPO saria, Idiazabalen; Osinalde saria ere orduan sortu genuen, Gabi-rian, eta lehenengoa Patxik irabazi zuen. Denok elkarrekin hartuemana bagenuen. Geuretzat hitzaldiak eratzen ere hasi ginen, eta Joan Mari Lekuona ekarri genuen hiru bat aldiz bai behintzat. Asmo horien berri ematera joan eta Iraolak baietz esan, eta hura koadrilan sartzea izugarria izan zen guretzat.

Elkarrekin bertsozara joan garenean, beste inorekin baino gehiagotan egin dut Patxirekin, bidean goazela, gairik jartzen ez badigute ere saioa nola egin eskema bat egiten ahalegindu izan gara. Norbaitek esan izan dit hori ez ote den inprobisatzea, baina nik uste inprobisatzea ez ezik ezinbesteko zela garai hartan elkar informatuta edukitzea, zeren inguruan egin behar genuen bertsoan eta bertsoak inprobisatu batek esaten duenari besteak ondo jarraituz inprobisatzen da. Honetan Patxiren burua oso argia eta gaztea da eta izatera, berriz, oraintxe zebilen bera baina zaharragoekin, eta bihar hogeit urte gazteagoekin, edade konturik nabarmendu gabe.

Hori dek Patxi, segi hola!

Eusebio Igarzabal

Hitzaurrea: iritzi kritikoa

Patxi Iraolak liburu egokia osatu du, bere neurrikoa. Gero irakurleari dagokio gustatu zaion ala ez esatea. Patxik material asko ipini du mahai gainean, material interesgarria, mugak garbi zehazten dituen edo, bestela esanda, jatorria non duen erraz igartzen zaion materiala: bera bizi izan eta ibili den tokian bildutakoa, Zaldibia eta Goierriekin hertsiki lotua. Baina ez horrela atera zaiolako, baizik eta hasieratik horrela planteatu duelako, bere neurrira egin nahi zuelako.

«Materiala mahai gainean jarri», esan dut. Eta material hori gestionatzen lagundu diogunak ere ahalegindu gara bere esanetara jartzen. Hark ahoz transmititurikoa paperean itsastea izan da gure lana, aldioro berari iritzia eskatuz, gustura geratuko zen formulazioa aurkitu arte. Horixe zen lehenengo promesa: «Hi gustura utziko ez hauen hitz erdirik ere ez». Eta bete dugu.

Patxiren liburua ez da ohiko bertso-liburu bat. Askoz ere gehiago da. Bere autobiografia da, bertsolaritzarekin zeharo inplikaturik bizi izan baita; ez dago ulertzerik Patxi Iraola Garmendiaren bizitza bertsorik gabe, ezta haren bertsoa bere bizitzako esperientzia guztiak kontuan hartu gabe. Uztarri berean doa dena, sinbiosi totala osaturik. Bizitza kontatzen du bertsoan eta bertsoa da Patxiren bizitza.

Eman ditudan datuen arabera, pertsonala eta lokalista esango du norbaitek. Nik esango nuke aski unibertsala dela, esportagarri eta estrapolagarria, bertsolaritza osotasunean tratatzen duelako, eta berarekin batera jardun duten protagonistak guztiz errepresentatiboak direlako. Hemen egindako esperientzia da, baina Euskal Herri osoari lotsarik gabe erakusteko modukoa.

Liburu autobiografikoa da, eta, aldi berean, besteren bertsoak sartzen ditu. Nire gusturako, oraindik gutxiegi sartu ditu, zeren, bere memoria pribilegiatuari esker, bertso-jasotzaile handia izan baita. Memoriaren kontua herentziatik datorkio; batez ere, amaren aldetik. Azkenean, berea edo

inorena, bertsoa da Patxiren «obsesioa», emozioei eragiteko sistemaren piezarik garrantzizkoenetako bat.

Patxi Iraolaren liburua originala da. Oraingoan «original» hitzaren adiera darabilkit guztiz zentzu objektibo eta denotatiboan. Liburu horretan datozen bertsoen %90 inguru inoiz argitaratu gabeak dira, gutxienez liburu formatuan, zinta zaharretatik transkribatu ditugulako asko eta asko, eta beste asko Patxiren memoriatik atera ditugu zuzenean. Areago oraindik, badira gaur egun liburuetan daudenak, baina bere momentuan Patxik gogoan hartuak eta hark emanak liburuan ipintzeko; adibidez, Xalbadorren Lazkaoko bertsoak, Artxanberri eta Lazkao Txikiren batzuk, etab.

Patxi Iraolaren autobiografia oso urrunetik hasten da. Bere izaera osatzen lagundu dioten bizipen ezinbestekoak jotzen ditu aurrekoen bizitza eta haiengandik jasotako altxor kulturala: bertsoak, ipuinak, fabulak, pasadizoak, pertsonaia ospetsuen biografiak, etab. Eta hori ere sartu egin du liburuan, irakurlea erraz asko konturatuko denez. Baina entzunda bezala sartu ditu, ahozko tradizioak agintzen duen eran. Izango da Patxik kontatzen dituen ipuinen bertsio osatuagorik, baina hark bere memoriatik eskuratu ditu, eta ez liburuetatik.

Patxi Baserritarra da hitzaren zentzu osoan, nahiz eta hogeita hamar urtez fabrikan lan egin. Baserritik eta baserriko kulturatik ari da hizketan. Olegi zaharretik dihardu, 1964an Olegi Berrira aldatu bazen ere. Haren bertsoari, gaia edozein dela ere, belar-usaina dario beti, oro har bertsolari-tzak atzo goizera arte izan duen legez.

Patxi Iraolaren autobiografiaren beste parte inportante bat herriko soziedadeetan kokatua dago. Soziedade eta tabernan egiten den bertso-iturritik edan du. Giro hori da berea eta giro horretan kantatzen diren bertsoak ere bai, nahiz eta bertsolariak beste batzuk izan. Beraz, historia hori ere bere autobiografian sartu egin du, berea balitz bezala asumiturik.

Jende asko aipatzen du. Hori bai, gehienetan inguru-koak; paradoxikoki, Lazkako Txiki kenduta, urrutiko jendea-

rekin egindakoak badira ere liburu honetako saiorik luzeenak. Badira aipamen bereziak, hain zuzen, *Hirukote berezia* atalean: Lazkao Txiki, Jesus Eskisabel eta Artxanberri.

Ohartzen da zenbat dezakeen, jabetzen da bere bertso-estiloaz eta deskribatuko du. Bertso-jasotzailea dela esan dugu, eta izan dugun bertso-biltzaile handienarekin gogoratuko da, Aita Zavalarekin, eta goraiatuko du.

Badakigu txapelketa ez dela izan bere arlorik indartsuena. Baina horren berri ere emango digu, eta dozena bat bertso eder dastatzeko aukera eskaintzen dio irakurleari. Badakigu gutxi direla, baina dozena bat bertso gogoangarri ez da marka txarra, kontuan hartzen badugu gehiegi ere ez zela ibili txapelketan.

Egoera politikoaren gainean kantatzeari ez dio inoiz muzin egin, eta hor dauka atal bat oso-osea, *Hirurogeita hamarreko hamarkada* deiturikoa. Ikuspegi abertzaletik kantatu du beti. Nire ustez, azertu handia izan du Mariano Ferrerren dokumentua sartzea, dena hobeto kontestualizatu ahal izateko. Ez dut esan nahi ezer justifikatu beharrik zeukanik, baina testu horrek gauzak asko argitzen ditu, eta orduko giroa ulertzen laguntzen du.

Nola utzi aipatu gabe 91ko omenaldia! Aldi berean, esker-tsu eta kezkatu azaltzen da. Neurritan egindako gauzak gustatzen, nonbait, eta hura gehiegitxo ote zen edo... Bi bertso-sorta datoz atal horretan: lehengo liburuan argitaratuak batzuk, *Hemeroteka* epigrafepean eta, besteak, azken agurrekoak edo eskertzekoak.

Lehen esan dugu Zaldibia eta Goierri lotua dagoela liburu. Beraz, aipatu beharra zeuzkan Goierriko bertsolariak, eta aipatzen ditu. Bakoitzaren halako aipu txiki bat egiten du; laburra, baina esanguratsua, bertsozaleen ordezkariarekin ere ahaztu gabe.

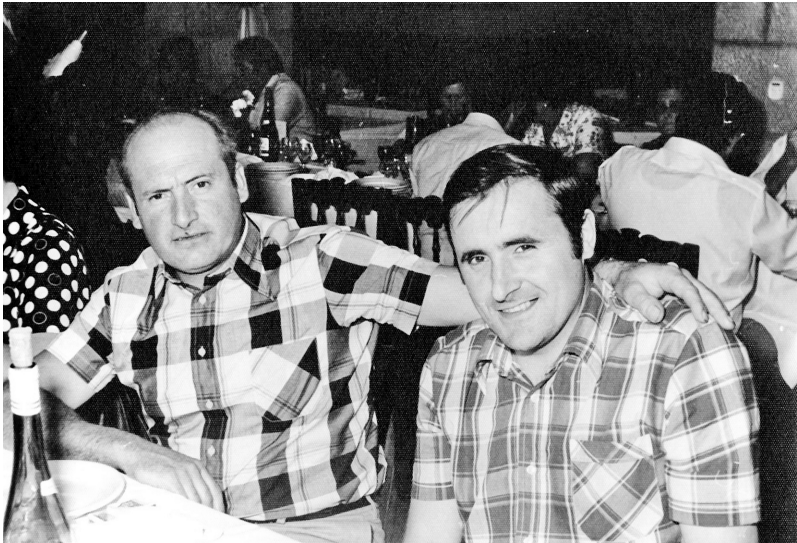
Azkenik, bertsoenak bi atal luze sartu ditu: bata, bat-batekoa; bestea, bertso jarrien atala. Kontrarioak bertsolari handiak badira, bera ere oso maila onean arituta dago. Gainera, gauza bat esan behar da: ez du selektiboegia izateko

egokiera handirik izan, bertso *corpus* osoa ere ez baitzen handiegia. Beraz, oraindik meritu handiagoa.

Bertso jarrien sailak atentzioa eman dit; izan ere, asko hildako lagunei eta adiskideei paratuak baitira, sarritan familiakoek eskatuta. Inoiz gutxitan ikusi dut era horretako horrenbeste bertso liburu batean. Baina bestela jarritakoak ere ez dira gutxi.

Hauxe da dena: Patxi Iraola Garmendiaren biografia, hainbat kontu, jakingarri eta 700 bertso ingururekin.

Rufino Iraola Garmendia

Patxi Iraola eta Eusebio Igarzabal. Ordizia.

Arg. Josetxo Marin.

Inoiz ez zait gustatu
harrokeriz teman,
horregatik sartzen naiz
apurren zerrendan;
neurria hartzea
ederra zeren dan
eta zer egingo det?
Dedanetik eman.

Olegi baserri zaharra.

Gure gurasoak.

Olegiko ataritik

«Patxi Iraola Garmendia, Iraola bertsolaria, 1933ko apirilaren 23an jaio zen, Zaldibiako Olegi baserrian». Horrela hasiko zen nire biografia, beste inork idatzi izan balu, normala den bezala, eta neuk idatzita ere bere horretan uztea pentsatu dut.

Halabeharrez, gure baserriak bi izen ditu Olegi edo Olategi, eta eskrituraren batean *Olaegui* ere azaltzen da. Baina herriak ez bata ez bestea dio esaten, baizik eta «Olei». Ez da nire kasua, baina izan dira familian «Olei» izengoitiarekin, izendatu dituzten pertsonak. Esate baterako, «Olei Handia» esaten zioten gure aitonari, nire aitapontekoari. Hari zor diot izena, Frantzisko Mari baitzen hura. Neroni ere «Prantxiko» deitzen zidaten gaztetan, batez ere etxean; oraindik senide batzuek hala esaten didate.

Auzoak Olaeta du izena, alderdi horretan *ola* edo *olak* izandako aztarnarik ageri ez bada ere. Larraizko bidean dago Olegi, kamiotik hirurehun bat metrora, Bentaberri eta Telleritxorekin triangelua osatzen duela, Igartzeta baserriaren azpialdean, Nañarri eta Gaztelu mendien aurrez aurre. Gaur egun, Olegi-berri etxean bizi naiz, jaiotetxetik nahiko gertu, Txiritaren estatu berean, hau da, soltero.

Pedro Joxe Iraola Jauregi eta Genoveva Garmendia Apatategi ziren gurasoak. Neu naiz oinordekorik zaharrena, baina beste zazpi seme-alaba ere izan zituzten. Aita Olegin bertakoa zen; ama Igartzetakoa.

Bertsoaz maiteminduriko gizona izan naiz: ume-umetatik neurekin izan ditut bertsotarako zaletasuna eta grina berezia, etxeko giroak zeharo kutsatuta, noski. Amak bertso zahar asko kantatu ohi zuen; aitak, berriz, bereak ere bai tarteka.

Nahiko gazterik hasi nintzen lagunartean kantatzen, baina plazarako bidean inoiz pentsatu gabe, adiskide batek «behartu» ninduen arte.

Naizen apurra. Izen handirik ez duzunean, beste munduko pretentsiorik gabe jarduten duzunean, errazago da

izenaren jabe izatea; ni, nezakeenaren barruan, saiatu naiz bertso-lanak ahalik eta ongien bideratzen, izenaren jabe izaten, naizen apurra erakusten.

Ez naiz ahaleginduko, ordea, neurea azaltzen bakarrik, mintzatuko naiz ezagutu dudan bertso-giroaz ere, eta hementxe ezarriko dut giro horretatik bildutako besteren uztaren mostra zabal bat, bertsolari hainbat izan bainaiz bertso-jasotzaile.

Iraola Garmendia

Ez da kasualitate makala, baina azkeneko lau gizaldietan hiru *Iraola Garmendia* izan dira Olegin: birraitona, aitona eta gu geu. Aitak eten zuen katea, *Iraola Jauregi* baitzen; bera ere, ordea, *Garmendia* batekin ezkondu. Gainera, hark ere hirugarren eta laugarren abizenak *Garmendia* eta *Garmendia* zituen.

Beste detaile bat ematearren, esan dezagun Zaldibiako Arrue baserritik etorri zela *Iraola* Olegira: Jose Iraola Nazabal, gure birraitonaren aita.

Aitaren aldeko amona Beasaingo Arriaran auzokoa genuen, Buruarreta baserrian jaioa, eta gero Muxika baserrira aldatua. Maria Antonia Jauregi Garmendia zituen izen-deiturak. 1945. urtean hil zen, 78 urte zituela. Etxekoandre eta baserriko lanean, bizitza normal-normala eraman zuen; eguneroko bizitzaz aparte ez dut gogoratzen gauza aipagarri eta berezirik.

Amaren aldeko amona, berriz, ataundarra zen; Ataungo Munduate baserrian jaioa. Katalina Apalategi Goikoetxea ziren haren izen-deiturak; ondo abizen ataundarrak biak ere. 1943an hil zen. Nik ezagutu nuenerako dezente bajatuta zegoen, baina ez zuen ahoan bizarrik. Behin batean, gure ama gaixo antzean eta, zer moduz zegoen galdetu zidan; ondo zegoela esan nion. «Hi bai, ondo hago», erantzun zidan.

Olegi zahar

Kontu bitxia da, baina nondik gatozen ikusteko, 1888an, aitona zena ezkondu zenean, oso polita da eskriturak Olegiko

ondasunei buruz zer dioen ikustea. Beste askoren artean honela dio:

«Los comparecientes Don Francisco Iraola y su esposa Doña Ana Josefa Garmendia dicen que viven en el caserío Olaegui, sito en Zaldivia y que tienen los siguientes bienes: cuatro vacas con dos crías y una burra, cuyo valor es de setecientas cincuenta pesetas; cien ovejas y una borda, de valor mil setecientas cincuenta pesetas, herramientas de ganado y labranza, de valor mil pesetas y además doscientas quince pesetas que tiene que haber de varias personas....»

Bestalde, eskritura horren arabera, Olegikoe Andurio mendian ere bazuten terrenoa. Kasua da sekula ez dugula entzun, ez etxean eta ez inon, terreno horren berririk. Saldu egingo zuten, edo galdu egin ote da?

Baina dena ez da edukitzea, ematekoak ere bazituzten: zortziehun pezetaren zorrak ageri dira eskrituran; ez da harritzekoa, ordea, gure birraitonak Itsasoko baserri bat eskuratu baitzuen lau mila eta ehun pezetaren truke. Baina badi-rudi laster eta erraz kitatzeko modua izan zuela, saldu egin baitzuten Jauregiogena izeneko baserri hori

Jakina, nire gogoramena baino lehenagoko kontuak dira horiek. Segur aski, gure gurasoen gogoramena baino lehena-goak ere bai, eta ez dut gogoan han bildutako sagarrik edo gaztainarik inoiz jan izana. Beraz, Olegi izan da nire betiko habia. Bi bizitzako etxea zen, berez, baina hori ere aurrera-goko kontua da, nik bakarra ezagutu baitut beti.

Amak lurrera «jausia»
non hartu nuen bizia
horra esaten hasia
hantxe daukagu gure Olegi
nere kabi berezia:
jaio ta bertan hazia
naizen moduan hezia
ta dedan dohaiz jantzia

Iraola anai-arrebak, Olegin, 1990.

Patxi, Agerreko Nikolas Aiestaranekin.

Zaldibiaren kokagunea eta historia laburra

Zaldibia Goierriko eskualdean dago kokatua; Ordiziatik 4 kilometrora; Tolosatik 20ra eta Donostiatik 45era. 16,2 km²-ko hedadura du, 164 altitueda (herriko plazan) du. 1.500 bizilagun dauzka momentu honetan. Herri hauekin egiten du muga: Arama, Altzaga, Gaintza, Abaltzisketa, Ataun, Lazkao eta Ordiziarekin. Baita Eniro-Aralar mankomunitateko lurrekin ere egiten du muga. Aldi berean, mankomunitate horretako kide da. Amundarain ibaia da garrantzitsuen, Urtsue-rreka ahaztu gabe. Azkeneko hori aurrenekoaren ibai-adarra da, eta Amondarain, berriz, Oriaren ibai-adarra. Ordizian egiten du bat Oriarekin. Mendirik garrantzitsuenak hauek dira: Nañarri (1.341 m), Auza-Gaztelu (899 m) eta Intzartzu (565 m).

Bien bitartean libre izanik, independente izanik, 1399an, Altzaga, Arama, Gaintza, Itsasondo eta Legorretarekin batera, *Villafrancari* lotu zitzaion. Horrela iraun zuen 1615era arte; urte horretan hiribildu bilakatu zen, Villafrancaren tutoretzatik askaturik, eta urte horretan bertan sortu zen *Oria Ibaiaren Batasuna*-rekin bat egin zuen. Elkarte horren xedea zen gastuak murriztu eta abantaila ekonomikoak lortu. 1682. urtean atera egin zen elkartetik. Baina berriro itzuli egin zen, 1741ean, eta han jarraitu zuen 1768ra arte. Berrogeita hamar urtez bere kasa ibili ondoren, berriz ere 1818an, elkarte berria sortu zuen: Atzalbea, Beasain eta Ataunekin batera, 1852an desegin zen arte.

Zaldibia, batik bat, nekazari- eta artzain-herria izan da XX. mendearen erdi aldera arte. 100 baserritik gora zituen produkzioan Zaldibiak, eta berrogeita hamar artzain baino gehiago ere bai.

Zaldibiak, Aralar mendiaren babesean kokaturik, artzaintzarako erraztasun handiak izan ditu. Irispide errazeko galtzada bat zuen. Ardiak larre onetan bazkatzeko modua izan du beti. 1409. urtean, Enirio-Aralar Mankomunitatea

sortu zen, hamalau herrik osatua, eta Zaldibia horko partaide da hasieratik.

Sal-erosketa hobetzarren, 1569an Ordiziako bidean galtzada eraiki zuten. Horrek, begi-bistakoa denez, indartu egin zuen Ordiziako azoka (1512) eta Zaldibiako nekazari eta artzainei mesede handia egin zien.

1870. urtean, Ordizian *Norteko Trenaren* geltokia eraiki zuten; Zaldibiako Udalak ere egin zuen bere ekarpen ekonomikoa, trena eta geltokia izateko; horrela, Tolosan eta Donostian ere saldu ahal izango zituzten beren produktuak.

(DV, Zaldibiako kronika: 08/10/24)

Gure aurrekoak

Gure aurrekoak. Atalburu orokor samarra, agian; baina saiaturko naiz eremua ahalik eta zehatzenik zedarritzen. Gure aurrekoak esatean, gutxienez, lau gauza esan nahi nituzke: euren eguneroko bizitza nolakoa zen –beraz, lanari eta lana-besei lotua legoke–; zer-nolako giro sozio-politikoan bizi ziren; zer kultura-girotan mugitzen ziren; horrekin loturik, etnografikoki nola definituko genukeen gizarte hura; eta, azkenik, bertsolaritzak, baldin eta existitzen bazen, zer esan nahi zuen gizarte hartan.

Ez nuke atzera gehiegi jo nahi; geldi gaitzen, hasteko, azken karlistada (1876) eta Kubako gerraren (1898) tarte horretan. Ez naiz hasiko hemen historia egiten, ezin izango bainuke, ez naiz horraino iristen. Apalagoak dira nire xedeak. Baina karlistadari buruz zerbait kontatu nahi nuke; ez gero jakin dudana, baizik eta gure etxean, batez ere aita zenaren ahotik entzunda bezala. Gero jakin dudana diodanean, esate baterako, Orixek Santa Kruzi buruz idatzi zuen liburuaren eta abarren gainean ari naiz. Irakurketa horiek alde batera utziko ditut, eta aitak kontaktzen zigunaren aditzera emango.

Santikutz

‘Santikutz’ idatzi dut, gurean hala deitzen baitzioten beti Santa Kruz apaiz gerrillariari. Haren oihartzuna, ikusten duzuenetz, oso hedatua zegoen: edozein baserri puntatako aitonak edo amonak emango zuen aditzera. Bazuen beste bertute bat ere. Pasarte bera, toki batean eta bestean, askotan desberdin kontaktzen zuten. Ni etxean entzundakoari lotuko natzaio. Esan beharrik ez dago balio historikorik ez duela izango, baina bai balio sinboliko eta mitiko handia. Beraz, horrela azaltzea eta ikuspegi horretatik epaitzea nahiko nuke; azken finean, helburua da gure aurrekoak zein girotan bizi ziren ikustea.

Zaldibiako parrokian, oso antzinatik, bazen zilarrezko gurutze bat. Gerora neuk ere ezagutu nuen. Sakristian egoten zen ondo gordeta, jai eta ospakizun handietan bakarrik ateratzen zuten handik. Santikutz inguru hauetan zebilela, gurutze hori desagertu egin omen zen. Zurru-murrua zabaldu zen Santikutzen mutilek eraman zutela. Hernialdeko apaiz gerrillaria gogor haserretu omen zen, eta elizako sakristaua eta herriko jueza hartu omen zituen preso. Kontuak argitzea gustatzen zitzaion, nonbait, baina ez nolana: *paloak* eman omen zizkien biei ala biei, berrogeita hamarna *palo*. Ez dakigu egia ala gure aurreko horien irudimenaren kontua den, baina esaten zuten jueza hil egin zela, eta sakristaua ozta-ozta atera zela bizirik.

Beste batean, Subi baserriko Santiago Gaztañagarekin egin omen zuen topo Galbariotako iturrian Santikutzen «batailloiak» (ez dakigu horrenbeste mutil Zaldibian bilduko zuen inoiz). Subi baserria hiru herriren mukan dago: Zaldibia, Abaltzisketa eta Gaintza. Galbariota, berriz, herritik Olegirako bidean dago, kamio-ertzean.

Kuestioa da Santiago gaztea espioitzat hartu zutela, eta hari ere paloak eman omen zizkioten. Larri-larri ibili omen zen, baina ez zen hil.

Santikutz inguru hauetan zebilenean, herriko erretorea Nafarra omen zen. Oker ez banago, Patrizio Berasategi zituen izen-deiturak. Santikutz Nafarroara joan nahian omen zebilen, eta Don Patriziok lagundu omen zion, Olarango Saroira (Olakosai) arte; gaur egun, Akapulko ere esaten diote toki horri, Mexikokoaren oroimenez edo; hango musikarekin eta bizimoduarekin gustaturiko asko izan baita gure artean. Don Patriziok (ustezko konfiantzaren gauzak izango ziren) esan omen zion apaiz-bizitzatik urrundu eta bizimodu lasaka antza ez ote zuen hartu. Orduan Santikutzek, fusila gora jasorik, erantzun omen zion: «Etor hadi gaur nirekin eta ikusiko diagu bizimodu lasaka norena den».

Nafarroara iritsi zenean, Erregea han omen zegoen, eta ezkutatu egin omen zuten, Santikutzek gizona azkar garbitzen omen zuen eta. Santikutzen figura mitikoaz mintzatzen

zitzaizkigun, baina ez ziguten askorik argitzen noren alde zebilen. Suposatzen da karlisten alde eta liberalen kontra, baina, historiak esaten duenez, ez zen inorekin ondo etortzen.

Beste pasarte bat ere bada, Beizaman gertatua (Orixek agian beste puntu batean kokatuko du). Nik, entzunda bezala, ipiniko dut, eta nik entzundakoaren arabera Beizama da eszenatokia. Baserri batean gordeta zegoela, liberalek aurkitu egin omen zuten; inguratuta zegoela ikustean, etxeko nagusiari prakak eta alkandora eskatu, buruan otarra eta eskuan igitaia hartu eta, arbi-hostoa egitera balihoa bezala ihes egin omen zien. Ez zen ganadu ederra izango! Oraingoan bai, oraingoan Orixeri utziko diogu hizketan: Santa Kruz apaiza jesuita sartu zen azkenean, eta esaten du merituren bat izango zuela, «jesuitek ez baitute edozein moduz inor hartzen». Eta Orixek horretaz bazekien zerbait.

Kubako gerra

Kubako gerraz ere mintzatzen ziren gure etxean. Neuk ere ezagutu nuen han izandako bat baino gehiago. Ez ditut gogoan denen izenak, baina ulertzeko adina aitortuko dizuet. Hauek ziren horietako batzuk: Sorron baserriko Jauregi «Kartero zaharra», Igartzetako Tomas Elozegi, Telleriko Martin Otegi, Saturdiko Joxe Antonio Iruin, eta denetan ezagunena Patxi Erauskin, «Patxi Errota» bertsolaria. Gure amak esaten zuen (ez dakit norengatik) goseak amorratzen, platanok lur-estali eta jatera ausartzen ez, ez baitzekiten jatekoak zirenik. Hura ere ez zen izango ederra! Baina Kubako kontu gehien utzi diguna Patxi Errota bertsolaria da. Gu bertso batekin konformatuko gara. Gehiago nahi duenak jo beza *Auspoa liburutegia* saileko 130. alera; hantxe aurkituko ditu xeheetasun gehiago.

Zenbat seme eder bala granadaz
hil da sartzen da lurpera,
harkaitzak negar egin lezake
konparazio batera;

zer estadutan gelditzen geran
hortik kontuak atera.
Mutil solteroak izango diton
andregaietzaz aukera.

Txirrita zalea izan zen politika-kutsuko bertsoak eta historiari lotuak idazten. Baditu Foruen inguruan edo Kubako gerrari buruzko bertso batzuk, nik sarritan entzunak eta kantatuak; haiekek gogoratuko ditugu:

Mila zortzihun hirurogeita
hamaseigarren urtian,
ekaitz gaizto bat sartu zitzaigun
Kantabriako partian,
lehenago ez zen kintik tiratzen
gure sorleku maitian,
elementu hau nundik sortu zan,
ongi entera gaitian,

Kintak jarrita ondorenean
beste hogeit bat urtian
zenbat amaren seme onradu
Kuban sartu zen lurpian!
Guraso askok negar egin du
hura saldu zan artian.
Gehienak lutoz jantzi ginaden
Kantabriako partian.

Aberats askok pagatzen zuen,
soldadu joan zenbait pobre;
lege hori jarri ez bazen ere
arlotiarentzat hobe,
azkenerako estranjerua
egin zen islaren jabe;
lehen ere Kuba saldu zitekeen
hainbeste gizon hil gabe

Aralar mendiko kontu bitxiak

Gure aurreko Zaldibia nolakoa zen aipatu dugu lehenago. Esan dugu artzainak eta baserriarrak zirela gehienak. Gure familian ere hala ziren, bai Olegin eta bai Igartzetan, nik baserriar soil ezagutu banituen ere. Aurrera jo aurretik, tes-tuinguruan hobeto kokatze aldera, Jose Garmendia Arruabarrrena historialari eta apaiz herritarrak idatzi eta Rufino Iraola Garmendiak euskaratu eta moldaturiko artikulua-ren laburpena ezarriko dut lehenik:

Zaldibiak badu, dantza eta herriko seme argiez gain, iragan isil bezain monotonoa, bere muino eta baserrietako isiltasunaren parekoa. Kasik ez dago ezer berezirik, bizimodua bera ez bada, txikikeria deigarriez beteriko bizimodu berezia. Dena dela, bere historia patxadatsuen harien, bada zenbait gauza, zenbait gertaera, denbora iheskorren atzaparretatik errekuaturik, gure garaietaraino iritsi dena, aro bat islatu eta giro jakin bat definitu duena.

Oraingoan Aralartik datozkigu berriak, antzinateko mendi patriarkal horretatik; gaur, eliz dorreko kanpai-hotsek Santa Fe zaindariaren jaiak iragartzen dituzten honetan, betilun eta txiro ageri zaigu. Geroxeago, bildotsak bidaliko dizkigu, elkarren kontra estuturik eta artzainen txistu-hots eta txakurren artean, Bizkai aldera abiatzeko. Horixe da, udazkenean, artzain-herri honen ohiko erretratua.

Atsegin dut, zinez, momentu batez begiak itxi eta oroitza-penetan galtzea. 1500. urtean nago, gure herri honen edozein ingurutan. Toki aski zakar eta bakartia da, alde guztietatik laharrez eta basoz josia. Nire begiak gari sailak, arta soroak eta abar ikusten ohituta daudelarik, oraindik ezin naiz jabetu garai hartako landaredi ugariaren sendotasunaz. Gaurkoarekin alderatuta, oso bestelakoa zen Gipuzkoako paisajea; esan beharrik ere ez dago animalia-mota askoren bizitokia zela; baziren hartzak, otsoak, basurdeak, basakatuak, azeriak... Eta hainbestexa dira, XVI. mendean, Aralar mendiko artaldeei eraso egiten dieten sarraskigileak, Enirio-Aralar elkarteko herriak bilera egin beharrean aurkitzen dira; 1578ko maiatzaren

20an egin zen bilera hori eta ordenantza hauxe idatzi zuten: hartza akabatzeagatik, 6 dukat (16,50 pezeta) saritzat; otsoarengatik, 2 dukat; eta beste piztia mota batzuk (obillo) harrapatzeagatik, 2 erreal.

Ordiziako diru-kontuetan ageri denez, 1579tik 1608ra bitartean, ontzako urrea ordaindu zitzaien ehiztariei, 19 hartz eta 7 otso akabatzeagatik. Gerturago etorrira, 1658an, Gabirian hartz bat harrapatu zuten, eta Aralarren beste bat, 1735ean; azkeneko horrek 87 kg pixatu zituen larrua kenduta, eta Ordiziako Valmedianoko Markesaren palazioko atarian egon zen jendaurrean erakusgai. Iztuetak dioenez, idiazabaldarrek 39 kiloko tigrea harrapatu zuten zepoan, 1776an.

Baina sarraskigile guztien artean, otsoa da ugariena eta Gipuzkoako lurraldean gehien iraun duena; horren seinale gisa, hor daude bere izena daramaten hainbat toki. Zaldibian ere badira erro hori daramaten baserri-izenak.

Tresna asko erabili zen, Aralar ingurutik otsoa desager zedin: zepoa, tranpak, otsotarako perdigoia (berezia) eta, batez ere, benenoa. Horretarako, artzainek pizti harrapatzaileak eramaten zituzten, diru truk, piztiaren arrastoak ikusi orduko. Adituok biderik bide ibiltzen ziren, abere-tripak lorrean zituztela, eta han-hemenka sebo-puskak ipintzen zituzten, benenatutako okelarekin nahasi. Otsoak arrastoari zuzen jarraitzen dio, pozionarekin topo egin arte.

1895ko elurtean, harrapaketa-modu hori dela medio, sesio izugarria sortu zen zaldibitarren eta ataundarren artean. Zaldibiakoek benenatutako asto-burua ipini zuten Enirio-Aralar elkarteko mendietan, eta ataundarrek ahuntz-burua, euren herri-terrenoan; hauek ere pozoinduta, noski. Hurrengo egunean joan ziren batzuk eta besteak nor bere karnata (cebo) ikustera, eta gurek hiru animalia aurkitu zituzten akabatuta: azari handi bat, izugarrizko arranoa (hegotik hegora metro eta erdi neurturen zuen) eta 49 kiloko otso bikaina. Hirurak ere jatura egin zuten tokitik gertu zeuden akabatuta.

Era berean, ataundarrek, ahuntz-buruari begira jarri zirenean, otso-arrastoak ikusi zituzten elurretan; haien ustez,

otsoa, ataundarren janaritik probatu ondoren, Zaldibia aldera joan zen. Zaldibitarrek otsoa harrapatu zutela jakin zutenean, ataundarrek pentsatu zuten eurek ipinitako ahuntz-burutik janda benenatu zela, eta erreklamatu egin zieten zaldibitarrei. Ataungo alkatearengana joan ziren biak, bai ataundarrak eta bai zaldibitarrak, ziurtagiri bila, hori beharrezkoa baitzuten 375 pezeta kobratzeko, hau da, artzainen elkarteak ordain-saritzat izendatua zeukana jasotzeko. Alkatea zeharo txundituta geratu zen, batzuen eta besteen arrazoiak entzunda; izan ere, nork jakin zer janda, asto-burua ala ahuntzarena, akabatu zen otsoa?

Hala ere, Ataungo Alkateak ez zuen Salomonen biderik hartu. Dakigunez, Salomonek, epaiketa sonatu hartan, haurra erdibitu egin zuen, berea zela zioen emakume bakoitzari zati bat emateko. Ataungo Alkateak ideia askoz argiagoa izan zuen: albaitariari deitu eta piztiaren sabela irekiarazi zion. Halaxe egin zuen, eta astoaren belarria aurkitu zion; belarria haragi zaila izaki, ez zuen izan desegiteko astirik. Egindako proba guztiz erabakigarria gertatu zen, eta zaldibitarrek eraman zituzten otsoa harrapatzegatik emandako diruak.

(...)

Arestian esan dut gure familiak, bai Olegikoa eta bai Igar-tzetakoa, artzainak zirela. Hamaika aldiz gertatuko ziren aurreko artikuluko horretan aipatzen den egoeran. Ez daukat beraiek zuzenean kontaturiko era horretako istoriorik, baina uste dut Jose Garmendiaren lanak ederki ordezkatzeko duela haien ahotik, hartara jarri ezker, entzungo nukeena.

Udan, Olegiko familia Ezki zeritzon parajeetan egoten zen hasieran, baina gero Arransarora aldatu zen. Hain zuzen, amaren familia ere han egoten zen. Bizilagunen artean, pika-reska apur bat beti izan izan da. Hemen ere badira batzuk. Bat kontatuko dizuet. Gure aita zenak artoa botatzen omen zuen txabolan eta Jose Antonioren (amaren osaba) oiloak etorri artoa jatera eta tarteka arrautza bertan egiten hasi omen ziren; eta gure aitak arrautzak jaso. Geroagoan ere amak errieta ematen zion aitari jokabide hori zela bide. «Hori egin egin behar da, gero!», esaten zion.

Baina alderantzizkorik ere entzunda gaude. Igartzetako amonak Olegiko Etxaburuko hesitik egurra eramaten omen zuen sua egiteko; gero zer gertatuko eta Olegiko bildotsak Igartzetako baratzean sartzen. Orduan Igartzetako amonak gogor erasotzen omen zion errietan, bildotsak hobeto zaintzeko esanez. Olegiko aitona Jose Frantziskoren erantzuna besterik ezin izan: «Sartuko ez ditun, ba, labe-sua egiteko eramaitzan, berriz ere, hesiko zotzak».

Beste detailtxo bat emango dizuet, garai hartako bizimodu nolakoa zen hobeto igartzeko. Igartzetakoez ardiak gauez itxian edukitzen omen zituzten, garoarekin azpiak eginda. Zertarako? Gero soro-belardietan botatzeko simaurra izan zezaten, altxirriarekin batera. Gure ama zenak kontatzen zuen nola ibiltzen ziren Arransarotik simaur eta altxirri-garraioan. Pentsatzen jarrita ere! Mundua beti ibiliko da bueltaka, baina buelta bakoitzean ez du arrasto berdina uzten.

Elkarri adarra jotzen ez ziren kamutsak. Antonio Burruntzi esaten zioten artzaina, Lusaon egoten zena, oso berandu jaisten omen zen udazkenean eta oso goiz joan udaberrian. Igartzetakoak, berriz, nahiko azkar jaitsi eta maiaztzaren erdi aldera arte igo ez. Urte batean, sumatu omen zuen Igartzetako Joxantonio eta Praski anaiak badatozela, eta bidera atera omen zitzaien, gazta txiki bat eskuan zuela, eta Burruntzi horrek bota omen zien: «Gazta honek inongo zorrik ez dik», eta Praskik erantzun: «Hartzeko handirik ere izango ez dik».

Lana ez ezik, mendian festa eta erromeriak ere egiten zaileak ziren. Feriak ere ohikoa izan behar zuen. Besteak beste, pilota-partidarik ez zen faltako; bereziki aipatzen dut hori, gure aitona Frantzisko Mari zena pilotaria baitzen. Dakizueenez, ezker hormarik gabeko joko-lekuak ziren orduan; nola-bait esateko, aldeak alde, izango zuen oraingo tenisaren antziz. Pilota-partidaz gain, korrika-apustuak ere jokatzen zituzten. Dirudienez, orain adinako paper eta telefono-dei gabe moldatzen zuten haiek dibertsioa.

Makilariak uste baino gehiagotan izan ohi ziren; horretan ere gure aitona tarteko. Inoiz herriren bateko festatara joaten

baziren, ez ziren joango makilak txabolan ahaztuta, han eramango zituzten eurekin, eskandaluren bat sortuta ere. Gutxi fidatu beraiek sortzea ere! Dena dela, batzuetan harro, epe-lak emanda, itzultzen ziren etxera, eta hurrengoan buru-makur, hartuta alegia. Oso «profesionalak» ziren, nonbait; entrenatu eta dena egiten zuten.

Behin batean, gure aita zenari, Igaratzako feria-egun batean, Amezketako aitona bat inguratu omen zitzaion, Eloorraingo Artano, eta esan omen zion:

–Olei Haundiaren semea omen haiz.

–Bai, halaxe naiz –erantzun gureak, eta amezketarrak jarraitu:

–Garai batean ez zuan ganadu ederra; gu ere zerbait bagintuan, baina haren aurrean ez zuan giro.

Antza denez, gure aitona «bataila» askotan parte hartua zen makilari gisa. Jakinda gaude behin batean San Migelen ere nahiko gaizki pasatu zutela, nafarren kontra borrokan hasita.

Mikeleteak eta Guardia Zibilak

Gure aitonak 20 urte inguru zituen garai horretan (1860an jaioa zen), bi aldaketa nagusi gertatu ziren. Txirritarren bertsoan ikusi dugun eran, 1879ra arte soldadu ez zen tiratzen hemen, ez zen hemendik inor soldadu joaten, orduko foruen babesean (kontuan izan 1876an kendu zituztela). Baina gero bai. Bestetik, mikeleteak kendu eta guardia zibila ipini zuten. Zaldibiara etorri ziren lehenengo urtean harrika eman omen zieten. Herriko festak omen ziren, eta hor omen zebiltzan gora eta behera guardia zibil horiek, eta jarri dira perratokitik Iburguren baserrira alderako bidean, bazterrean harriak pilatuta, guardia zibilak pasatzen ikusten zituzteneko pronto. Azaldu zirenean hasi dira goitik behera harrika, eta guardia zibilek han sartu behar izan omen zuten Albitxu-berriko karreran. Beharko sartu!

Horrelakoxe giroan bizi izan ziren gure aurrekoak, eta guk ere, aldez edo moldez, kutsatuta egon behar. Beraz, gure bertso-gintza zein testuingurutan kokatu behar den hortik kontuak atera. Jatorria non duen eta zer bizi izan duen, gero horren arabera mugituko da bat bizitzako larre eta eremuetan.

Bertso-giroa

Gure birraitonak, Jose Frantzisko Iraola Garmendiak, memoria ikaragarrikoa izan behar zuen. Mendian, uda partean behintzat, egiten zuen bizimodua; baina asteazkenetan jaitsi ohi zen Ordiziako feriara. Inoiz edo behin bertso saiorik izaten bazen, bertsorik gogoan hartu gabe nekez etxeratuko omen zen hura. Biloba mutil-koskorrak ere berekin batera egoten omen txabolan (gure aita zena, Mizpizabaletako Pedro Joxe Aiestaran Iraola etab.). Aitona norabait joaten zenean, pozez txoratzen egoten omen ziren; esaten omen zioten elkarri: «Aitona gaur ere joan dek; gauean bertsoak seguru zetia-gu». Bereak ere kantatzen omen zituen tarteka.

Gure aitona, aldiz, ez zen bertsolaria. Jakin ere oso bertso gutxi zekizkien. Dena dela, umeei lo harraraztekoan eta kantatzen zituen koplak edo antzeko batzuk:

Mandazainek ekartzen dute
Nafarroatik olio,
hi bezelako bertsolariak
ez dik neretzat balio.

Aldabako Mariak
alabak baditu,
gezurra frankorekin
enpleatzen ditu.

Hiru koltxoi nabarrak,
kutxa bat berria,
adios beti-betiko
alaba Maria.

Baina aitona gorabehera, gure etxean beti hitz egin da bertsolariez. Nik txiki-txikitatik nuen, adibidez, hauen aditzera: Xenpelar, Ixuela, Oilaki, Udarregi, Pello Errota, Joan Jose Ugarte esaten ziotena, Ametza (Lekunberrikoa?), Txirrita, Frantses Txikia, Villabonako itzaina, etab.

Hurrengo bertso hau izango da, seguruenik, entzun nuen lehenengotarikoa. Txirritarena omen da. Pello Errota, dirudenez, gaizki-esaka antzean ari zen kantuan Udarregiren aurka, eta Txirritak honela erantzun zion:

Joan Jose Udarregi
Usurbilgo zana,
hamaika ditxo eder
euskeraz esana;
bota nahi izanda ere
kolpeko dozena
ez zitzaion ahitutzen
hari almazena.
Pello ta ni ez baina
hura zan gizona.

Beste behin Pello Errota eta Villabonako itzainak egin omen zuten topo. Bertsotan hasi omen ziren, eta Pello Errotak esan omen zion (gutxi gorabehera): «Nik alaba zuri emateko gupidarik ez det, baina azkar ibili, adiskidea, pretendiente asko dauzka eta». Eta Villabonako itzainak erantzun:

Ederki asko ikasia naiz
zure alabaren fineza,
jatorritikan ez leike izan
izugarritzko pieza.
Aita berorrek emana dauka
gaiztakerizko laineza,
aukera haundia baino hobeto du
inork ikusi nahi eza.

Beste batean, Pello Errota, Jose Bernardo, Joan Joxe Ugarte... Donostian izan omen ziren Lore Jokoetan. Gaua

parrandan igaro eta hurrengo goizean Villabonako Izkina tabernan omen zeuden, handik bakoitzak bere etxera, karro edo korreo zaharren batean, martxa egiteko asmotan. Bakarren bat burua mahai gainean botata omen zegoen. Ikusi ditu Villabonako itzain horrek (kale-garbitzailea omen zen) eta honela eraso omen zien:

Ikusten danez hauek
dauzkagu logurak;
ez ditu hola jarri
iturriko urak.
Pello hau moskortzen du
ardoan figurak...
Nire iritzirako
berdinak hirurak.

Hurrengo bertso hau ere hamaika aldiz entzuten zen gure etxean. Ez dakit libururen batean egongo den. Esaten dute-nez, Joan Jose Ugartek Pello Errotari kantatua da:

Zer dirala uste dek
ardoaren saltsak,
gezurra diodala
iruditzen al zak?
Hik galdu al hituen
komunean galtzak,
ezkontzeko egindako
oihalezko beltzak?

Gure ama zena memoria aparteko emakumea zen. Badaukat pena ederra hark kantatzen zuen hainbeste eta hainbeste bertso jaso ez izana. Bertso horietako asko ez daude liburuetan, edo nik ez ditut, behintzat, topatu. Beste batzuk bai hor daude; adibidez, *Markesaren alaba* eta *Brabanteko Genovevarenak*. Horiek ere ederki kantatzen zituen. Hona mostra txiki bat, nik oso umetan ikasiak:

Konbeni zaigun historia bat
kantatu ahal bageneza...
Horretarako lagun zaiguzu
zeru-lurreko jueza.
Beljikan ziran birtute haundiko
dukia eta dukesa;
haien alaba Jenobeba zan
Rinboselako Kondesa.

Duke-dukesen alaba hau zan
ttikitandikan hazia;
bost urterako berak bezela
ardatzian ikasia.
Amak hau zion: —«Haur honek badu
bestek ez duen grazia».
Hain umil ta ondo egiten zion
agindutako guzia.

Hamaika urte zitubeneko
ikusitzen zan Elizan.
Aingeru baten bizimodua
jendiak hala zeritzan:
Gaixo zeudenak bisitatuaz
gazte-gazterik hasi zan;
ahal zezakian limosna eginaz
oso kontentu bizi zan.

Txirritaren bertsoak ere ohikoak ziren gure etxean.

Europatikan Amerikara
askok egin du bisita,
etxe onean jaiogatik
danak han ezin bizi-ta;
lana eginaz aberastuak
dabiltza ondo jantzita.
Gaur ez lituzke ezagutuko
beren amak ikusita.

Handik honera baldin baletor
gizon bat ona ta fina,
bere lanaren sakrifizioz
diru pixka bat egina,
parienteak bisitatzera
hark dakarren atsegina,
ailegatzean ez du faltako
zeinek ondo hitz egina.

Bertsoekin jarraituz, hurrengo ere sarritan kantatzen
zuen gure amak:

Orain ehun urteko
zenbait gizon abil,
ez baziraden hil,
bat txoratu liteke
munduan balebil:
hemengo tren da tranbi,
eta automobil,
hitza berriz nolanahi,
alanbrean dabil;
lehengo bidez gezurra
besterik ez dabil.

Frantses Txikia oso aipatua zen gure etxean, baita herri-
rrian ere. Pasadizo polit bat, behintzat niri asko gustatzen
zaidana, kontatuko dut. Frantses Txikia bertsoan izan
omen zen Zaldibian, eta gau beranduan hala galdetu omen
zuen, bertsoan noski, ea harentzat ostatua non zen. Han
omen zegoen «Albitxerriko» Primo Zaharra. Jarraitu aurre-
tik eman ditzagun argibide batzuk: a) herriak «Albitxerri»
esan arren, Albitxuberri da baserriaren izena; Zaldibiako
kalearen erdi-erdi dago, nahiz eta baserria izan; b) Primo
Zaharrak izena ez dakit nola zuen, baina abizena, behinik
behin, Sukia; c) kale-baserri horretan zezena edukitzen
zuten, baita gure garaian ere. Hauxe da Primo Zaharraren
bertsoa:

Ostatu faltik ez zen izango
ibili bazina zuzen,
hainbeste toki badago eta
gure etxeraino goazen,
ta lotokia jarriko dizut,
orbel pılan behien atzen,
ta gaur gauetik izango dira
gure etxean bi zezen.

Ba omen zen Ordizian igeltsero bat, bertotan dezente egiten zuena. Primo Zaharrarekin egokitu da, eta kantatu omen zion: «Nik brotxa beltzarekin pareta zuritu». Eta Primok erantzun: «Nik behi beltxari esne zuria atera». Emandako arrazoiak badakizkigu, baina ez bertsoak osorik. Ezin denean ezin da, eta horrekin konformatu beharko dugu.

Bertso zaharrak ez ezik, Fernando Amezketarraren bizitza eta ipuinak, Goñiko Zalduaren ipuinak, Ezkioko «Ama Birjinaren» kontuak, Jentil begibakarrarenak, artzain gezurtiarenak, Iztuetaren bertsoak (Kontxesiri), Lardizabalen *Tesamentu Zar eta Berriko Kondaira* liburuko pasarteak... ere askotan entzun ohi genituen. Aise ohartuko garenez, irrati eta telebistarik ez zen garai haietako ilunabarrak eraman errazagoak izaten ziren hain gustuko genituen kontu zaharrak entzunez.

Fernando Amezketarra

Merezi du Fernando Amezketarraren zenbait datu biografiko gogoan hartzea, lehenengo bertsolaria ere, arrasto nabarmenak utzi zituen behintzat, hura izan baitzen.

1764ko urriaren 10ean jaio zen, Amezketako Espilasaletxe baserrian, eta 1823ko uztailaren 9an hil; beraz, nahiko gazterik hil zen. Esaten dute arana lepo jan eta ondoren ura edan zuelako hil zela. Heriotza gertu zuela ohartu zenean, honela hitz egin omen zien etxekoei: «Ni hiltzen naizenean esan, ailegatutako leku guztietan, ez nauela goseak hil; beti erdi goseak eta miserian ibili banaiz ere, ondo aseta hil naizela»

Senideetan zaharrena zen Fernando, eta Amezketan jaio zen bakarra; beste guztiak Adunan jaio ziren. Zergatik ote? Gurasoak ezkondu eta handik bi hilabetera jaio zelako. Herriarren aurrean lotsaturik, «nabarmenkeria» hura ezkutzera bere jaioterrira, Amezketara, joan ziren.

Jaio ez ezik hazi ere Amezketan egin zen errezeloak ditu Aita Zavalak, Fernandoren biografoak, konfirmazioko agiriak ere herri honetan agertzen baitira. Ezkondu eta bertan bizi zela, berriz, haren ipuin eta bertsoek garbi adierazten digute. Nolanahi ere, ezkontzaren legeetan jaio izan balitz, «Fernando Adunarra» izenarekin ezagutuko genuen gaur, edo agian Adunan ez zuen aurkituko Amezketan bezalako girorik bere gaitasunak garatzeko.

Fernando, herriak, ipuinlari bezala gehiago ezagutu du bertsolari moduan baino. Baina, dirudienez, bertsotan ere dezente egingo zuen. Hala ere, nik hark kantaturiko bertsoak baino lehenago ikasi nuen berari Hernaniko Txabalategik botatako bat. Huraxe gogoratuko dut:

Fernando ta Zabala
Amezketakoak,
badakit zeratela
zeratela badakit
koplari bapoak.
Gu ez izanagatik
zuek ainakoak
egin ginuzen zerbait
zerbait egin ginuzen
ustez Jaungoikoak.

Goñiko zalduna

Gure etxean bazen haren ipuina, erdaraz; kristalezko koadro baten sartua, ilustrazio grafiko eta guzti. Honela zioen, gutxi gorabehera:

Goñiko Zalduna gerrara omen zihoan zaldi gainean, emaztea eta umeak etxean utzita. Egun batean deabrua azaldu zitzaion pertsona-itxuran. Geldiarazi du Goñiko Zaldun hori eta «notizia» hau eman omen zion: «Zure emaztea beste batekin dago ohean».

Itzuli da itsumustuan gure zalduna, etxean sartu, logelara joan eta, ez bat eta ez bi, bertan hil zituen biak. Sarraskiaren ostean badoa berriro eta non egiten duen topo emaztearekin. Hura harridura!

–Baina, baina zu hemen? Nortzuk dira, bada, gure ohean daudenak?

–Aita eta ama zaharra; epelago eta goxoago egon daitezen ipini ditut han.

–Bada, biak hil ditut.

Hitzik gabe geratu ziren senar-emazteak. Teodosio, hala zeritzan zaldunak, bere bideari jarraitu zitzaion, kontzientzia nola lasaitu ez zekiela. Apaiz batengana joan zen konfesatzera; hark esan zion, ordea, bekatu hura ez zezakeela barka Aita Santuak baino. Orduan, Erromara jo zuen; Aita Santuarekin aitortu eta hark hau eman zion penitentziatzat: kate lodi-lodiak gerri bueltan bildu eta mendian bizi zedila haiek apurtu arte.

Aralar mendira etorri zen Teodosio. Behin batean, San Migelgo kobaren ondoan neska gazte batekin egiten du topo, eta galdetzen dio:

–Zer egiten duzu hemen?

–Herensugea etorri zain nago, jan nazan, eta horrela gure herriari bakean utz diezaion.

–Zoaz hemendik –esan eta bera geratu zen deabruaren zain.

Iritsi zenean heldu diote elkarri borrokan, eta Teodosiok San Migel goiaingeruari deiadar egin omen zion: «Lagundu». San Migel jaitsi omen zen zerutik ezpatarekin, eta lehenengo kolpean herensugearen lepoa eta Teodosioren katea apurtu zituen.

Mendiz mendi zebilen
Goñiko Zalduna,
egin zuelako hain
pekatu astuna,
Aita Santuak baizik
barkatzen ez duna.
Guk ez dakigu nor zen
kateen jostuna
baina bai San Migelek
puskatu zituna.

Juan Ignazio Iztueta

Gure aurrekoen artean Juan Ignazio Iztueta (1767-1845) aipatu beharra daukat, derrigorrez. Batetik, gure herriko, Zaldibiako, pertsonaiarik unibertsalena delako, koreografo eta dantzari gisan egin zuen lanagatik; bestetik, bertso dotore askoak ipini zituelako. Besteak beste, Kontxesiri paratuak ezagutzen ditu herriak gehien; horietakoxe bat edo beste gogoratuko dugu:

Egunaz argi gutxi, gauean ilun,
kotsuelorik ez da neretzat inun
maitea gabe;
egin ote nadin haren jabe
oroituzean,
zenbat pena nere bihotzean
ditut igaro;
maite det eta ez da milagro.

Ai, hau bakardadea eta tristura!
Nere bihotz gaixoa ezin piztu da,
hain dago hila!
Beti dabil kotsuelo bila
bere artean.
Banengo maitearen aldean
ordutxo biko,
pena guztiak lirake hilko.

Iztuetak, bestalde, gogor salatzen du dantza eta ohitura zaharren kontrako giroa. Batez ere, handizkiek eta jauntxoek dihardute herri xehearen ohituren aurka. Merezi du hurrengo pasartea irakurtzea (apur bat moldatu egin dugu, ulergarriago gerta dadin): «Bada gure lurraldean ezertarako ere balio ez duen txoriburu-jendilajea eta euskaldun guztientzat iraingarria». Geroago dio gure hizkuntza eta ohitura zaharrak entzuteak ematen diela higuinik handiena. Ez da horrekin bakarrik konformatzen. Gehiago ere esango die. Alegia, gure dantza gogoangarriak barregarri utzi nahi dituztela. Dantza herrikoien defendatzaile handia agertzen zaigu gure zaldibitarra; eta behin eta berriz aipatzen ditu kanpotarrek gure ohituren aurrean erakutsi dituzten miresmena eta begirunea; noski, bere arrazoiak indartzeko asmoz aipatu ere. Honela dio Iztuetak, guk apur bat moldaturiko hitz hauetan: «Gizon adituek arreta, errespetu eta miresmen handiz begiratu izan diete beti euskal joko, hizkuntza eta ohiturei». Honako izen hauek aipatzen ditu: Marina, González Arnao eta Abella.

Frantzisko Ignazio Lardizabal

Konparazioak balio baleza, Iztueta munduko gizona zen; zer esan asko eman zuena, bere lana garrantzitsua izateaz batera. Lardizabal, aldiz, isileko inurria genuen. Gainera, gazterik hil zen, 1855, 49 urterekin, eta egindako lan asko galdu diren susmoa gero eta handiago da.

Nolanahi ere, *Testamendu Zarreko eta Berriko Kondaira*-rekin ez zuen arrakasta makala izan, gutxik bezalakoa. Alde horretatik ez dago kexatzeko moduan gure bigarren herritar hau ere. Garai batean, ez zen izango sukaldeko tximinia ondoan liburu hori ez zuen etxerik. Gurean, konkretuki, bazen, *Brabanteko Genovearen* historia eta bertso liburuarekin batera, edo *Markesaren alaba* eta beste hainbat bertso-paperekin nahasi.

Dudarik gabe, Lardizabal da Zaldibiaren izena goren jaso duen gizona, Iztuetarekin batera, beste guztiei ezer kendu gabe.

Lardizabalek oso joskera bereziko hizkera du, baina ez gaitetzen hor sar, agian ateratzen kostatu egingo litzaiguke eta; niri, behintzat, bai.

Bestalde, asko hitz egin izan da Lardizabalek Zaldibian ikasitako hiztegia ote zerabilen edo. Nik esan behar banu, esango nuke oso hiztegi zabala darabilela, nahiz eta oso Zaldibiako hitzak ere izan tartean. Hauek dira batzuk:

Kejura, pozoni, nozitu, zearo (Zaldibiako esanahiarekin), korde, arpaso, aienatu, amabi, oñazkar, atzendu, baldi, ballera, besanga, erreten, estali, gesal, gogoangarri, gogaikarri, illeti, orre, setioan, zeatu, zentoi, beztitu (amortajar), zerroa (tupido)...

Jakintsua elizan
eta gramatikan,
zenekien guztia
jarririk praktikan,
ia berrehun urte
hemendik joanikan,
baina ez pentsa oraindik
ahaztu zeranikan.

Ezkioko Ama Birjina

Bi haur otoitzean.

Ezkioko «Ama Birjinaren» istorioa ere ohikoa zen gure etxean. 1931 inguru horretan izan behar zuen. Ezkioko haur batzuei Ama Birjina azaltzen zitzaie la zabaldu omen zen. Ondorioz, egundoko jende pilak biltzen hasi ziren, autobus-jabe-
ren bati ez omen zitzaion batere gaizki etorri. Errezatu, kanta-
tu eta hitzaldi beroak egiten zituzten. Zenbait kasutan, jendea
txorabiatu eta erori egiten omen zen. Beste batzuek han ez
zuten parte oneko gauzarik sumatu. Nolanahi ere, Elizak ez
zion eman oniritzirik, debekatu egin zuen. Alabaina, jende
askok aurrera jarraitu zuen, igandero Ezkiora joaten. Nik
neuk ere ezagutu nituen ezkirozaleak gure herrian. Hauek isil-
peko bilerak egiten zituzten, behin etxe batean eta, bestean,
besteren batean. Bestalde, ondo oroitzen naiz gure herriko
erretoreak, sermoietan, ezkirozaleen kontra hitz egiten zuela.

Bertsolari askok ipini zizkion bertsoak gertakari hari.
Esaten dutenez, Urdanpiletak bertsoak paratu eta Txirritak
erantzun egin zion. Beste askoren artean, agi danean, Txirri-
tak buruarina deitu zion Urdanpilletari, eta honek berriro
erantzun hari; bertso asko dira, Txirritari zuzenean eran-
tzundakoa hogeigarrena da:

Txirrita jartze'idazu
nei buruarina,
hobe zenduke horrela
ariko ez bazina,
zure haundi hori balitz
diamante fina,
balioa baleukake
Espainiak aina.

Igartzeta: amaren jaiotetxea

Asko joaten ginen gu Igartzetara. Amak, hangoa izanik,
joera handia zeukan. Gu ere ez ginen atzera geratzen, jolase-
rako lagunak ere hantxe baikenituen. Ordenari apur bat ja-
rraituz, banaka-banaka hasiko gara hango gauza batzuk
kontaktzen.

Gure amari entzundakoak esaten hasi nahi nuke; hala ere, hark zekien dena esatea ez da erraza izango. Igartzetan garai haietan lau bizitza ziren; guk ezagutu genuenerako hiru baziren ere, orain bezalaxe. Batean, Elosegi Etxabe familia bizi da; bestean, Otegi Mujika; eta gure amaren jaiotetxean, Alkaiaga Garmendia. Elosegi, Otegi eta Garmendia dira aspaldikoak. Alkaiaga beranduago sartu zen, Lazkaomendiko Abalin baserritik etorria, hain zuzen; beraz, Lazkao Txikiren etxekonekoa.

1930 aldera saldu egin ziren auzoko baserriak. Banaketa eta partiketa etorri zirenean, familia bat Igartzetatik Iparragirrera joan zen.

Ditzolariak

Ba zen Igartzetan gizon bat Erramun Elosegi izenekoa, oso gizon argia eta hitzun egokia. Bertsoetan ere bazuen tajua. Behin batean, txerri kokkor bat ekarri zuten Ataundik, txerri ernaia, baina lehenengo umezkoa, eta 10 ume egin zituen. Txerriak, jeneralean, atzeko bi tititan esne gutxiago izaten du. Han egokitzen diren kumeak gose antzean egoten dira, eta haiek hasten dira saltatzen besteen artera eta izugarrizko borroka sortzen da txerrikumeen artean. Erramun hori ari da txerrikume horiek nola edo hala zuzentzen. Txerrikumeak hasi zitzaizkion elkarrekin borrokan. Gu ere ezagututa gaude bizimodu hori. Hala, behintzat, egin du bere eginahala iraina harrarazten, eta pixka bat lasaitu, elkarrengana bildu eta lokartu zirenean, kopla hau kantatzen zion txerri txikiari:

Ataungo fruitue,
ez hola ohitue,
ume asko egin dezu-ta
galduko zaitue.

Gizon hori, garai hartakoa izateko, nahiko modernoa omen. Burusoila zen, baina atzeko ileak goraka orraztuta estaltzen omen zuen soilunea; horretarako atzeko ileak ez

zitzen mozten, baizik eta luze utzi, gero buelta emateko. Laboraria eta artzaina zen.

Urte batean, etxeko lanak nahiko atzeratuta zeuzkan. Garia egiteko sasoia azaroa izaten da (hazi-aroa). Dirudienez, urteren batean geratu zen azaroan garirik erein gabe. Joaten da Ordiziako feriara, eta han koadrila baserritar bat ari zen hizketan, taldekoren batek esan omen zuen: «Zaldibian egon behar du nekazariren bat garia ereiten hasi gabekoa». Ordu-rako abendua omen zen. Eta gauzak nola izaten diren, egun hartan bertan omen zuen hazitako garia etortzekoa, Beasain-go Usurbe baserritik.

Erramunek entzun egin zien esan zuten dena, eta eran-tzun omen zien: «Bai, bai, egongo da, bai, Zaldibian bakarren bat, nire moduko lasakaren bat izango da hura».

Udaberrian ardiak negututa zetorrenerako, askotan beza-la, zain omen zeuzkan herriko apaizak, adarra jotzeko. Bada-tor, eta apaiz horiek: «Beno, Erramun, aurten zer moduz pasatu da, bada, negua?» Eta esan omen zioten: «Hara, jau-nak, hil zirenak urdinak, eta bizi direnak nabarrak; aurten nire ardiek, borrokan hasita, ez dituzte botako adarrak».

Guk ezagutu genituen, eta apaizei erregaloak egiteko ohi-turak aurreragotik ere baziren, nonbait. Erramunek udabe-rrian urtero eramaten omen zien arkumeren bat apaizei, baina urte batean geratu da arkumerik eraman gabe. Apaiz-ek kontrol zorrotza eramaten omen zuten, eta ez omen ziren gelditzen motiboa jakin gabe. Klean tokatu denen batean esan omen zion apaiz batek: «Erramun, aurten zer pasatu da arkumearekin?; ez duzu ekarri». «Hara, jauna, izan dut, ba-da, merkataria». «Zein izan duzu, ba?». «Mirua, ez dakit noiz ekarriko duen dirua».

Behin, orduan ere izango ziren *Hamarrenak eta primiziak* edo... Labore guztiekin gertatzen omen zen berdin. Gereziak ere eramaten omen zitzaizkien apaizei. Erramunek, kasuali-tatea, urte horretan ez eraman gerezirik ere. Apaizak: «Erra-mun, aurten gereziekin zer pasatu da?». Hara, jauna, erdiak jan ditu auzoak, beste erdiak zozoak, horrela gastatu dira gure aurtengo gerezi gozoak».

Beste behin, ordurako aitonduta, Bedaiora omen zihoan. Auzoko batek galdetu omen zion:

–Nora abiatu zara, Erramun –eta Erramunek:

–Bedaiora noa. Andrea ekarri nuen handik eta txarra atarra zait. Keja ematera noa.

Horrelakoxe bromosoa izan behar zuen.

Beste batean, Erramunek Iparragirren omen zuen alaba, eta Iparragirreko ataritik egiten omen mendirako joan-eto-rria. Badoa mendira, eta aitona zetorrenerako bilobak ateratzen zitzaizkion bidera, eta ume horiek hasten zitzaizkon: «Nora zoaz aitona?», eta Erramunek: «Mendira noa, ez izan banintz indianoa».

Beste behin, ari ziren gaztaina biltzen. Bilobetako batek esan omen zion. «Aitona, honako Lazkao-gaztaina hau bota behar al degu?». Gaztaina klase asko ziren: Inurri-gaztaina, Lazkao-gaztaina, Legorreta-gaztaina, Andre Mari gaztaina... «Aitona, honako Lazkao-gaztaina hau bota behar al dugu?». «Zer Lazkao eta zer Beasain!, gure basoan dagoena bota edozein», erantzun omen zien.

Erramun eta ateraldiak aipatu ditugu, baina zerbaitengatik aipatu ditugu. Ikusten dugunez, Erramun ditzolari bikaina zen; nire ustez, hori da bertsolaritzaren aurrekaria. Bes-tetik, zein giroatik gatozen gehiago sakontzeko ere balio dit kontakizunak. Agian, gauzak egoki kontatzeko zahar haien grazia falta zaigu.

Gure amaren amona

Gure amaren amona, aitaren aldetik, Zaldibiako Telleritxo baserrikoa zen. Joana Bautista Gurrutxaga Aiestaran, 1831ean jaioa Ezkondu zenean, garai hartan usadioa zen bezala, arreo gurdian eraman zuten Telleritxotik Igartzetara. Gurdia bereziki presatzen zuten, garrasi atera zezan, eta horrela auzoek jakin zezaten. Ni nago isilik eramandakoren bat ere izango zela tartean, baina tira! Soinua ateratzeko, zurezko ardatza seborik gabe uztea aski izaten zen. Ezteiak

-eta pasatuta jarri dira, eta handik egun batzuetara, Joana Bautistaren aita, Frantzisko Ignazio Gurrutxaga Izagirre, oso haserre joan zen Igartzetara, esanez arreoaren tartean bazela hara joan behar ez zuen prenda bat; prenda hura hurrena ezkondu behar zuen alabak Emakumaran baserrira eraman beharrekoa zela. Egundoko eskandalua armatzen hasi zen. Orduan, gure amaren aitona, aitaren aldeko aitona (Pedro Garmendia Maiz -1829-) esan zion: «Gizona, gizona, ni Telleritxora ez nintzen joan armairuaren bila, andrearen bila baizik. Andrea uztazu hemen eta armairua, eraman behar baduzu, eraman ezazu». Hala bidali zuen gizon hori etxetik, bere armairuarekin.

Emakumaran baserrira ezkondu zen ahizparen tratua nola izan zen ere kontatzen zuen gure amak. Ezkondu zenean, hamazazpi urte omen zituen, eta tratua omen zen hogeituro arte Telleritxon lana egitea. Dirudienez, gaztea zen eta arreotan eraman zuenaren ordainik ez zuen utzi ordura arte egindako lanarekin.

Orduko bizimodua eta orduko gauzak. Horrekin dena esana dago.

Elkarbizitza

Lehen aipatu dugun Teleritxoko Joana Bautista Gurrutxaga hori (dokumentuetan *Burruchaga* azaltzen da) gure aitona «Praskiren» ama zen, gure amaren amona. Oso emakume langilea eta etxekoia izan behar zuen, etxeko lanetan oso trebea; gure amak horrela esan izan zuen. Zahartu zenean, eta gaizki jarri, elizakoak eskatu omen zituen. Baina, estutzeko ere ez zuten gauza handiaren beharrik izango eta, estu, nonbait. Etxekoneko Juan Migelek gure birramonarekin diferentziaren bat edo izango zuen, dirudienez, eta amona horrek eskatu omen zuen, gaizki jarri zenean, Joan Migeli esateko etortzeko; hitz egin behar zuela harekin hil aurretik. Esan diote Joan Migeli Joana Bautistak joateko esan diola, eta bere ohe aurrean azaldu omen zen segituan, eta hala esan omen zion:

–Hi, Joan Migel, gu mugetan eta ez gaituk oso zintzo-zintzoak izan. Ni ere saiaturen ninduan zerbait, baina hi ere saiaturen hintzen. Nik hiri barkatzen diat; hik niri barkatzen al didak?

–Bai neska, bai. –Joan Migelek esan omen zion–. Barkatzen dinat, eta joan hadi lasai.

Horrelakoxe komeriak, orduan. A ze aldea gaurko bizimoduarekin konparatuta!

Garai hartan erlijioak erruz agintzen zuen. Doktrina, behintzat, ikasi beharra zegoen. Atal honekin amaitzeko, badut beste pasadizo bat. Gure ama Beasainen ibili zen eskolan urtebetez. Erdaraz ikastearren bidali zuten hara, eta defendatzeko moduan ikasi zuen. Han zebilela bi hizkuntzatan ikasi zuen doktrina. Erdarazkoa bikarioak besteei lezioa hartzen entzunda ikasi zuen. Izan ere, memoria aparteko emakumea zen, lehen esan dugun bezala.

Ikusten duzuen eran, kontakizunak ez dira zehatz-mehatzak, eta haria ere ez logikoa sarritan, baina, helburua zein den jakinda, nahiago izan dut horrela jokatu. Adibideak ipini ditut, gure aurrekoen bizimodua apur bat ulertzen lagun diezaguten.

Bizimodu haren ikuspegi bat ematea besterik ez zen asmoa, ez nuen inolako zuhaitz genealogikorik osatu nahi.

Gerra zibileko oroitzapenak

Gertatu zaiguna

Mila beatzirehun hogeita hamahiru
jaio eta arnasa hartu,
handikan laster anai arteko
gerra zibila suertatu,
euskal hizkuntza debekatua,
edozein gauza pekatu.
Jaio behar ta garai ederra
ez genuen azertatu.

Ni oso haurra nintzela, hiru urte nituela, hasi zen gerra zibila. Hala ere, gogoratzen naiz orduko gauza batzuekin. Behin batean, soldaduz inguratuta ikusi nuen gure etxea. Inguratu ez ezik, barrura ere sartu ziren, mandiotik barrena. Ganbara osoa miatu zuten goitik behera; ez zuten gizonik aurkitu. Arrautzak bai, eta alerik utzi gabe denak eraman zituzten.

Hiru urterekin oso zaila ere bada, eta nik ez nekien zer gertatzen zen, baina ohartu nintzen normaletik ateratzen zen gauzaren bat zela. Arandi esaten genion terreno batean ari zen aitona oihal-haga konpontzen. Bi gauzatarako baliatzen genuen terreno-mutur hori: arropak eskegitzeko eta alamar-tsoa (San Joan sua) egiteko.

Esan bezala, hantxe aurkitu zuten soldaduek. *Gorrieta-koak* omen ziren. Auzoko beste baserri batera zihoazen. Bazen gizon ordiziar bat emaztea baserri horretakoa zuena; gizon hori karlista izaki, haren bila omen zebiltzan. Inguruko zulo guztiak miatu zituzten arren, ez zuten aurkitu. Dirudieenez, ardientzat prestaturiko garo-pilan zegoen edo zeukaten gorderik; gain-gainean ibili omen ziren, baina aurkitu ez. Hala hobe, ez naiz inoiz poztu gizonak elkar hiltzen ikusita. Gizon hura, geroztik, hamaika aldiz ikusi izan nuen Ordizian; agian, ez nuen berak bezala pentsatuko, baina poza

hartzen nuen ikusitakoan. Bide batez, esan dezadan, karlista izan arren, oso euskaltzalea zela.

Gizon haren atzetik ibili ondoren, itzuli ziren berriro gure etxera *Gorri* horiek. Orduan Olegin lur asko gorritzen zen. Sagasti berriak ere bageneuzkan. Gogoan dut patata egin genuela sagarrondo tartean. Soldaduak hemen egokitu ziren egunean garia ebakitzen ari ginen Telleritxo-buru esaten genion soroan.

Garai hartan, merienda sorora eramateko ohitura zen gure etxean, eta beste guztietan. Gure amak aitonarekin bidaltzeko asmoa zuen, baina, soldaduak bertan ikusi zituenean, haiekin ikaratu eta bera joan zen sorora, meriendarekin. Akordatzen naiz, sagar handi baten azpian meriendatzen ari ginela, soldaduak bueltan nola itzuli ziren. Bentaberri aldera jo zuten. Gure ama ez zen haserre izango!

Bentaberrin bazen Teodora izeneko neska gazte bat. Begi-bistan daukat Aldatsegiko iturritik bueltan zetorrela nola egin zuen topo soldaduekin. Txarroa laster hustu zioten. Nik begi zorrotzez begiratzen nien, eta ez zait ahaztuko sekula haien armek eguzkitan nolako distira botatzen zuten.

Bentaberri gero ere aipatu beharko dugu, bertso-toki paregabea izan baitzen denboraldi luze batean.

Gerraz zerbait gehiago jakiteko motiboa ere izan nuen. Besterik ez nintzen ezer askorik jabetuko, baina ongi akordatu bai noiz amaitu zen. Gero gure koinatua izango zen Joan Asurabarrena gure etxean egoten zen. Gogoan dut lizentziatu zirenean, Patxi izeneko laguna eta biak, nola etorri ziren zakur guztiak zaunkaz zituztela. Gure etxean tertulian egon ondoren, gu lotara eta Patxi bere etxera joan zen. Patxi ez zuen suerte handirik izan: Tolosan lanean ari zela istripua izan zuen, eta handik hara hil zen, lizentziatu eta urtebete ingurura.

Gerrako kasu gehiago eta mingarriagoak ere badira Zaldibian.

Telletxea kapitaina

Telletxea mikeleteetako kapitaina zen. Beasaingo Murumendi inguru horretan ibili behar zuen, goitik agindutako eginkizunen bat betetzen. Bere asmoa omen zen *Nazionalera* pasatzea. Beraz, desertatu egin izango zuen. Murumenditik Gaintzara etorri omen zen, erretorearen etxean gorde zen. *Gorriak* etorri omen ziren bila aurrena, ingurumari hau artean nazionalisten esku zegoela. Erretorea atera omen zitzaien, eta buru etorri zenak esan omen zion apaizari: «Zu lehen mesede handiak egindakoa zara, eta ez zaitugu gehiago endredatuko». Gehiagozkorik gabe utzi eta alde egin omen zuten.

Handik laster, ordea, *Nazionalak* nagusitu omen ziren, eta haiek ere Telletxea topatu nahi. Egia esan, kasu hau guztiz surrealista iruditzen zait. Esan dudan eran, Zaldibiako erreketek ere Telletxearen bila omen zebiltzan. Nola arraio, beraiegana biltzeko asmoan bazebilen? Ez da ulergarria. Baina kasua da Zaldibiako erreketek horiek jakin omen zuten beste herritar batek salatuta (izenak ez ditugu ipiniko, pentsatuko duzuen motiboagatik). Gaintzako Ibarritza baserrian omen zegoen. Erreketeak heldu zirenean, amona atera omen zen errezibitzera. Amona horrek ukatu egin omen zuen han inor zegoenik, baina oso estu hartu omen zuten, baionetarekin hormaren kontra. Orduan amona garrasika hasi eta Telletxea bera azaldu omen zen.

Tartean beste aipamen labur bat egitea komeni da. Errekete horiek uste omen zuten Bixente Zubeldiak «Txirlok» zeukala gordea eta hura preso omen zeukaten, eta eskapada handia egin omen, juxtu-juxtu atera zen bizirik. Txirlo hori zen Eskribau etxean jaioa eta Artzanberri bertsolariaren lehengusua, eta hura bezalaxe azeri-harrapatzailea.

Kuestioa da Telletxea non zegoen zekienak berak bazekie-la, era berean, «Txirlok» ez zuela zerikusirik gorabehera horretan, eta libratzeko moduak egin omen zituen.

Parentesi txiki horren ostean, itzul gaitezen Telletxearengana. Gaintzan hartu eta Zaldibiara ekarri zuten. Herriko

Ostatu tabernan bazkaria eman, eta Lazkaomendiko eskolak dauden inguru hartara eraman omen zuten, eta hantxe eman tiroak.

Lazkaomendiko baserriar batek (izena bihoa berriz ere esilpean) behiak edo idiak lotu eta alper-etxearen gainean eraman omen zuen hilerrira, esanik: «Honentzat adina baduk hau ere»

Beste bertsio batek dio, aldiz, Lazkaoko apaiza zela mespretxuz mintzatu zena: «Horren gainean al dakark? Lorrean ekartzea ere bahuen horrentzat adina». Ez dakigu zein den egiazkoa, baina, edozein dela ere, gizalegetik biak daude urrun.

Bada oraindik barruari jira gogorragoa ematen diona: esaten dutenez, hil ondorenean ere ez zioten bakean utzi, norbaitek uztau- (lapaitz) orria sartu omen zion ahoan.

Orain hunkiturik egoten gara telebistako irudiak ikusita; haiek ere, grabaturik baleude, ez lirateke gozoak izango!

Noizbait gaixotu egin behar eta, zorioneko salatari hori, gaixotu da. Dirudienez, gaixotasunak adina kezkatzen zuten egindako azioek, eta lagun batek hala esaten omen zion: «Har beltza ari zaik hiri barrua jaten; gu lasai gaudek». Horrek ere badu bere krudelkeria punttua, baina...

Emeterio Garmendia

Emeterio Garmendia zen Ordiziako Oiangu baserriko semea. Gizon horrek ez zeukan beste deliturik, errepublika garaian guarda izatea. Hori zela eta, pertsekuzio gorria ikusi behar izan zuen. Dirudienez, alper-etxearen gainean Telle-txea kapitaina eraman zuenak berak salatu zuen. Izan ere, esan dugun bezala Emeterio guarda zen, eta salataria, berriz, ehiztaria. Behin, ehizan harrapatu eta multa egin omen zion Emeteriok; agian, horrek ere bultzatuko zuen lazkaotarra. Gogoan dut Emeterio hori iluntze batean gure etxera nola etorri zen; afaldu zuen, eta gure aitarekin trukatu zituen hitz batzuk. Hark gomendatu omen zion *Gorriak* Larrantzen zeudela eta erraza zeukala haiengana pasatzea, berak lagundu-

ko ziola. Ezetz esan omen zion; Utsularren lehengusuak edo ezagunak zeuzkala, garitan lana bazeukatela eta haraxe joango zela, ea gauzak baretzen ziren.

Gaiztoak, nonbait, begi ugari izaten du, eta jakin dute erreketek edo, kontrarioek behintzat, non dagoen, eta etorri zaizkio bila. Hartu eta Ordiziara eraman omen zuten. Ordizian nahiko gizon jatorra egon behar zuen orduan: Alegria komandantea; hari esker jende asko libratu omen zen hemen. Emeterio horri ere galdetu dio, bada: «Zer egin duk hik? Zenbat hil dituk? ». Emeterio isilik, eta esan omen zion: «Segi ezak etxera».

Esan dizuet, bada, gaiztoak begi zorrotzak izaten dituela, eta berriz ere topo zorioneko lazkaomenditar horrekin; gogoratzen alper-etxearen jabearekin? Horrek esan omen zion: «Hi hemen, makina bat joan duk hortik aurrera hi baino hobea!» Antza denez, berriz ere salatu egin zuen. Emeterio hori hartu eta, oraingoan, kamioan omen zeramaten Urbasako *Balcón de Pilatosetik* behera botatzeko. Baina hara zihoazela sekulako matxinada montatu omen zuen kamioan, eta Lizarraustiko horretan tiro eman eta bertan utzi zuten. Hori ohikoa omen zen, hau da, kamioan eskandalua armatzen hasten zena jo eta bertan garbitu.

Zaldibiako Fabrikako txerri-tratalaria, Esteban Tolosa, tokatu omen zen han, eta hark ikusi, Nafarroatik zetorrela, eta bere artean esan omen zuen: «Hiri ere egin al diate? Hamaikari egin ziotek kulpa handirik gabe».

Pentsatzen egoten naiz, gizona berez eskasa bada, gerrak oraindik ere eskasago eta animaliago bihurtzen duela.

Azkeneko horrekin lotuta, beste pasadizotxo bat kontatuko dizuet. Ezagutu nuen erreketek ibilitako bat esan izan zue-na: «Frentean genbiltzala tiro egin eta kontrarioa erortzen ikusten genuenean guk hartzen genian poza». Gizon hura ere ez zen, bada, beste inor baino gaiztoagoa, baina, dirudenez, zirkunstantziek zeharo aldatzen dute inoren portaera. Norbaiti entzuna nago Kalkutako Ama Teresa ere kriminal bihurtitekeela, halako metodo makur batzuk erabiliz gero. Eta

pentsatzen egoten naiz ez dela dena gezurra izango, sines-teak lanak baditu ere.

Gernikako Bonbardeoa

Buruz ez nekien, baina gero irakurri dudanez, 1937ko apirilaren 26an gertatu zen hori. Nik lau urte eta hiru egun neuzkala. Hala ere ederki gogoratzen dut hegazkinak gure Etxaburu paretik nola pasatzen ziren. Gero gure koinatua izango zena (eta gerrara joan behar izan zuena) mandioan ari zen sega pikatzen. Ni han nenbilen inguruan eta hegazkinak bata bestearen atzetik ikusten nituen pasatzen, Nafarroa aldetik Bizkai aldera. Uste dut, hala entzundako errezeloa daukat behintzat, Zaragozan kargatzen zituztela aparatu kriminal horiek. Bonbak botatzen zituztenean, lurrikara ikaragarria izango balitz bezalako hotsa entzuten zen. Hortik aurrera ez nekien ezer, haur izaten jarraitzen nuen.

Bizkaiko praileak

Kasu honek ez dauka erlaziorik zuzenean Zaldibiarekin edo nire inguruarekin, baina hemen ere, gutxienez, hiru zaldibitar badira protagonista edo testigu. Horietako batek sekula ez zuen horretaz hitzik egin, baina beste biak bai, eta haiei entzundakoa kontatzea besterik ez dut egingo. Beti bezala beude izenak isilpean. Bi praile fusilatu omen zituzten; oker ez banago, karmeldarrak eta Santi Onaindiaren ezagunak. Geroxeago emango dut xehetasuna.

Hilketa horren testigu izan zen batek errukiz eta hunkiduraz kontatzen zuen kasua. Gizon hau oso gazterik hil zen; gaixotasun marrajo batek eraman zuen, beste asko bezalaxe. Bihotz oneko pertsona zen zalantzarik gabe. Hala esaten zuen: «Praile gaixoek hamar minutu eskatu zituzten hitz egiteko; baita egoki hitz egin ere, eta esan zituztenak entzunda balorea behar da, gero, haiek hiltzera boluntario ateratzeko!»

Bigarren gizonak ere kontatzen zuen Bizkaian praileak nola hil zituzten. Oraindik gehiago esaten zuen. Permisoarekin etorri zen batean bikario zaharrari esan omen: «Jauna,

gu hor praileak hiltzen ari gara, eh!», eta erantzuna: «Zer edo zer egingo zien». Zorioneko «zer edo zer egingo zien!»...Horrekin ez dut esan nahi bikario zaharra, Don Martin, beste edozein baino pertsona gaiztoagoa izango zenik, baina adibide ederra da ikus dezagun gerrak zertaraino zatartzen gaituen eta kontzientzia edo juizioa nola galarazten digun.

Gizon honek berak neure aurrean galdetu zion, behin batean, Santi Onaindiari, praile haiek ezagutzen al zituen; eta baietz erantzun zion, bera beste toki batean bazegoen ere. Santi Onaindia Xalbadorri buruz hitzaldia ematera etorri zen Zaldibiara, ea horrela hobeto ulertzen genion, ondorengo egun batean bertotara etortzekoa baitzen urepeldarra.

Hirugarren gizonak ez zuen sekula ezer esan, zuzenean inplikaturik egon baitzen fusilamenduan. Gero halamoduzko bizimodua eraman zuen.

Irastortzako fusilatuak

Gerra zibilean fusilaturiko bi komunisten? gorpuak atera zituen Aranzadi Elkarteak. Irastortza baserriaren ondoko borda inguruan zeuden lurperatuak. Martin Ibargurenek zekien, eta hark esaten zuen lekuan, oker handirik gabe, hantxe azaldu ziren. Horretarako, Martinek alde aurretik abisua emana zeukan Udaletxean. Argitu dezagun Irastortza baserrikoa dela Martin; beraz, bere etxeko lurretan zeuden. Hori gertatu zenean, hamasei urteko mutila zen Martin. Martinen aita zenak, Bitor Ibargurenek, alkatea izaki, lur eman behar izan omen zien, auzoan laguntza eskatuta.

Bakarren batzuentzat berri aztoragarria izango zen hori, baina gure etxean betidanik entzun izan nuen nik Irastortzako bi enterratuen berri. Gure aita zenak askotan kontatzen zuen. Ez dakidana da xehetasun guztiak zekizkien, baina garrantzitsuena bai. Hark esaten zigun bezala kontatuko dut. Gure aitaren esanetan, fusilatuak komunistak ziren, bietako bat Beasaingo Fabrika Handian lan egindakoa. Dirudienez, komunistei ez zieten lur ematen kanposantuan, baizik eta horrelako leku ezkutuetan edo hildako tokian bertan.

Esan bezala, herrian jende gehiagok ere badaki, eta baliteke beste bertsioren bat izatea. Dena dela, funtsean gauzak ez dira gehiegi aldatzen.

Gure aitak esan ohi zuen haietako baten zapatak jantzita nor ibili omen zen ere. Egia ala fantasia, nik erositako prezioan saltzen ditut gauzak.

Atera zituztenean, omenalditxo bat eskaini zitzaien. Neu hantxe izan nintzen, bertso batzuk kantatzen, Altzo Txikirekin batera. Jendetza handia bildu zen omenaldian: Arantza-dikoak, argazkilariak, kazetariak, etab. Orain falta den bakarra da gorpuak identifikatzea eta duintasunez lur ematea, egia osoa jakitea.

Aita Tirso

Aita Tirso berez bizkaitarra bazen ere, Altzoko karmeliten komentuan egoten zen. Komentuan bertako lanez gain, sermolari ibiltzen omen zen herririk herri. Sermolari eta hiztun egokia izan behar zuen. Guk haren aditzera handia genuen, aitaren bidez; gure aita, lehenago ere esan dudan eran, Altzon ibiltzen baitzen ardiekin.

Gerra bete-betean egokitu omen zitzaion Zaldibiara elizkizunen batean parte hartzera eta sermoia egitera etorri beharra. Inolako aho-bizarririk gabe, pulpitutik hala esan omen zuen: «Hor ez dabil inor erlijioaren alde, baizik eta agintea nork eskuratuko». Dakigunez, *Nazionalak* erlijioaren «aldekoak» baitziren.

Gure amak esaten zuenez, jende asko beldurtu egin zen, ez beraiei ezer gertatuko zitzaielako, baizik eta Aita Tirso paradero txarren bat izango ote zuen. Baina handik, behintzat, libratu izango zen.

Sermoiak erdaraz

Jakinekoa da, gerra irabazi zutenek irabazi zutelako, ondorioak izan zituela erakunde eta bizitzako arlo guztietan. Horien artean, inork gutxik ulertu arren, sermoiak er-

daraz egitea. Zaldibian bazen apaiz bat orendaindarra: Don Gabriel Amondarain. Seminaria nahiko berandu joandakoa eta apaiz-bizitza osoa hemen egin zuena. Erdaraz egiteko ohitura handirik ez omen zuen, baina gerra ondoren hartan hala egin behar izan zuen. Sinesteak ere lan du nola litekeen horrenbesteko itsumena sortzea pertsona arrazionalen artean. Ez dakit zenbat denbora iraungo zuen egoera horrek, nik neuk ez daukat gogoan sermoiak erdaraz entzun izanik.

Lazkao Txikiren txistea gogorazten dit. Don Gabrielen moduko apaizen batek Hausterre Egunean gazte guztiak (*jóvenes y jóvenas*) elizara joateko gonbidatu zituenekoa. Hortxe utziko dugu, hortik aurrerakoa denok baitakizue.

Multak edo isunak

Kontatu behar dudana oso kasu partikularra da, baina barkatuko ahal dit irakurleak xehetasun handiegitan sartzen banaiz. Aita zenari gertatua da. Erreketeak sartu zirenean, aguazilak bandoa jo omen zuen, soldaduentzat ahal zuenak ahal zuena ekarri eta udaletxean entregatzeko. Gure etxean kalean esnea saltzeari utzi beharrean gertatu ziren, eta gazta egiten zuten. Gure aita hori joan da zakukada gazta hartuta, entregatu du, eta beste kargudun batek (izenik ez, mesedez) deitu omen zion: «Hi, Pedro Joxe, etor hadi pixka batean». Gureak uste omen zuen gosari txikia edo horrelako zer edo zer eskaintzeko izango zela, baina bai zera! «Mila errealeko multa daukak, nazionalistei botoa eman hielako». Gureak ezin sinestu: batetik nola arraio jakin zuen, bestetik horregatik multa nola bota zitekeen, eta, azkenik, isuna ordaintzeko dirurik ez. Eskerrak lagun onak ere bazeuzkan! Lagun horrek utzitako diruarekin ordaindu omen zuen. Gozoa joan omen zen fabrikara, lanera, bazter guztiak erre beharrean. Gutxiagorako al da?

Oharra: amak, berriz, karlistei eman omen zien. Hori pluralismoa gure etxean!

Razionamendua

Gerra garaian ez zen falta izan jenerorik, baina bai amaitu zenean. Segituan etorri zen razionamendua. Eta gosea! Dirua edukita ere, askotan ezer erosterik ez.

Eta kontrola ere izugarria. Pertsona jakin batzuk zeuden izendatuta baserrietara joan, terrenoak neurtu eta apunteak udaletxera eramateko. Bestetik, baserritarrek parte eman beharra zaukaten zenbat labore, artoa, garia edo dena delakoa, izan zuten. Jakina, guzti-guztiek ez zuten zuzen esango edo deskuidatuko ziren. Harrapatzen bazituzten, solamente, larrutik ordaindu behar izaten zuten.

Udaletxeko apunteak hartu eta guardia zibilak joaten ziren baserrietara, ez guztietara, tranparik egiten zuten ikustera. Askoren ustez, guardia zibilak nora joan esanda bidaltzen zituzten herritik, ondo «orientatuta».

Hemen izan zen jendea sekulako multa tzarrak ordaindutakoa eta, ordainduko bazuen, diru bila kanpora atera behar izan zuena. Penagarria! Aspaldiko kontuak, egia, baina ez dut uste erabat ahanztea ere komeni denik. Historiaren egiteko nagusia omen da zenbait gauza berriro gerta ez dadin begiratzea.

Aipatu dugun kontrol horrekin batera, bazen beste erakunde bat ere. *Junta de abastos* deitzen zitzaion. Hemen ere baziren gizon batzuk, ezagunak noski, nahiz eta, berriro esanda ere, guk izenak isilpean gordeko ditugun. Horien egitekoa zen baserrietara joan eta txahalak «tasatzea». Eta nahi bazenuen edo ez bazenuen, esandako prezioan eman egin behar.

Batean, baserritar bati hiru txekor kendu zizkioten batera. Mataderira zaramatzatela hiruetako batek hanka hautsi eta *Junta de abastosekoak* itxura gabeko deskontua egin. Bizi izan zen arte guztian ez zitzaion baserritar hari burla hori egin izanaren pena joan. *Junta de abastos* horretako arduradunetako bat hil zenean ere, hemen kontatzerik ez dagoen moduko hitzak jaurtiki zituen. Zenbat miseria eta zenbat gorroto bazterretan!

Ez da dena hemen amaitzen. Izandako laborearen hainbesteko bat ere entregatu egin behar izaten zen; gure etxean, adibidez, 300 bat kilo gari eramaten zituzten. Urte batean, portzentajerik gabe, 150 kilo patata entregatzeko ordena etorri zen; gure etxean, urtabe txarra izaki, etxerako alerik gabe geratu ziren. Bestalde, tabakoa ere entregatzen genuen, hura ere tasako prezioan, jakina. Beste detaile bat: batetik bestera ibiliko baziren, *salbokonduktua* behar izaten zuten.

Dendariak ere baziren, jenero asko samar, legeak agintzen zuena baino gehiago, sartu eta ezkutatu behar izaten zutenak. Nik badakit non egon zen, adibidez, garrafoikada kafe gordeta. Baita saguek zakuak zulatu eta, garia, gordeta zeukan lekutik ibaiak eramandakoa ere. Beraz, alferrik ere galdu zen hamaika gauza.

Aitonarekin umetan

Orain arteko kontuak, ia denak, besteri entzunak izan dira, baina hemendik aurrera neuk gogoratzen ditudanak esaten hasiko naiz, nahiz eta oraindik aurrekoen oroimenera joko dudan behin baino gehiagotan. Umetan, aitona-rekin asko ibili nintzen ni ganadu-janetan, etab, aita orduan fabrika ibiltzen baitzen lanean. Bost urte nituenerako, astoa eramane eta ekarri egiten nion, alegia aitona-
belarrez kargatu eta nik eramane eta ekarri astoa. Nik ez nuen lan asko egingo, baina hori egiten nion behintzat. Astakada dezente behar izaten ziren, eta han ibiltzen nintzen astoari segika, aitona amaitu zela esan arte. Egun batean, gogoratzen naiz, urriaren azken aldera, San Simon omen zen. «San Simon eta San Juda, joan da uda eta negua heldu da», da esaera zaharra, eta orduan egia gertatu zen. Elurra egin zuen, elur lapatxa, Zaldibiako kaleraino. Egun hartan ere, astoarekin ibili nintzen. Amak prantatu zidan astoa eta gero esan zidan: «Aitonari eramane egin beharko diok astoa, umea». Eta halaxe joan nintzen, eta hiru edo lau beaje ekarri genituen. Hori izango zen 1938 inguruan.

Elizara ere eramaten ninduen aitonak. Zaldibian bazen apaiz bat ataundarra, Bikuña izenekoa; nik ez nuen ezagutu, eskolan hasi nintzenerako ez zegoen Zaldibian apaiz hori, baina haren aditzera handia dut; izan ere haren kontuak eta txisteak ahoz aho ibili ziren urte luzeetan. Ipuin politena zen esaten zutela gotzainari basurdea eramanda egin zela apaiz. Badakizue... herriaren irudimenak ez du akaberarik!

Gure aitonari gustatzen zitzaion, meza ondorenean, bere kidekoekin biltzea, eta tabernak ondo aprobetxatzen zituzten; hasi Juan Kruzenetik (gero Joxepane, eta orain ere bai), Ostatu (orain Beti Gazte), Zapatari (Orain Estankoa), eta handik Migel Marinera (orain Arrese jatetxea). Akordatzen naiz, behin batean, Migel Marinean azeitunak jaten nola aritu ziren. Niri ere eman zidaten azeituna-ale bat probatzeko, baina nik ez nuen jan, mikatza iruditu zitzaidan. Orain jaten dut, baina orduan ez zitzaidan iruditu jateko modukoa zenik ere.

Aitona zenak, ganadu-jatekoak egin ez ezik, gobernatu ere berak egiten zituen. Hori izaten zuen lehenengo lana, goizean, jaiki ondoren. Lehenik, ikuiluko lanak egin eta gero sorora joan izan zen, 9:30ak edo 10:00ak aldera. Soroan ni ibiltzen nintzen itzolan (itaurrean). Ez zen batere presatia, bere patxandan ibiltzen zen, nahiago izaten zuen horrela, tabakoa pipatik lasai errez. Soroan zuin¹ pare bat egiten genituenean, esaten zidan: «Ea, umea, atsedean egin behar dugu orain, behiak nekatuta daude eta» Baina nik uste bera izaten zela deskantsua hartu nahi zuena. Jartzen zen soro-bazterrean, arearen harri gainean eserita, aterako zituen pipa, tabakontzia, gatz-harria, altzairu puska bat eta ardagaia. Txapel handi batean erabiltzen zituen horiek denak. Pipa tabakoz puntaraino bete eta zapal-zapal eginda jartzen zuen. Ondoren, altzairuzko pieza ipintzen zuen, hari erantsita ardagaia eta dena prest zeukanean, altzairuaren kontra sutzen zuen gatz-harria, eta harekin pizten zen ardagaia, ardagai sutua pipa-muturrean ipini eta horrela pizten zuen tabakoa. Gatz-harria da karaitzak eta hargorriak barruan izaten duten marmol-itxurako beta bat.

---

1 zuin: tartean hazia botatzeko; eskuak hartzen duena.

Hala, aitona patxadan aritzen zen pipa erretzen. Ganaduak hausnarrean hasten ziren, hori seinale ona da, nekatuta dagoen behiak edo idiak ez dizu hausnarrean egingo. Gero esaten zidan: «Beno, umea, berriz ere buelta batzuk egin egin beharko ditugu, bada» Horrelaxe ibiltzen nintzen.

Kontu horiek 1939 ingurukoak izango dira, gerra garai-koak. Gure aitona artean sufiziente zegoen. Laurogeita hiru urtetik laura zihoala hil zen. Otsailaren 10ean beteko zituen 84 urte eta aurreko urrian hil zen, 1943an, nik 10 urte nituela. Ordubete bat pasatu zuen lotan bezala, eta horrela hil zen xuabe-xuabe, inolako zarata eta lanturik gabe. Ez zen denbora askoan gaixo egon. Esate baterako, Santa Fe egunean, urriaren 6an, mahaian egon zen kafea hartzen, nahiz eta ohera nahiko aguro erretiratu zen.

Gerra ondorengo kontuak hasita zeuden ordurako: razio-namenduak (aipatu ditugu), goseak eta miseriak. Nahiko lanak baziren ondoren hartan.

Martopilak

Gaske askok, eta helduxeagoek ere, ez dute jakingo «martopilak» zer diren. Gaurko hitzetan esan behar bagenu, esan beharko genuke ospakizun «femista» bat zela, emakumezkoak bakarrik elkartzen baitziren. Non, zertarako eta noiz? Familia izaten zuenaren etxean eta, begi-bistakoa denez, jaiotza hori ospatzeko. Bide batez esan dezagun garai hartan, 1960 igurura arte, haurrak etxean jaiotzen zirela.

Egutegia ezarria egoten zen: jeneralean, jaio eta hurrengo egunean baitaitzen zen haurra; handik berrogei egunera «elizan sartzea» izaten zen. Zer zen hori? Zeremonia bat non ama bere haurrarekin joaten zen elizara, eta han otoitz batzuk errezatuz egiten zen ospakizuna. Horrekin gogoratzen zen «Jesus elizan aurkeztu zutenekoa», errosarioan esan ohi eran eta Moisesen Legeak agintzen zuenaren arabera, San Lukas ebanjelariak kontatzen duenez.

Bataio ondorenean, gehienetan igandean, haurra izan zuenaren auzoko eta familiarteko emakumezkoak elkartzen

ziren meriendatzeko. Txahal-okela, oilaskoa edo horrelakoren bat saltsan, txokolata eta gailetak loidirekin (ardo goxoa) izan oin zen menua; eta, ondoren, hitzaspertu ederra, auzoko eta herriko kontuak astinduz.

Nik gogoratzen ditudan lehenengo martopilak dira arreba gazteena jaio zenekoak (1939), baina bereziki gogoratzen ditudanak dira laugarren anaia (senideetan seigarrena) jaio zen urtekoak (1941). Orduan miseria handia zegoen bazterretan eta, besteak beste, dirua izanda ere erosi ezina. Gure aita zen horrek inguratu zuen nonbaitetik okela puskaren bat; hura pertzean patata kaxkarrekin gisatu eta halaxe prestatu zuten merienda. Ez dakit zenbat emakumezko izango ziren, baina dezente bai; guk nahiko sala handia genuen, eta uste dut gehientsuena bete zela.

Ordiziako lehengusuak Olegin

Nik sei-zazpi urte nituenean, mahaikada bikaina elkar-tzen ginen; txiki eta handi, hamahiru bai. Ordiziako lehengusuak ere, sarritan, gurean egoten ziren. Behin batean, Gabiriako praile bat etorri zen eskean; hark atea jo zuenean han atera ginen denok, bata bestearen atzerik, katilua eskuan genuela, taloa eta esnea janez. Gure ama hori hasi da zerbait emateko asmoan, eta hala esan zion praileak: «Ez etxekoandre, ez, horiei denei ematen badaukazu lanik asko», eta limosnarik hartu gabe joan zen. Ez zuen edozeinek egingo hori.

Umea banintzen ere, badut beste irudi bat edo irudi-sekuentzia bat buruan ondo grabatua. 1939. urtea zen. Urtero bezala, Santa Fetan etorri da Ordiziako izeba Romana gure etxera, eta gaixotu.

Besteak beste, perretxikozale porrokatua zen. Hark ohitu gintuen perretxikoak aprobetxatzen. Garai hartan gure basoetan nonahi atera ohi zen perretxikoa. Hark nahikoa izaten zuen ordu erdi bat feri-saskia perretxikoz leporaino betetzeko. Gero berak ipintzen zituen modu batera eta bestera. Sukaldaria ere ona zen.

Esan bezala, gaixotu zen, eta ez nolana hiko gaitza; tifus ote zuen edo esan zuten; nolana ere, oso kutsakorra. Herriko praktikanteak, Santos zenak, denoi txertoa eman zingun, eta denok onik atera ginela.

Baina inork etorri nahi ez gure etxera, ezta familiakoak ere; ama, berriz, familia izateko egunetan: izeba hil eta hurrengo egunean jaio zen seigarrena, arrebetan gazteena.

Gorpua ehortzi egin behar eta hilobizalerik aurkitu ezin. Bati galdetu, eta ezetz; besteak ere ez. Haiek komeriak! Nola bait osatu dute laukotea, geure aita barruan zela, eta hala eramane zuten. Gero bidean norbaitek txanda egin zion aitari, «hik hor gaizki ematen duk» esanda.

Gorpua eramatea etorri zen apaizarekin gogoratzen naiz oraindik, atzo goizean gertatu izan balitz bezalaxe. Hura ere ez zen etxe barrura sartu, Etxaburuko soro barrenean ibili zen jira eta buelta, eta ez denbora laburrean, hilobizaleak etorri arte guztian.

Emakume hark ez zuen halakorik merezi, baina badakigu beldurak zer eginarazten duen.

Eskolako kontuak

Haurrak ginela lanean gogor
hasi ginan basarrian,
eta eskolara joaterik ere
ez zan izaten sarri han,
orain hargatik hartzen gaituzte
ezjakinaren neurrian.
Jakinduria behar danean
egon behar baztarrian.

Azkar samar esateko modukoak dira nire eskolako kontuak. Nahiko berandu hasi nintzen eskolan, hortxe zazpi edo zortzi urterekin. Hasi bai, baina segida handirik gabe ibili nintzen; etxean bazen beti zerbait. Joandakoan ere, berriz, fundamente handirik ez. Gogoan izan gerra osteko mutikoak ginela.

Martin Barandiaran genuen maisua, ataundarra; ez zigun, ordea, hitzik ere euskaraz egiten, eta guk zer ulertuko genion?

Eskolara sartu aurretik instrukzioa egiten genuen, soldaduskan bezala, formazio eta guzti. Guk ez, baina gure aurrekoek uniformez jantzita egiten zuten instrukzioa. Dirurik ez zegoelako edo ez dakit zergatik, guri ez ziguten eman uniformerik. Ezta beharrik ere!

Instrukzioa egin ondoren, eskolara sartu eta kantatu egiten genuen lehenbizi. Kantu «*patriotikoak*», jakina. Gero, errosarioa errezatu. Gu zerbait ikasten hasterako, ia ateratzeko ordua izaten zen. Ari ginenean ere ez genuen ezer ulertzen. Gauza batek salbatzen ninduen, memoria ona neukan eta horrexek, buruz ikasten nituen gauzak. Esan bezala, gero erditan joan ez. *Eskoladu* motzak atera ginen gu.

Zaldibiatik atera eta Ordizian ibili nintzen gero hiru bat hilabetez, beste maisu batekin; arrasatearra zela uste dut. Harekin ikasi nuen gauzei tankera pixka bat gehiago ematen: *sumar, restar*, leitzen, eta... Baina hiru hilabetean milagrorik ezin egin.

Gero, berriz ere, Zaldibian ibili nintzen, Albizturko maistrarekin; ordurako 12 urte baneuzkan, eta oso gustura nenbilen, baina doktrinako txartela atera nuen, eta horrekin batera eskola ere utzi egin behar. Pena handia izan nuen, onenean nenbilenean utzi behar izan nuen. Badakizue, orduan doktrinari eskolari baino garrantzi handiagoa ematen zitzaion, eta behin txartela lortuz gero noranahirako pronto gelditzen zen bat.

Gau-eskolan ere ibili nintzen. Hamahiru urterekin auzoko baserri batera, Telleritxora, joan nintzen morroi. Zazpi hilabete egin nituen morroi; itzuli eta handik aurrera baserrian lanean, hogeitaka urte arte. Garai horretan ibili nintzen pixka bat gau-eskolan.

Etxeko lanez aparte auzora ere joaten nintzen lanera. Mizpizabaleta baserrira joaten nintzen, eta han pasatzen nuen eguna lanean, behintzat boladarik handientsuena zenean. Gure aitaren lehengusua zen nagusia, eta hura bezalaxe Pedro Joxe. Ondo konpontzen nintzen harekin.

Gaztaroa gogoratzen

Gaztaroa ez dakit nola neurtzen den, baina badakit gure garaian lehenago «gizontzen» ginela, edo lanari lehenago heldu beharrean aurkitzen ginela. Nik uste dut denbora hori izan litekeela, oker handirik gabe, baserrian lanean hasi eta soldaduskatik etorri bitartekoa. Beraz, gutxi gorabehera, 1948 ingurutik 1956 aldera arte. Gauza asko dauzkat kontatzeko, baldin eta gogoratu eta paperean egoki ipintzeko mol datzen banaiz,

Baserria: lana, lanabesak, tratuan...

Ni baserritarra izan naiz, gainera baserrian aritua nahiko denbora luzean, eta derrigorrezkoa da nire biografian baserria eta baserriko kontuak azaltzea, nahiz eta liburuaren oinarria «bertsolaria» izan. Badakit gauza hauek urrun samar geratzen direla, eta are urrunago jende gaztearentzat. Endemas ere horrexegatik du garrantzia hemen azaltzeak, geroari begira adibide historiko gisa jasota gera daitezen. Beraz, ez da ulertu behar nire kasu partikular moduan bakarrik, baizik eta garai hartako baserriko giro orokorraren sinbolo bezala geratzea nahiko nuke, nik dezakedan apurretik abiatuta.

Baserriko lanak ez du etenik. Jakinekoa da ganaduak egunero behar duela atentzioa. Eta horrez gain, bestela ere, izaten da zer eginga. Otsail aldera ezkerro, patata-lurrak konpontzen hasi behar izaten zen; gero, udaberrian, artoa eta babarrunak ereiteko aroa zen, eta da. Arto tartean, askotan, pagotxa egiten genuen. Egun jakina geneukan horretarako: San Ignazio bezpera. Pagotxa mokadu gozoa izaten da udaberrian ganaduentzat. Esan ohi da pagotxak astoa ere azkar harrotzen duela.

Badirudi baserrian azkarrago korritzen duela denborak: udaberriak berehala dakar uda. Orduan belar ontzea da egi-tekorik nagusia, belarrak ondu eta garia ebaki, artoa jorratu... Ondorenean, segituan, arbi-lurrak konpondu, galtzua

areaz urratuta; hortik dator «are-belarra» deitzen zaiona, erretzeko baino balio ez duena, ez baita ona ez jateko eta azpiak egiteko, hautsez eta harri-kaskarrez beteta egoten da eta. Arbi-lanak amaitu orduko garotan hasi behar izaten genuen, eta babarrunak biltzen ere bai, intxaur-lanak ahaztu gabe; laster etorriko zen artoa ebakitzeko sasoi, baita sagar biltzekoa ere; eta konturatu baino lehen, gaztaina garaia gainean; gaztaina asko izaten zen orduan; hamaika zakukada salduak gara Ordiziako ferian.

Igandeetan (orduan ez zen astebururik izaten) anaiak eta aprobeztatzen genituen belarrak ebakitzeko eta abar, baina sailik handienak neuk pasatzen nituen segaz, bai belardiak eta bai garadiak.

Hara hi, sega, belar ebaten
garai baten hintzan modan,
nola beheko ibar-zelaitan
eta berdin mendi-goran.
Zenbat saio nik egin ditudan
natxiok ezin gogoran,
edadekorik hainbat eginik
ez zekiat egongo dan.
Hamaika izardi atera-arazi
didak hik nere denboran.

Hogeita hamarren bat gurdi-belar eta beste horrenbeste garo garraiatuko genuen, urtabearen arabera. Hain zuzen, gariak eta artoak gorabehera handi samarrak izaten zituzten urte batetik bestera, eguraldiak eta beste faktore batzuk zer esanahi handia dute baserrian. Eta ez da beti eguraldi ona izaten.

Hasieran esan dut aspaldi samarreko kontuak direla, eta hala dira; konparazio baterako, garia ereiteari utzi zitziola izango dira honezkero berrogeita hamar bat urte. Gure etxean azken samarrekoak izango ginen, eta beharko utzi garia ereiteari, ez baitzegoen burutzerik burgoi-txoriekin; jakina, sailak urritu zirenean, zegoen tokira joaten ziren haiek,

eta kapaz ziren soro osoa ziztuta uzteko; kusoei ez zien kasu handirik egiten, gero eta gutxiago. Artoa ereiteari utzi zitzaio-la dezentez gutxiago dira; zenbat ez dakit juxtu-juxtu; gaine-ra, ez zitzaion utzi garia ereiteari bezain kolpean.

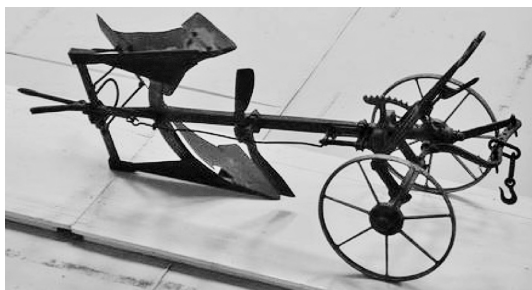
Garaiak nola aldatu diren ikusteko, detaile bat emango dizuet. Teila-fabrika egin zenean, 1956an edo, desmontea egiteko lurra goldatu egin zuten; ni soldadu nengoen arren, aita han ibili zen goldean; jakina, behin lehenengo geruzak kenduz gero, gauzak zaildu egiten ziren, eta puntakoak behar ziren. Auzoko Ignazio Eloseggi eta gure aita aritu ziren idi pare banarekin. Goldatu ahala, palaz kargatzen zen kamioa. Lekutan izango ziren oraingo eskabadorak! Hango horma tzar guztiak ere eskuz eginak dira; harginak gailegoak ziren, askotan bezala; orain hormak eskabadorarekin egiten dituzte tokirik gehienetan.

Arestian esan dudana adibide bat besterik ez da; baina ederki adierazten du zer-nolako ziztuan aldatu diren denborak eta garaiak. Orduan nork esango zidan niri kontu hauek kontatzen ordenadorearen aurrean aritu behar nuenik!, nahiz eta beste bati kontatu.

Baserriak berekin du tratua. Gehienetan, Ordiziako ferian egiten genituen sal-erosketak. Ganadua erosi, behintzat, seguru han: behiak baziren, idiak baziren... Txahalak, normalean, etxetik eramaten zituen harakinak. Txerrikumeak, berriz, ferian saltzen ziren jeneralean.

Tratuari buruz ari garenez, aspaldi samar tabernan egin-dako galdera bati erantzun nahi diot, orduan emandako esplikazioaz gain. Zer da «jota uztea»? galdetu zidaten. Jota uztea da erosleak saltzailea, agindutako prezioan, eman nahi ezta ikusten duenean, aziendak balio duten baino gehiago eskaintzea. Gero, saltzailea konturatzen denean ez lezakeela hartu eskatzen duena, erosleak agindutako prezioan emateko prest jartzen da, baina orduan erosleak esango dio ezetz, lehen zela garaia, «orain emazkiozu nahi duzunari». Hori baserritarrek burlatzen hartzen zuten, baina hamaika batek nozitu du.

Orain, inori leziorik emateko asmorik gabe, baserrian erabili ohi ziren lanabes batzuk aipatu nahi nituzke:

Goldea: lurrari buelta emateko.

Laian: lurrari buelta emateko (goldearen aurreko sistema)

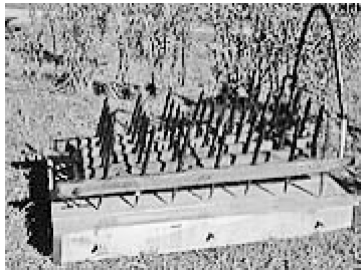

Besarea:
arto-errenkadako lurra harrotu eta belar txarrak kentzeko.

Karramarroa: lurra sakonagotik mugitzeko.

Area: lurra xehatzeko.

Alperra: lurra zapaldu eta berdintzeko.

Alperra deitzen genion hura
zer tresna klase ote dan
garbi esaten hasi behar det
inork nahi badu antzeman:
harri mazizo sendoa lehertu
harrobi edo kanteran
gero harginek moldatzen zuten
zilindroaren tankeran.

Beste ehundaka tresna, milaka ez esatearren, aurki litezke baserriari lotuak. Guk printzipalenak edo usuenak ipini ditugu. Bakoitzari ipini diogun esplikazio txikiaz aparte, argazkitik ondoriozta daiteke zerk zertarako balio duen.

Etxeko lanaz aparte auzolana ere izaten zen. Gure bailaran lanik handiena elizpidea garbitzea eta txukuntzea izan ohi zen. Urte batean, porlanezko eskailerak egin genituen Bentaberritik hasi eta Igartzetaraino. Lan horiek, sarritan, erdi jolasean egiten ziren; broma ederrean, behintzat. Auzolan guztietan herriak ardoa ipintzen zuten. Askotan, azkene-rako umorerik, eta agian bertsorik, ez zen falta izaten.

Laian ere, normalean, auzokoak elkartuta egin izaten zen, «orain gurean eta gero zuenean»; etxe bakar batetan zaila zen behar adina laiari izatea.

Gari jotzea ere berdin; alegia, elkarri lagunduz egiten zen. Gure garaian, makina bat ibiltzen zen baserri sail batean, batetik bestera txandatuz; egun bat edo egun eta erdi pasatzen zituen gure etxeko gariak jotzen.

Hori baino lehen, garia igitaiaz ebakitzen zenean ere auzolanean egiten zen, bailara osoak hartzen zuen parte; auzo bakoitzak bere antolaketa-sistema zeukan.

Txerri-hiltzea izaten zen beste motibo bat auzokoak biltzeko; denak ez baziren ere ingurukoena behintzat. Itsasondoko Jesus Lete «Ibai-ertz» zenak badu artikulu bat *Txerri bodak* izenekoa; oso ederki esplikatzen du txerria hil eta ondorengo eginkizunak zein eta nola izaten ziren. Jesus Lete lagun handia genuen. Bertso-jartzaile eta idazle bikaina zen. Epaimahaiko gotea ere tokatu zitzaion behin baino gehiago-

tan. Gure etxean egiten zenak badu antzik, baina baita alde-rik ere hark esaten duenarekiko. Testu hura irakurri nahi duenak jo beza hemerotekara (DV: 1992/11/20), hantxe aurkituko ditu nireak baino xehetasun handiagoak.

San Martinak esan ohi da txerria hiltzeko garaia, baina gurean ez zen sekula garai horretan hiltzen, baizik eta otsail aldera. San Martinen kontuak, nik uste, erdarazko esamoldean duela oinarria: *A todo cerdo le llega su San Martin*.

Txerria hiltzeko eguna aukeratzeko, ilargialdiari errepara-tzen zitzaion; izan ere, ahardia bazen ilberrian hilko zuten, eta, ordotsa bazen, ilberan. Dena dela, gehienetan txerrama zaharra izan ohi zen, umaldi batzuk egindakoa,.

Hiltzeko bezperan edo aurreko egunetan, txikiketak egi-ten ziren: porrua eta tipula ondo xehatu labanaz, odolkiak egiteko. Odolkiaren osagairik inportanteena txerriaren bera-ren odola da, eta hura nahastu egin behar izaten zen lapiko-ra isuri ahala, matoitu ez zedin.

Odolkiak egin eta pertzean jartzen ziren egosten, zumeak pertzetik kanpora zirela; zumetik tira eginik odolkiak pertze-tik ateratzen ziren, haizerik ote zeukaten ikusteko. Haizatuta bazeuden, orratz burubeltzarekin zulatzen ziren, haizea ate-ratzeko.

Ondoren, odolki partiketa etorriko zen. Etxeko neska eta mutil koskorrak joaten ziren odolki partitzera. Aza-hostoan jartzen ziren odolkiak; txerriaren beste zenbait puskatxo ere bai; koadrodun zapian bildu eta odolkiak partitzera! Erreto-reagana, maisu-maistregana, lehengusu eta konpromisoa zeneukan beste guztiengana.

Gauean, txerria hiltzen lagundu zietenak afaltzera bildu-ko ziren etxekoekin. Nahikoa odolki, gibel eta bestelako txe-rriki jango zuten haiek, kolesterol beldur handirik gabe.

Ondorengo egun batean txerria txikitu egiten zen, urdai eta urdaiazpikoak banatu eta lukainkak egiteko materialak ere bai. Lukainkagaia txikitu eta baratxuri eta oreganoz igur-tzirik, egun batzuetan aproposko ontzi batzuetan uzten zen; gero lukainkak egin eta haga luze batzuetan zintzilika ipini,

lizunik gabe ondo lehor zitezen. Gure etxe zaharrean ez zen haize falta handirik izaten, berezko «leihoak» ere nahi baino gehiago zituen eta.

Txerria hiltzekoan
nork bere lantxoak:
hiltzailea aurrera
eskuan gantxoak,
kokozpetik sartzean
zer karramintxoak!
Ez da gozoa jartzen
nahiz berez mantsoa.

Mahai gainera kurriskaz
eta ez isila
lepapeko txokotik
sasta! akutxila,
amona ontziakin
odolaren bila,
egiteko odolki
edota murtzila.

Uztargileak

Uztarria, kurtera eta kopetakoekin.

Uztarria egitea artesau-lana da. Gizon banaka batzuk izaten ziren horretan aritzen zirenak Esan beharrik ere ez, gaur egun uztargile ofizioa zeharo ezkutatu dela hemen

hauetatik. Izango dira 35/40 urte hemengo idiak eta uztar-behiak bukatu zirela, eta, horrekin batera, uztargileak. Askok usteko du laborantzaren aurrerabideak ekarri zuela aldakuntza. Hori izan daiteke egia toki batzuetan, adibidez Nafarroan, baina hemen, bai Gipuzkoan eta bai Bizkaian, nekazaritza bertan behera uztetik sortu zen, batik bat, aldaketa. Orain dela berrogei urteko paisajearekin ez dauka zeri-kusirik gaur egungoak. Orduan soroak ziren toki askotan, gaur belarra eta zaborra dago, eta orduan belardia zen tokian pinua. Garai hartan, atariko intxaurraren azpian jarri eta, begiratzen zenuen tokira begiratzen zenuela, ez zenituen us-te bezain erraz apartatuko begien bistatik soro-lanean ari ziren itzainak, mordoak baitzen.

Bestetik, guk baso handiak genituen; egurra franko atera genuen bolada batean, negozio handirik egin ez bagenuen ere.

Aurreko paragrafoko parentesi txiki horren ostean, itzul gaitezen uztargilearengana. Uztarri egitea, esango nuke, ofizioa baino zerbait gehiago zela: artesautza-lana, lehen esan dudan moduan, eta ez batere erraza. Funtzionala izateaz gain, dekoratiboa ere bazen; kutxen antzera uztarriak taila batzuk izaten zituen.

Bestalde, idi pare edo behi pare bakoitzari bere neurri-ra egin behar zitzaion. Normalean, pare bati egindakoa besteari gaizki etorri ohi zitzaion, nahiz eta, beste erremediorik ez zegoenean, uztarri zaharra idi pare berriarentzat aprobetxatu. Hala ere, baserritar onak nekez egingo zizun horrelakorik.

Uztarri motza ere izaten zen, hau da, animalia bakararentzakoa. Hori, jeneralean, arto-besarrerako-eta erabili ohi zen. Dena den, Ordizian ezagutu nuen idi bakarrarekin ibiltzen zen errekadista bat.

Uztargilearengatik esan dezakegun gauza bera esan dezakegu perratzaileagatik, nahiz eta ofizio ezberdinak diren. Gainera, perratokiak geroxeago itxi ziren. Orain, nola uztarria hala perratokia, biak dira museo eta erakusketa etnografikoko piezak.

Nafarroara jenero bila

Oso normala zen hemendik Nafarroara, mendiz, jenero bila joatea. Gauza asko ekarri ohi ziren: patata, garia, ardoa... Ni, estreinako aldiz, 14 urterekin joan nintzen, Telleritxo baserrian morroi nengoela, hazitako garia ekartzera. Gerago ere joan izan nintzen, nahiko sarritan. Horko joan-etorria gutxi gorabehera nolakoa izaten zen jakiteko, urte batean egindakoa kontatu dut. Barkatu txikieria gehiegirekin buroa betetzen badizuet.

Kasu honetan, auzoko lehengusua eta biok joan ginen; hura gizon ezkondua eta ni 16 urteko gaztea (orain «16 urteko umea» esaten da). Asto, zaldi eta mando, dozena erdi bat kaballeria izango genituen moldatu beharrekoak.

Ilun-bistan iritsi ginen Lakuntzara. Gure lehengusu horrek galdetu zuen jenerorik ba ote zegoen edo, aurretik hitzik egin gabe joan baikinena, eta ezetz erantzun zioten. «Arruazura joan behar diagu», esan zidan. Hala, abereak hartu eta trenbidearen ertzetik barrena, iritsi ginen Arruazura. Joan eta jo dugu atea, eta baietz, badutela jeneroa, baita ganaduek eta guk geuk deskantsatzeko tokia ere. Baserri hartan ikusi nuen bezalako ganadu-talde bikainik ez dut toki askotan ikusi.

Tolba batetik lastoa bota eta gure animaliei eman zien jaten. Geuri ere eskaini ziguten afaria. Baina han inguruan gure auzotar bat bizi zen: Ausoegiko Domingo, eta lehengusu horrek hura bisitatzera joan behar genuela. Joan ginen, eta ez ginen damutu; bazen beste auzotar bat ere, Erramun, gu bezalaxe bisitan joana. Ederki afaldu genuen. Bazen hura fardelean generaman anoia adinakoa. Ez genuen gutxi estimatu, egun osoa puska lehorra jaten arituta.

Herriko tabernan festa zegoen, kintoen despedida. Soinu eta guzti ari ziren ospatzen. Geu ere ez ginen atzera geratu, majo egin genuen dantza. Gero, lasto-pilan etzanda, begiei bilduak eman genien, eta goizeko hirurak aldera abiatu ginen handik animaliak kargatuta. Egunsentiarekin batera iritsi ginen Punttarrira; hain urrun sekula ez du ikusi eguzkia. Eguerdi alerako iritsi ginen Oidaira. Kaballeriak deskargatu,

haiei zer edo zer eman, geuk ere zerbait hartu eta atsedean txiki baten ostean, berriro martxa.

Oidutik behera abiatu ginenean, «bertsotan egin behar diagu», esan zidan lehengusuak; «nik puntua jarriko diat eta hik erantzun». Halaxe egin genuen; ez dakit zer erantzungo nion, baina ez ginen asko isildu.

Amaieran, eskari bat egin zidan lehengusuak: «Ez iezaioik, gero, inori esan nola ibili garen». «Ez, gizona, ez; zaude lasai», nik erantzun. Uste dut promesa ongi bete dudala, hauxe baita bidaia horretaz mintzatzen naizen lehenengo aldia.

Ofizio gehiegi

Esaerak badakizue zer dioen: «Hombre de muchos oficios pobre seguro». Nafarroan oraindik hobeto adierazten dute: «Cien oficios, mil miserias». Guri ere horrelako zerbait gertatzen zitzaigun. Baserri hutsetik bizi ezina besterik ez zegoen ordurako ere, hau da, nik hogeit bat urte-edo nitunerako. Horregatik, lehenago ere aipatu dudan eran, Mizpizabaleta baserrira joaten nintzen lanera, hemezortzi bat urtetik fabrikari hasi arte. Esan dut Pedro Joxe zela nagusia; bakarrik bizi zen, eta hark ere behar laguntza. Nik ez dakit argazki finkoek dena esplikatzeko duten, baina batzuk grabaturik gertatzen dira. Esate baterako, 1953ko uholdean, asteazkena zen, xehetasun gehiago nahi dituenarentzat, sagar biltzen aritu nintzen, baita bildu ere zakukada batzuk. Baina bide guztiak urak moztu zituen, eta sagarrak bertan utzi behar izan genituen. Hala ere, gaitz erdi, hurrengo egunean, *Anterorenak* eginda bederen, lortu genuen sagar horiek bere tokira eramatera. Pixka bat deskuidatu izan bagina, errekan goial azalduko ziren.

Bolada batean basoan ere aritu nintzen lanean. Gure osaba batek Ataungo herri terrenean basoa ateratzea hartu zuen bere kontura. Beasaingo hiru moble-fabrikatarako zen materiala. Osabarekin ondo konpontzen nintzen; idiak ere onak geneuzkan orduan, eta han ibili ginen. Lana dezente egin genuen, baina jornal polita atera ere bai.

Hortik Aretxabaletara joan nintzen lehengusu kontratista batekin. Etxeari teillatua ematen aritu nintzen. Ahal zen neurrian saiatu ginen lanean; saiatuta ere ezer asko ez, baina bestela gutxiago baitzegoen.

Beste ofizio bat ere izan nuen: hilobizale. Ni solduskatik etorri nintzenerako, gure adineko jende gehiena lanean hasia zegoen: obran ez bazen fabrikan, non edo han. Gehienetan, lau lagun nahiko betikoak izaten ginen: Peatzeta baserriko Santos Olano, Mendizabalgo Antonio Beloki, Galbariotako Ignazio Beloki eta ni neu. Hil-kanpaia entzuten genuenean adi-adi egoten ginen, bagenekien-eta deituko zigutela; eta gehienetan halaxe izaten zen. Orduan, goizez egiten zen hileta-elizkizuna, hamarrak aldera; egin beharrekoak eginda-koan bazkaria ematen ziguten. Hamaika txuleta jandakoak gara herriko hildakoen kontura. Baina ohiturak ohitura dira. Dirutan ez genuen ordainik izaten.

Hogeita bost urterekin, 1958an, Beasaingo Fabrika Handian sartu nintzen; karga-deskargan jarduten nuen, baina baserriko lanari utzi gabe. Hamabietatik iluntzeko zortzietara egiten nuen lana, baserrian aritzeko denbora izatearren. Oraingoz gera bedi aipamen hutsean, aurrerago emango ditut xehetasunak.

Festa eta erromeriak

Gure gazte-denboran, festa eta erromeria asko egiten zen. Hori bai, denak igandez izaten ziren; beste sei egunak lanearako hartzen genituen, Jainkoak bezalaxe. Erromeria bikainak egiten ziren, adibidez, Larraitzen San Pedrotan eta Pazkoa bigarrenean, San Migelen, etab. Garaiak eta giroak zeharo aldatu dira: orain ez dago benetako erromeriarik; soinua jota ere dantzarik inork ez du egiten eta. Orain ere egiten dira leku batzuetan erromeriak, baina oso fortzatuak eta ez dira lehen egiten ziren haien isla soila baino.

Hori esanik, gure garaiko inauteriez egingo ditut hitz bi. Dozena bat urte nituenetik hasi eta soldaduskara joan arte guztian ibiliko nintzen. Azkeneko urtetan, *Txantxo dantza*

egiten genuen; gure anaia Pedrok Abaltzisketatik ekarritako dantza zen hori, makila motz batzuekin egiten zena. Hiru egunez ibiltzen ginen eskean baserririk baserri; gauean ere ez ginen etxera etortzen. Dantzariak, soinu-joleak, saskizaleak eta zahatozaleak osatzen genuen taldea. Beste pertsonaia bat ere izaten zen, «zatarra» esaten zitzaion, etsaiaren figurakoa. Garai modernoek beste inauteri bat ekarri dute, eta akabo usadio zaharrak. Oraingo inauteriak ez dauka ezertan antzik, ardotik urera besteko aldea dago.

San Migeleko ibilaldia ere aipatzekoa da. Abuztuaren 28tik hurrengo igandean egiten zen bilera. Absolutziko igandea esaten zitzaion. Jai erdi erlijiosoa erdi profanoa izaten zen. Bezperatik abiatzen ginen herritik koadrilan. Iluntzerako iristen ginen hara. Hara iritsi eta konfesatzea zen lehenengo gauza; gero, bezperak errezatu; ondoren, sermoia. Orduan dena erlijioak kutsatuta zegoen. Hala ere, gauean izaten zen broma eta umorerako tartea.

Altsasuko praile kaputxinoak egoten ziren konfesatzen, eta batzuk, niri neroni sekula ez zait tokatu ez bazait ere, nahiko astokiloak. Oso normala omen zen honelako gauzak esatea: «Infernuaren erdi-erdian hago», eta antzekoak. Behin batean, ez dakit emakumetan libre antxean ibili ohi zelako edo, lehenbailehen ezkontzeko esan omen zion gure lagun bati. Handik denboratara ere hala esaten zuen: «Oraindik ez diat bete San Migelgo penitentzia». Baina noiz-bait bete zuen, horratik. Seme-alaba jator askoen gurasoa da gaur egun.

Esaten dute, hobeto esan, berak aitortzen zuen, pentsamendu txarrik eta izaten zuen galdetu omen zion Lazkao Txikiri.

–Horiek zer dira?, berriz galdetu Lazkao Txikik.

–Horiek zer diren ez dakit?, neskekin pentsatzen egotea eta.

–Jum!, nik izaten ditudan onenak horiek dira.

–Alde egizak azkar hemendik –esan omen zion praileak haserre, eta Lazkao Txikik:

-Ni ez naiz hemen denbora askoan egoteko asmoan etorri.

Beste pasadizo bat ere kontatzen dute. Mutil bat, bezperan konfesatutakoa, berriro hurrengo goizean joan omen konfesatzera, eta apaizak, ohiko erritualari jarraiki, galdeztzen dio:

-Zenbat denbora da azkeneko aldiz konfesatu zinela?

-Atzo arratsaldean.

-Atzo arratsaldean?, apaizak harrituta.

-Bai, jauna; neska batekin topo egin nuen, uste baino aurrerago joan; ezin izan nion tentazioari eutsi.

-Nik adinako suertea izan duk; nik bazaramatzat hemen 50 urte eta sekula ez zaidak horrelakorik gertatu.

Ironia bada ere, polita da; bestela, berriz, apaizak eta praileak ere, odolkien moduan, egiten diren bezalakoak.

Bertsolariak ere ezagututa nago San Migelen; ez ofizialki eramanak, baina bai bertsolari politikak: Lazkaomendiko Matxain eta Ataungo Joxe Mari Begiristain. Nik beti begia eta belarria bertsolariari zuzenduak izaten nituen, eta iruditu zitzaidan ondo egiten zutela. Gero nik tentatu izan duen Joxe Begiristain, baina ez zidan sekula erantzun bertsotan. Lazkao Txiki ez zen tontoa, hark ondo kontrolatuta zeukan Goerri bertsotan zeinek egin zezakeen. Aipatu ditudan bi horiek, Goiburu etab. Partikularki Goiburu, ez zeuzkan azaren barreko hostotzat.

Bukatzeko, zinten historia. San Migela joaten zenik nekez etorriko zen zintarik erosi gabe. Ez dakit zer esanahi zeukaten zinta haiek, baina, nolana ere, sinbolo erlijiosoak izango ziren; begiratu, bestela, gertaera honi. Lehen aipatu dudan Lazkaomendiko Matxain horrek zahatoari zinta erantsita zeukan. Han genbiltzala, orduan hango kapilaua zena, Inozentzio Aierbe (ez da hil zarra), azaldu zen. Matxain horrek:

-Trago bat nahi du?-, eta apaizak:

-Kendu, mesedez, zinta hori hortik segituan.

Hitzik trukatu gabe bete zuen lazkaomenditarrak apaizaren agindua.

Erromeria eta Goierriko bertsolariez mintzatzen ari garenez, Goierriko bertsolari bati emango diot hitza lehengo erromeriaz mintza dadin: Florentino Goibururu:

Lehengo mendiko erromeriak
ziran ugari antxian,
egun-argitan dantzatu eta
iluntzerako etxian:
orain gauean dantzatzen dira
gehienak leku itxian,
gauzak ederki aldatu dira
hemen denbora gutxian.

Saio hartan neu nintzen Goibururekin, Lazkaon; honela erantzun nion:

Ez ziran metro askorik ere
gure etxetik abiran,
Bentaberria deitzen zitzaion
etxe koxkor baten jiran;
soinujolea, neska ta mutil
komeni zaien mugiran.
Orduan ere nere iritziz
bapo dibertitzen ziran.

Igande bazkalondoa Olegin

Hasteko, ez dago ahanzterik hamaika lagun, 11 juxtu, batzen ginen mahaian. Kasu honetan ez da zenbaki sinbolikoa, konkretua baizik. Bazkaltzeko zer izaten genuen, askotan behintzat, buruan daukat: garbantzua, oiloa saltsan eta

arroz-esnea. Bazkaltzeko garaian edota bazkalondoan hiru gauza egiten ziren gure etxean, irratia iritsi ez zen arte. Bazkaltzen ari ginela, bikarioak elizan, Meza nagusian, egindako sermoia errepikatzen zigun Amak. Ez naiz ohartzen sermoi guztiez, baina bi pasadizo kontatu beharra dauzkat derrigor. Bata Titanic famatuarena da.

Mundu osoak daki Titanic-en historia. Baina berezia da gure amaren bertsioa; Nik ulertzen dudanez, sermolariaren hitzetan, harrokeriazko bekatuaren ondorioa da Titanic hondoratzea. Mitoak dio, apaizak gure ama eta gisakoei buruan sartu zienak alegia, «Jainkoak ere ezingo du honen kontra» zeramala idatzia itsasontzi horrek. Ondorioa garbia da: Jainkoak esku hartu zuela, zuenean, Titanic-en hondamendian. Eta gisa horretan, gizonaren harrokeria zigortu zuela Jainkoak. Mezua begi-bistakoa da: «Izan gaitezen umilak. Jainkoari gaina hartzerik ez dago».

Pena da gauza bat, edo kontraesan bat, Titanic-en ere pobreak baino aberats gehiago salbadu zen. Hori ere Jainkoak nahi izan al zuen? Dena dela, garai hartan Titanic batean joateko, pobre-pobrea ez zen inor izango.

Luteroren kasua da bestea. Behin batean –amak hala kontatzen zuen–, Martin Lutero eta Katalina emaztea leihotik begira omen zeuden. Zerua, izarrez betea, zoragarri omen zegoen, eta Katalinak esan omen zion Martini:

–Hau zeruaren zoragarria–, eta Martinek erantzun.

–Ez, ordea, zuretzat eta niretzat.

Horrela hitz egiten zuten gure herriko apaizek, Lutero eta bere adiskide guztiak kondenatuta zeudela «demostratzeko». Benetan, ikaragarria da. Eta noizbait aitortu beharko lituzkete botatako astakeriak eta egindako kalteak. Eta, jakina, barkamena eskatu.

Bazkalondoan, nire txanda izaten zen. Nik bertso zaharrak kantatzen nizkien, tutean hasi aurretik. Pedro Mari Otañoren bertsoak izan ohi ziren askotan, baina baita Xenpelar, Txirrita eta abarrenak ere...

On Luzio Kortajarenari dongitua

Hogeigarren ehunkian
kristauen bizitzan,
bi urte inguruak
dauzkagu desditzan;
begira dierriak
zer-nola dabilzan.
Elkar porrokatutzen
nonahi arakintzan.
Aurreratuzen goaz
txangurroen gisan.

Gizon eta herriak
dabilta beldurrez
elkar zelatatuaz
lehorrez ta urez,
hitz ederrak esanaz
barrendik gezurrez,
-Zein dirade gaiztoak?
-Besteak bai, gu ez.
Indarra nagusi ta
gogorrena juez.

Ameriketako panpetan: onbuari

Txabola ondoko onbu laztana,
maitatzen zaitut gogotik,
eta bihotza erdibitzen zait
joatean zure ondotik,
nere burura ekartzen dezun
oroimen gozoagatik.
Zure itxura ikusi nahi dut
ez dizut eskatzen frutik.
Ni hemen bizi naizen artean
arren egon zaitez zutik.

Xenpelarrenak

1

Gaitzak gerade umiltzen
eta bakean unitzen,
ez da errez ibiltzen
anaiak elkar hiltzen
zer dan etenditu gabe,
hortan galduko gerade.

Umildadean alkarri
errespetua ekarri,
lege eder bat jarri,
bizi gaitezen garbi,
hori desio nuke nik
isuri gabe odolik.

2

Ezkondu eta ezkongai
guztiok ondo bizi nahi,
dirua degunean jai.
Familiako buruzagiak
kontu gehiago ere bai,
lehen ardo edaten lasai,
orain urrutitik usai,
etxean nago andre zai.

3

Andria dabil tratuan
emarian ta hartuan
lehorrian ta portuan;
bere bototik salduko luke
senarra hiru kuartuan.
Isla batera barkuan
entregatzeko kontuan
ez da prezio altuan.

Aro honetako bertso-giroa

Soldaduskara joan aurretik sekula ez nuen parte hartu saio ofizial batean, nahiz eta nire kasa jarduten nuen. Lehenbiziko aldiz Zaldibiako Depositutan kantatu nuen. Baina aurrerako baino atzerako kolpe handiagoa izan zen hura. Mutil koskorra nintzela, etxeok Deposituetara bidali ninduten enkargu bat egitera, auzotar bati tabakoa eramatera, beste gauza askoren artean tabakoa ere egiten baitzen gure etxean. Han baziren gure familia ondo ezagutzen zutenak, eta bertsotan ekin ziguten anaiari eta bioi. Denak ez naiz gogoratzen, baina orain Gabirian bizi den «Alkixa» artzainarekin ere aritu ginen.

Ez genuen uste, eta nahi baino ere urrunago hedatu ziren gure «bertsoen» oihartzunak. Hori pasatu ondoren, joan naiz Don Gabriel apaizarengana konfesatzera. Hark egindako galdera guztiei erantzun nien, eta amaitu nuela uste nuenean, non botatzen didan:

-Lehengoan, Depositutan bertsotan aritu omen zinen.

-Bai, aritu ginen.

-Bada, hori ez duzu ofizio ona, eh! Bertsolaria jende arlotea izaten da; gehienek gaizki amaitzen dute; hobe duzu uztea.

Apaizaren esana aintzat hartzen genuen garai hartan. Puska batean utzita egon nintzen, baina gogoan nuela. Alferrik da! Hori berezkoa izaten da, eta, lehenxeago edo geroxeago, bultzaka azaltzen.

Bertsoren bat edo beste hemen ezartzearren, saiatuko naiz memoari eragiten. Behin batean, gure aita, Hilario Nazabal eta Pedro Nazabal (gure lehengusua) ari ziren kantuan. Hilariok deitu eta esan zidan: «Etor hona, Patxi, biok egin behar diagu hauen kontra». Besteek ez dakit zer kantatuko zuten, baina nik hauxe:

Hemen jendeai gustatzen zaio
komeriak ikustea,
tratu txarrean sartzea baino
ez alda hobe uztea?

Aita nahikoa zahartua dago,
ni oraindikan gaztea,
ez da egokia aita-semeak
alkaren kontra hastea.

Saioak ez zuen gehiago jarraitu. Badirudi nire bertsoak hunkitu egin zituela, batez ere gure aita.

Beste behin, Lazkao Txiki zegoen Bentaberrin, eta nagusiak esan zidan. «Beno, Prantxiko, kantatu lasai, zuk horrenbeste badezakezu eta; Lazkao Txikiri, berriz esan zion, hi ez hadi, gero!, mokoka hasi». Lazkao Txikik honela kantatu zuen:

Ez zaidazula jarri
holako kakorik,
arren ez zaidazula
esan holakorik.
Nahiz eta aurpegia
estu ta plakorik,
mokoka egiteko
ez daukat mokorik.

Eta nik:

Buru argia eta
hiztun egokia,
zuk ez dezu kulpik nik
gutxi edukia.
Esan nahi zun «ez utzi
hitzez ebakia»,
horrek nola dadukan
nere errukia.

Bentaberri, bertsolari-habia

Bentaberrik aparteko kapitulua merezi du, gero Lazkao Txikik edo Legorretako Jesus Eskisabelek mereziko duten eran. Esan genezake Bentaberri bertsolaritzaren txoko esti-

matua izan zela Goierrin. 1942tik hasiko naiz. Eguna ez nuke zehaztuko, baina badakit gu, amarekin, Igartzetan (bere jaiotetxean) izan ginela. Etorri eta afaltzen ari ginela aitak ekin zion: «Bentaberrin bertsolariak daude; Uztapide eta Basarri omen dira; horiek omen dira oraingo onenak. –Gure aitak oso informazio gutxi zeukan; adibidez, ez zekien Basarri txapelduna zenik.–. Baina horiekin aritu da mutil koskor bat...Esan dute Abalingo Feliperen semea dela. Nola egiten duela, gero, bertotan!. –Harrituta etorri zen–. Oraindik hori aterako da bertsolaria!». Ez zegoen «Lazkaomendiko» esan beharrik; orduan bat jotzen ziren Lazkaomendi, Zaldibia...

Hori izango zen bertsolariak lehenengo aldiz etorri ziren eguna. Esan behar da nondik nora etorri ziren ere. Zaldibia-ko Olalde baserriko Matias Garmendia, Basarri *Trabajado-reetan* zegoela, haren guardian egona zen; handik hara amista-dea egin eta halaxe etorri Bentaberrira.

Handik hurrengo igandean ere, bertso-soinua entzun nuen, eta ni, nahiz eta ume-moko hutsa izan, sartu egin nintzen. Izan ere, etxean bezala ibiltzen ginen gu Bentaberrin. Egotez ere gure etxetik bertantxe dago. Azkeneko urte mordoan artzaina bizi da, baina lehen taberna zen. Joakin Zubeldia «Gautxorik» eta bere emazte Martina Garmendiak gobernatzen zuten taberna hori, aipatzen ari naizen garai horietan.

Esan bezala, sartu nintzen, eta «Moxo» izeneko batekin ari zen kantari Lazkao Txiki. Izugarrizko inpresioa egin zidan, inpresio ona.

Bentaberri bertsoleku eta erromeria-toki handi bihurtu zen bolada aski luzean. Lazakomendi aldetik ere, neska eta mutil, jende asko etortzen zen. Lazkao Txiki ere bai, guztien tartean, txapel txikia buruan zuela, begi argi askoekin.

Hemen herrian bertako bertsolariak ere asko ziren orduan, eta ez gaizki aritzen zirenak. Uste dut aipatzearekin ondratu egingo ditugula: Migel Munduate «Zunzuni», Zelearko Hilario Nazabal, Lazkaoetxeko Hilario Amondarain, Albi-

txuberriko Lorentxo Sukia, Igartzetako Hilario Otegi, Urtsu-
biko Patxi Zubeldia (Iker Zubeldiaren aitona).

Bertsotan hemen jendeak erraz samar egiten zuela ikus-
teko adibide bat ipiniko dut. Hermandeko bazkari batean,
herri-bertsolari edo, hobeto, taberna-bertsolari batek kanta-
turiko bertsoa duzue hau:

Antonio, badiagu
zenbait esamesa,
hi ere ni bezela
nahiko aldrebasa,
hi eta ni zuzendutzen
ez zegok erreza,
ta gu zeruratzeko
alperrik dek meza.

Hasieran, Uztapide eta Basarri etorri baziren, gero Zepai
eta Basarrik ere egin zuten bisita. Hemen alto egin behar
dut, pasarte xeibre bat kontatzeko. Bersolariok ere, asko-
tan, xeibre askoak izango ginen, baina baita inguratu ere
antzekorik. Bazen gizon bat Zaldibian *Aierdi Xaharra* esaten
ziotena. Nik ez dakit zer burubide zerabilkien, baina Benta-
berrin bertsolariak zirela jakin zuenean, esan omen zuen
bere blusa erakustera joan behar zuela, Zaldibiako neskek
blusa nola konpondu zioten erakustera. Esan eta egin gaine-
ra. Gizon ihar-iharra zen. Zepaik kantatu zion handiena.
Honela amaitu zuen bertsoa:

Gauza hori guri esanarekin
ez zera asko gizendu,
hobe zenuke erantzi eta
bertan botako bazendu.

Ondorenean, Txapel eta Basarri etorri ziren. Gero Mitxe-
lena ere bai, mutiko gazte-gaztea, 18ren urte zituela. Hurre-
na, Santa Fe egun batean, Lasarte etorri zen lehenengo aldiz,
Uztapiderekin, soldaduskara joan aurretik.

Lizaso eta Lasarte ere izan ziren, lizentziatu ziren urtean. Ikus dezakegunez, orduan ere baziren bertsolariak garaiz asko hasitakoak.

Hurrengo pasartea oso gogoan dut. Oraindik gutxi gogorazi nion Lasarteri, Zaldibiako zaharren egoitzara etorri zen batean:

«1953 ingurua zen. Uztapide eta biok etorri zineten. Haste-ko, gosaria izaten zenuten han. Gosaldu eta, ondorenean, bertso saioa. Uztapide jaten ez zu begira egon zinen. Hark bukatu zuenean, bertso-saioa egin zenuten biok; hura han gelditu zen, eta zu ohera joan zinen. Minez aguntatu ezinik zeunden egun hartan. Egun txarra pasatu zenuen. Alberro, «Gaintzako Itsua» zen egun hartan soinu jotzen, eta Uztapide harekin hasi zen bertsoan. Konturatu zinen zu, nonbait, han goitik Uztapide bertsoan ari zela... jaiki eta etorri eta biok egin zenuten bertso saioa. Arratsaldeko saioa egindakoa mahaiari gelditu zinen. Orduan zegoen hemen “Urtsukoerrotako Amerikanoa” esaten zioten, baserri horretako semea. Egun osoa hor pasatu zuen hark, bertsoan entzun eta...Uztapideri puru habano handi bat eman zion, baina zuri ez. Afalaondoan hasi zinetenean, gaia horixe zenuten bertsoan aritzeko. Zuri eman ez zizunez, hortixe eraso zenion. Gero, zuri ere, eman zizun, nahiz eta nahiko gaixo ikusi. Puru hori hartu zenuen kantatutako bertsoa honelatsu zen:

Zerbait esaten jardun dut baina
orain ez dadukat penik,
ez derizkiot egin detena
alferrik egin detenik;
nik banekien ez zala txarrik
jaun horrengandik ertenik.
Gure herrian ez da ikusten
holako atxur-kirtenik.

Haserreak ere gertatzen ziren inoiz. 1956an, izotzak hainbeste pinu erre zuen urte hartan, pinu garraioan jardun ostean, bazkaria antolatu zen Telleritxon. Bentaberritik ehun

metrora dago Telleritxo. Bentaberri itxi zenean Telleritxon ireki zen taberna berria, *Azkenportu* izenarekin. Uztapide eta Lasarte ziren etortzekoak, baina haiek, nonbait, etortzerik ez eta, beste bi bertsolari bidali zituzten: Lizaso eta Hernani Txikia. Niri neroni iruditu zitzaidan oso saio ona egin zutela, baina batzuek sekulako haserrea hartu zuten, eta jangela printzipaletik kanpo geratu ziren bazkaltzen. Jangela printzipalera joan nahi zuenak duro bat ordaindu behar zuen.

Gero, behean, Hilario Nazabal eta Migel Munduate hasi ziren bertsoan, «profesionalei» bizkar emanik; hauengana bildu zen jende asko. Euskaldunak beti izan gara arraro samarrak.

Iraola, Goiburu, Zeberio, Ibarbia, Barandiaran, Zendoia, Etxaluze, Muñoa eta Igarzabal, Ordiziako txapelketan 1971ko irailean.

Hirukote berezia

Jesus Eskisabel: ni plazara irten izanaren «erruduna»

Guk Legorretako Jainkoa deitzen bagenion ere, berez lazkaotarra zen; zehatz esanda, Lazkaoko Olaso kale-etxean jaioa genuen. Mutil koskorra zela, aita eta ama hilik, umezurtz geratu zen. Horrelakoetan ohi denez, familiartekoak egin ziren haren kargu. Ordiziako Agarretxiki baserrian zeuzkan osaba-izebak eta haiek jaso zuten.

Agerretxikiko osabaren oroitzaz-edo, «Jainkoa» esaten hasi zitzaizkion, eta horrekin geratu zen. Legorretara joan zenean, berriz, «Legorretako Jainkoa».

Gizon Atsegina

Oso gizon atsegina zen, umore handikoa eta bromosoa. Zenbat aldiz egon ote ginen elkarrekin! Bromarako arte izugarria zuen; hari entzun nizkion inori entzun dizkiodan ateraldirik graziosoenak.

Behin batean, han geunden koadrilan; Lazkao Txiki zena ere hantxe zen. Hizketan ari ginela juntatu zaigu aspaldiko ezagun bat eta, elkar agurtu ondoren, han hasi zen iritsi berri hori:

–Zahartzen ari gaituk, zahartzen.

–Bai, ez zagok, bada, beste erremediorik, gazterik hil nahi ez duenak zahartu egin behar –bota zion Jainkoak.

–Urteak konturatzerako joaten ditut –besteak, eta Jainkoak orduan:

–Urteak joan? Hiri joango zitzaizkian, niri etorri egin zaizkidak, hauek hemen zeudek!

Gero pasadizo hori Lazkao Txikirena izango balitz bezala hartu izan da, baina nik Jesusi entzun nion lehenengo aldiz: harena da.

Lazkaon jaio eta Ordizian gazte denbora eman ondoren, Legorretara ezkondu zen. Hango kale-etxe batean egin zuen habia, pisu normal batean. Gero, ordea, taberna jarri zuen. Bar Olaso zuen izena taberna horrek. Jaiotetxearekin oroituta ipini zion izen hori. Pasadizo hau ere dotore kontatzen zuen: «Andreak antza eman zidan tabernazalea nintzela, eta, tapa!, hark etxean taberna ipini». Beste hau ere oso berea da: «Tabernan zintzotutako gizona naiz ni». Haiek algarak eragiten zizkion jendeari!

Elkar ezagutu

1963an ezagutu genuen elkar. Jesus, adiskide eta lagun naz gain, tarterikoa nuen: gure aita zenaren lehengusua zen. Bagenuen guk Zaldibiatik Beasaina joandako izeba bat, eta ni haren etxera joaten nintzen, Loinazetan, bazkaltzera. Eta Jesus ere bai. Hantxe egin genuen topo. Bertsotan hasi ginen, eta arratsalde osoan hartantxe aritu. Geroztik adiskide eta lagun handiak izan ginen. Eta, festetan, hura Zaldibiara etortzen eta ni Legorretara joaten hasi ginen.

Hura ez zen konformatzen, ordea, adiskide eta lagun iza-tearekin. Gizonari ez dago, bada, hori baino gehiago eskatzerik. Ni plazan ikustea nahi zuen, ordea, mundu guztitik. Plazan hasi behar nuela esaten hasi zitzaidan; aurrena, bro-ma abarrean edo, eta gero serioago. Niri ez zitzaidan sekula burutik pasatu plazan kantatuko nuenik, eta ez nion ematen aurrerabiderik. Inbidia eta gogoia soberan nituen, baina auserdia falta. Oso zaila jotzen nuen plazan bertsotan egitea, beldur handia ematen zidan. Lazkao Txikik ere tentatzen ninduen, baina benetako bultzagilea «Jainkoa» nuen. Hark plazan ikusi nahi ninduen, eta egun batean «tranpa» egin zidan, «zaldien hanketara jaurtiki ninduen». Deitu eta esan zidan:

–Patxi, datorren igandean koadrila bat badet egunpasa egitera etortzeko eta Lazkao Txiki eta zurekin pentsatu dut, bertso batzuk kantatzeko. Joan nintzen, baita, hamaiketako eta guzti, ederki errezibitu ere. Halako batean konturatu nin-

tzen mahai bat zeramatela tabernatik kanpora. Bere tokian ipini zutenean, Jesus hori gure mahaira etorri zen, eta esan zigun:

–Hortxe egin behar duzue biok saiotxo bat.

–Tabernan egitekotan ez ginen, bada, geratu? –erantzun nion nik.

–Bai, baina zuek badezakezue horrenbeste –, eta han utzi ninduen non nengoen ez nekiela; baina ez neukan beste erre-medorik. Nola edo hala amaitu genuen saio hori, eta bazka-londoan ere aritu ginen; tabernan, noski. Iluntzean, berriro, plazan aritu ginen. Uste dut eguerdian baino hobeto aritu nintzela, lasaiago nengoen. Hala ere, neure bertsorik ez daukat gogoan, baina bai Lazkao Txikik kantatu zuen bat:

Ikusten al dek, Patxi, zeharo
estadu txarrez gaudela,
batzuek haurrak hazten ai dituk
ta gu oraindik honela.
Esan behar dit gazte denboran
andregai bat banuela:
Jende tartean hor ikusten dit
gure auzoko Manuela.

Manuela hori han zegoen eta jende artetik sekulako txaloak jo zizkion berak. Izugarritzko grazia egin zuen Lazkao Txikik bertso horrekin.

Haren ateraldiak

Haren ateraldi guztiak esaten hasiko bagina... ez dakit zenbat denbora beharko genukeen. Egun batean, Uztapide gaixo zegoela, joan gatzazkio ikustaldi bat egitera, eta han ere aipatu genuen Legorretako Jainkoaren kontua. Hala esan zigun Uztapidek: «Hura granuja handia da». Hark kontatu zigun oraingo hau: «Behin, Basarri eta biok bagoaz Goierri aldeko herri batera bertsotara, eta artean goiz zela, eta Jesus bisitatu behar genuela. Larunbata zen, artean goiz samar,

eta han ari zen gauean utzitako ontziak garbitzen. Hark hartu zuen poza gu ikusi gintuenean. Bertsolaririk ondoan izanez gero, azkar ahanzten zitzaizkion lanak. Halako batean zerbait ohartu zen, eta esan zigun: «Sukaldera noa, esnea egosten utzi dut eta». Erdi barrez itzuli zen berehala, eta esan zigun: «Esnea ere badaukagu, bada, konfiantzazkoa, irakinda ere gainezka egiten ez duena».

Jesus, zure etxea
taberna Olaso,
han entzun nizun hainbat
hitz-jario gozo.
Sarturik dauzkat danak
memorian preso,
eta zu neretzako
ona zien oso,
zu zintudan bigarren
aita edo guraso.

Elkarrekin gozatu
genduen bizitzan
tertulia gozoan
edo bertsogintzan.
Zu zinela medio
plazaratu nintzan,
baina utzi ninduzun
umezurtzen gisan...
zu hil zinadenean
Legorreta hil zan.

Berak ere kantatu izan zuen. Hona ekarri dugun bertsoa da Jesus Eskisabelek, 1959an, Ordizian egindako saioko agurra:

Gaurko bilera honi ez diot
gaizki dagonik iritzi,
lehen hasiera eman degu-ta
noizbait beharko da utzi,

euskera eta ohitura onak
galtzerik ez du merezi.
Ordiziara sarri bisitak
einez ondo-ondo bizi.

LAZKAO TXIKI

Iruditzen zait, beste guztien baimenarekin, Lazkao Txikik atal berezia eta propioa merezi duela, bai berez izan denagatik eta bai nik harekin edo hark nirekin, elkarrekin, izan dugun harremanarengatik. Arestian esan dut nola ezagutu nuen. Baina gaitza litzateke kalkulatzea elkarrekin zenbat ordu eman dugun, ez bertsotan bakarrik, baita bizitzako gorabeherak, harenak eta nireak, aztertzen edo... kontatzen. Dena dela, bertsotarako ere lagun ona zen. Erraz ematen zion hasitako hariari jarraipena, goldearen nabarrak bezala ebakitzen zituen bide berriak. Horretan ere aparta zen.

Lazkao Txiki definitzeko, egia esan, adjetibo batzuk behar dira: fina, sentibera, hitzari eusten zekiena, eskuzabala, konplexua, kontradiktorioa, apala, oilarra eta aldagaitza.

Zenbaiten iritiz, zenbat balio zuen jabetu gabe joan zen mundu honetatik. Nire ustez, aldrebes da: bere burua eta bere zirkunstantziak ondoegi ezagutzen zituelako sufritu zuen hainbeste. Eta besteak ezagutzen zituelako ere bai.

Joxe Migelek sufritzen bazuen, batez ere zatiketarengatik sufritzen zuen, faltsukeriagatik sufritzen zuen. Haren tesia garbia da: «Pobreak famatuta, aberatsei segi». Bete-betean asmatu zuen beti: «Kontzientzia nolakoa den ez zaitezte la atzendu, gizonak nola bizi behar dun ederki erakusten du; premiz danari lagundu eta inori ezer ez kendu; lege beharrik ez genduke guk hori beteko bagendu».

Bertsolaritza harentzat sentimendua zen, sufrimendua zen. Sinesgarritasunik inork islatzen bazuen, LazkaoTxikik islatzen zuen.

Jende asko dago Lazkao Txiki bertsotan ezagutu duena, baina nik bertsotatik kanpora ezagutzeko pribilegioa izan

nuen. Ezin etorri beti bat harekin, baina beti ulertzen nion, eta beti ulertzen duzun gizona, horixe da, «gizona».

Joxe Migel argia zen. Erraz antzematen zion zeinek zion egiazko kariñoa, zeinek onartzen zuen zen bezala, eta nork hartzen zuen txori-izugarri, eszenatokiko estereotipoaren arabera; Joxe Miel txikiak, gure aita zenak deitzen zion eran, beroa behar zuen, eta ez zuen gehiegitan lortzen berotasun hori, batez ere oholza gainetik kanpora.

Joxe Migel artista zen. Artista gehienak arraroak izaten omen dira. Nik ez dakit nor ote naizen hura eta beste asko artistak zirela edo direla esateko, baina bai esan dezakedala Joxe Migel artista arraroa zela. Oso arraroa. Bertsoarekin, eta kasik euskara besterik jakin gabe, hitzak tolesten zituena, hitzekin artea egiten zuena. Benetako bertsolaria, denek ulertzen ziotena. Nire ustez, bertsolaritzak egon behar du herri xehearen hizkerarekin guztiz identifikatua, uztartua. Lazkao Txikik bete-betean asmatu zuen horretan

Lazkao Txiki sentibera porrokatua zen. Behin batean, nire adiskide batek bertsoa irakatsi zion neska txiki bati, eskolan; hurrengo egun batean, Lazkao Txiki eta neska hori, bere gurasoekin, toki berean egokitu afaltzen. Neska joan zaio eta bertsoa kantatu dio oso-osorik. Han ikusiko zenuten Lazkao Txiki malkotan urtzen.

Lazkao Txikik bazekien jende askok maite zuela. Baina frogatzea gustatzen zitzaion. Pedro Mari Otañok Txepetxarengatik esaten duen bezala, “(...) *amildu arren ez leike galdu dakielako heguan, baina gustatzen zaio jartzia adar sendoxiaguan; inoiz edo behin aurkitzen bada burnizko aldamiñuan, hiru-lau aldiz zapalduko du seguru ote daguan*”. Inork ez dizu ukatuko Lazkao Txikik inseguritate punttu bat edo gune dezentea ez zuenik. Hori badakigu.

Badakigu, era berean, bere buruarekin zapuzten zela oholza gainean egindakoaren aurrean, bere burua bufoi gisa ikusten zuelako. Baina gozotasunez egindako bi hitz aski izaten zituen, horretaz ahanzteko.

Asko hitz egiten da Lazkao Txikiren bakardadeaz. Lazkao Txiki baino bakarrago portzentaje handia bizi da. Baserrian, Zaldibiako Gurutzeta baserrian, noiznahi izaten zuen bisita, eta ondo atenditzea gustatzen zitzaion; ez zuen inor purrustadaka bidaliko. Bestalde, egunero joan ohi zen Beasaina, Beasaingo Loinaz tabernara, bazkaltzera; ez zen inoiz bakarrik egoten, lagun ugari izaten zuen, bai bazkaltzeko, eta bai bazkalondoan. Eta Zaldibiara etortzen zenean, zer esanik ez. Horrez gain, etengabe bertsoan ibiltzen bazen, noiz egoten zen bakarrik? Izatekotan ere, lotako ordu apurretan. Jakina, aitortu beharra dago bakardade hori hor zegoela.

Egia da Joxe Migelek askotan izan zuela bertsoak uzteko tentazioa, lehen esan dudan konplexu horrengatik, hau da, halako bufoi-konplexua zuelako, momentu batzuetan uste izaten zuen denek barre egiten ziotela, baina nik hamaika aldiz esan nion: «Deskuidatuta hago, Joxe Migel. Hire beharra sentitzen dik jendeak, eta hori eskertzekoa duk». Egia da, jendea oso nolabait bizi da, eta alboan broma eta umorea ikusten duenean, pozik jartzen da, protagonista edonor dela ere, ez dio axola.

Egia da niri esan izan zidala: «Begira, dirua baneuka ez nitukek gehiago inora joango bertso tara». Nik badakit, ordea, bertso rik kantatu gabe Joxe Migel ez zela biziko. Arma asko zituen jendea bereganatzeko, baina bertsoa adinakorik ez. Seguru nago, plazara irten ez balitz ere, hura beti bertso tan jardungo zela.

Bazuen kexu apur bat emakumeekiko. Bere burua ez zuen jotzen landare edertzat, baina Joxe Migel, txikia bazen ere, ez zen batere aldrebesa; aurpegiz beste asko aldean egokia zen, eta, nire ustez, saiatu izan balitz, edozein neska konkistatzeko modukoa. Beharbada, arazoa izan zen bere burua ez konbentzitzea.

Joxe Migel beroa zen, kontradiktorioa, baina fina, sentibera. Argizaria baino finagoa, sentitzen zuena esaten zuena; egon zitekeen oker, egon ohi zen bezala, baina halako espiritua duen pertsonarik aurkitzea zaila da.

Bada intentzio osoz izenburua ipinitako haren liburu bat: *Irriz eta malkoz*. Ez da hori Lazkao Txikiren egoera bakarrik. Mundura guztiok etorri gara txanponaren bi alderdiekin; ez dago erabateko zorionik, ezta zeharo desesperatzeko motiborik ere. Zoriona da katearen antzekoa: tarteka, maila batzuk eten egiten zaizkio, eta berriz erantsi egin behar ahalik eta azkarren.

Nik esan behar banu, Lazkao Txiki zoriontsu izan zen bizitzaren momenturik gehienetan, nahiz eta katea soldatu beharrean askotan gertatu, guztiok bezala. Bazekien, gainera, bera pozik zegoenean besteak kutsatzen; alderantzizkoa zaila da, hau da, triste egon eta alaitasuna banatu. Kontradiktoria bazen, baina ez besteok baino gehiago.

Orain artekoa bukatzeko, bertso pare bat eskaini nahi dizkiot. Zer gutxiago?

Joxe Migel, gaztetan
zure ibilera:
etortzen zinanean
Mirandatik behera,
erromeri tokian
Bentaberrin gera,
batzuetan bertsotan
ta nola gainera!
Oraindik ametsetan
elkartutzen gera.

Bizi zeran bezela
zure irudiak:
aurpegi txiki polit
eta argi begiak,
biok bertso kantari,
zer ametsaldiak!
Libratzen zaitunean
zure hilobiak,
izugarri gozatzen
gerade gu biak.

Azkenik, bere hileta-egunean, eskaini nion bertsoa gogoratu nahi dut:

Abalineko izar argia,
izar misteriosoa,
itzaldu zera ta ilun dago
Lazkaomendiko auzoa;
zu izan zera gure lagunon
maisu eta gurasoa,
gure oroitzan jasoko degu
zure izate osoa.
Zeruko Aitak izan zaitzala
bere altzoan jaso.

Bertso Joxe Migelen eskultura ipini zuten omenaldian kantaturiko bat da.

Zeure sortzetik dohai apartaz
amak ekarri zinduan,
ta berehala nabarmendua
zeure artista munduan.
Irudi osoz aterea zu
holako harkaitz senduan,
eta harkaitz hau landu duenak
zer zentzu edo sen duan.
Oso dotore egina zaitu
baina merezi zenduan.

ARTXANBERRI

Artxanberriri ere tarte berezia egingo diot, labur-labur bada ere; batetik, herritarra zelako, eta bestetik bertsolari moduan asko miresten nuelako. Horrez gain, Legorretako Jesusen tabernan sarritan egin nuen topo; batzuetan, Bazarri eta Uztapideren ondoan. Nik baino hogeita hemeretzi urte gehiago izan arren, inoiz edo behin jardun nuen ber-

tsotan harekin, eta, bide batez, Basarri eta Uztafiderekin. Oso zorrotza zen kantuan, baina hiztun egokia eta apala mahaian. Etorri handikoa zen, erraz egiten zuen kantuan, ziria azkar sartuko zizun hark. Ofizioak ere zerbait ikasteko modukoak izan zituen: batetik, artzaina zen; bestetik, azeri-harrapatzailea. Luzamendutan ibili gabe, azkeneko gai horren gainean hark eta Lazkao Txikik kantaturiko bertso erdi bana ipiniko ditut. Berez, osoak ziren, baina nik ez jaso osorik. Portzierto, ohar txiki bat egin beharrean nago: Artxanberriren bertsoa beste bi puntu erantsita ikusi dut nonbait, eta azeri-harrapatzailea zela ez zekien batek erantsiak, baina bertsoak honela dira, ez gutxiago eta ez gehiago; esan gabe ere antzemango diozue zein norrena den:

Zu beti izan zera
gizon kriminala,
animaliak hiltzen
Jaunak egin ahala.

Jainkoak ere badu
nik adina delitu,
nik bizirik utziak
Berak hiltzen ditu.

Baditu gehiago ere bertso harrigarriak, baina sarritan aipatu ditugu, eta beude beren tokian. Ea gai naizen neuk hari zerbait kantatzeko:

Euskadi Irratian, oraindik asko ez dela, egon da martxan programa bat: bertsolari batek besteari puntua ipini behar zion. Niri Patxi Garmendiak ipini zidan; ez dakienarentzat esan dezadan Patxi Garmendia Zaldibiako Gantxaitx baserrikoa dela; bertsolaze handia eta bertsoan ere zerbait egiten duena, nahiz eta plazan ez kantatu. Hona ipini zidan puntua, eta segidan nire erantzuna:

Artxanberri goitizen,
Patxi Zubeldia

Ez zen gizon nagia
edo geldia,
zahartzarora bitarte
menditik mendiaa,
azeriak garbitu
salbatu ardia,
piztien guardia,
bertsolari handia,
bazun ausardia
eta pikardia.
Horra kantuan egin
nik irudia.

Uztapide eta Artxanberri, 1974.VI.30.

Legorretako "jainkoa" emaztearekin.

Gure herriko soziedadeetako bertso-giroa

Hasierako aipamen laburra

Zaldibian bertso-giro aparta izan da nire gogoramen guttuan, batez ere herriko elkarteetan. 1959an inauguratu zen Arrantza eta Ehizako elkarte. Zenbat bertso-saio entzun, eta egin, ote dugu! Udaletxearen azpian genuen lokala, ostalua izandako tokian; oso lokal polita, Atxukarrok pintaturiko irudiak hormetan zirela. Hamaika bertsolari pasatu zen handik: Uztapide, Basarri, Lasarte, Agirre, Lazkao Txiki...

Lazkao Txikik Basarri

Kontuak horrela direla, hango pasadizo batzuk, bertsotan emanak, azaldu nahi dizkizuet. Batean, Lazkao Txiki eta Basarri ziren kantuan. Basarri, zorioneko gizezkoon arazoarekin, komunera maiz antzean joan beharrean zebilen. Lazkao Txiki azkar ohartu zen, eta baita bertsoa bota ere:

Basarri dabil sarri
mahaitikan jaikia,
jendea molestatuz,
ez da egokia;
txisa egitea da`
bere aitzakia,
gizon haundia baina
ontzia txikia.

Lasartek apaizei

Hurrengoa Lasarterena da; hura ere Basarriekin zen. Basarrik atera zuen hizpidea: bazela garaia jendea erretiratzeke; baina segituan ohartu zen tartean bi apaiz zeudela, eta berak eman zion buelta bere arrazoari: ez zela hain desgaraia izango, apaizak ere, behintzat, han zeudela-eta. Orduan Lasartek:

Horra gure artean
hor apaiz jauntxuak;
neri ere on egin dit
gaurko arrantxuak.
Etxean gaudenean
gera gu txintxuak,
tabernara ezker
denak berdintsuak.

Joxe Agirre, Hilario Nazabal eta hirurok

Beste batean, puntutan ari ginen Joxe Agirre, Hilario Nazabal eta hirurok. Tartean bazen terreno-administratzaile edo horrela ibiltzen zen bat. Badakizue, denok ere hankatik ondo geunden eta, broman hasi gintzaizkion. Honela osatu genuen bertso bat:

Nik: Honek hau egiten du
nik uste dedanez,
Hilariok: jendeari askotan
gezurrak esanez;
Joxek: gauzik onenetatik
etxera eramanez,
Nik: maizterrari kentuta
nausiai eman ez.

Hilario Nazabali

Hurrengo bertsoa da nik soziedadean kantatua, Hilario Nazabal eta biok ginen, 1964an aldera zen. Garai hartan gure etxean konejuak libre ibiltzen ziren, eta bota nion ez zirela, bada, Olegiko konejuak izango. Erantzun zidan ezetz, aurreko igandean ere bost erbi bota zituela, ez dakit nori eman zizkiola ekartzeko, eta ez dakit zein zela testigu, eta horrela; beste batek bizkarreko ileak kenduta ihes egin ziola... Nik, orduan, hau bota nion:

Beraz tiroak erbi horreri
egingo zion irrista.
Hori egia izan liteke
baina ezin det sinista.
Garai gatean tiratzen zuen
nola hodeiak tximista.
Orain gezurak esaten ditu,
edo galdu zaio bista.

Uztapideren bi bertso

Beste hau Uztapidek kantatua da; Zaldibian, baina beste elkartean: Guraso Elkartean. Joxe Agirre zuen bertso-laguna. Urtea, oker ez banago, 1962 izango zen. Uztapide txapel-dunorde zegoen orduan, Basarriren ondotik. Agirrek famatu egiten zuen: «Nahiz eta bigarren egon, zu bertsolari handia zara; ez dago inor zuk bezalako berezkorik duenik...» Eta Uztapidek

Hankak baldartzen hasia nago
eta arintzen kaskua,
senitartean ere naiz ni
izandu maiorazkua;
nire bizitzan beti toka zait
neri bigarren eskua.
Eskolarikan ez daukat eta
beharko det berezkua.

Hurrengoa ere Uztapiderena da; hau ere Guraso Elkartean kantatua, baina Lopategirekin, eta urte batzuk geroago. Kasu honetan, Lopategi ari zen Uztapide abonatzen, hemen esaten dugun eran, zaharraren jakinduriari bakean utzi behar zaiola, eta horrela. Eta Uztapidek:

Arbola zaharrak ez du besterik
zotz iharra eta orbela,
ni kontsolatzen ari da baina
gauzak ez dira horrela;

honez aurrera hobeko degu
babesa eta epela.
Beste pozikan ez det sentitzen
gazteak badatozela.

Hurrengo bertsoa Lazkao Txikirena da. Etxarrin ginen bertsotan biok. Saio bat egin genuen, eta gero soinua hasi zen. Aitona batek, nahiko adinekoak, esan zion emazteari: «Eutsi pipari, mesedez». Hala, dantza-saioa egin zutenean, aitonak berriro eskatu zion andreari pipa, eta andreak eman. Ordurako gu abiatzeko puntuak ginen, eta Joxe Migelek, gorputzaren erdia barruan eta beste erdia kanpoan zuela honela kantatu zion:

Orain ere ikusi det
ehundoko txiripa,
eta ikusi dedana
esango den nik, pa!
Gauza onerako zuk
haundigia tripa,
zeure partez andreak
eman dizu pipa.

Azkenik, Uztapidek Legorretan Basarriri kantatua. Basarrik, bertso-saioaren hariak hartara ekarririk, esan omen zion Uztapideri «hereje» bihurtzen ari zela; elizara ere ez zela erditan joaten. Eta Uztapidek erantzun:

Basarri zintzoa da
fedeko gauzetan:
Otoitza egiten du
gau eta goizetan,
traperu hau gaur ere
izan da mezetan,
eta aita salduko luke
kiloko pezetan.

Uztapide eta Lasarte, 1. saioa

Kasu honetan, Uztapide eta Lasarte dira kantuan Gaztelu elkartean. Gai librean ari dira. Ez dago esplikazio behar handirik. Bertsoak entzun ahala ohartuko da entzulea (irakurlea). Lau bat saiostatik hartu ditugu mostrak. Lehenengo saio honetan Uztapide hasten da:

Uztapidek:
Zer poza eman didaken neri,
Lasarte lagun prestua,
nere bihotza lasaitua dek
lehen bazegon estua.
Gizonak zerbait mugi behar dik
egin ezkerro gastua.
Saiatuko nauk ea egiten dan
lagun maite hauen gustua.

Lasartek:
Gure Uztapidek beti bezala
hasera ederra eman du,
erantzun nahia baneukake nik
oraindik ez det berandu,
broma ederra jarri gentzake
alkar hartuko bagendu,
oraintxe baino sasoi hobean
inoiz ez gera egondu.

Uztapidek:
Ez zeukat penik lagun hauekin
zerbait tratatzen hasia,
mahai santu hontan izan baitegu
komeni zaigun guzia,
zer alkartasun ederra horren
gainez degun ikusia.
Momentu hauek luzatzen dute
gizon zaharraren bizia.

Lasartek:

Beste bertso bat apal askoa
zure lehengoaren truke,
inortxok asko behartu gabe
laster moldatuko nuke.
Lehenago ere zuk bazenduen
zaldibitarren entzute,
aurten portatzen baldin bazera
berriz deituko dizute.

Uztapidek:

Berriz deituko baldin balute
Uztapiden atsegina,
orduana ere izango nuke
zer da zertaz hitz egina.
Alkartasuna nahi det danakin
ta utzi txarrerako grina;
geroko ere ez dator gaizki
gaur gizonei on egina.

Lasartek:

Sei bat urtean banator honuntz
zaldibitarren bitartez.
Manuel, zuri deitzea ere
ez dezu izango kaltez.
Bertsozaleak ase beharra
degu aspaldiko partez,
herri polit hau ahaztu ez dedin
Uztapidez ta Lasartez.

Uztapidek:

Sei urteotan zuri deituak
jakin nahi nuke zein diran,
nola neri're zaldubitarrek
asko gustatzen zaizkidan.
Neri ez didate bat'e deitu ta
zuri sei aldiz segidan...
Gaurtik aurrera jakingo dute
noiz ta zeini komeni dan.

Lasartek:
Lehen ere erakutsia zera
bost holako gizalege.
Arrazoiari erantzuteko
hemen aurkitzen naiz trebe;
zuk arrazoa eman dezu-ta
Lasarte egingo da jabe,
beraz gaur ere etorri zera
inork abisatu gabe.

Uztapidek:
Ikusitzen det nola zeraden
zu nere kontra jaikia.
Eta gainera entzuna nago
txit erantzun egokia,
arrazoi horri bertso honetan
eman nahi erabakia:
Bildur al zera nik kendutzeko
Zaldibiko parrokia?

Lasartek:
Soka luzea dago tartean
guzia ez dezu eten.
Manuel zaharra, gogoan hartu
nola erantzuten deten:
Nik lagun zaharra nere ondoan
ikusit nahi nuen aurten.
Uztapideri abisatzeko
neronek esan nioten.

Uztapidek:
Paperak egin ginuzen biak
ta ez nituzke nahi erre,
nik gaur esaten dizudan gauza
esango dizut bihar'e,
neri deitu edo besteei deitu
ez dio ajola ezer'e,
sekula deitzen ez badute ere
lehen geran aina haserre.

Lasartek:
Abisutxo bat emango dizu
zuri Lasarte iharrak:
Oraindik biok egun askotxo
dauzkagu pasa biharrak,
bertsoen bidez kontentu uzten
ditugun zaldibitarrak,
holako bromik ez du jarriko
Andaluziko kitarrak.

Uztapidek:
Ez gera egongo hemen luzaro
gauza ezin erabakian,
oain erantzungo dizut bertsoa
oso era egokian;
kitarra ez zala honako ona
lehenago ere banekian,
baina badu hark serbizioa
bera sortu zan tokian,

Lasartek:
Arrazoi dezu bertsolariak
bertakoak gera egiz,
hargatik beti askorentzako
gogozkoak gera begiz,
baina hitz hauek hobeak dira
txukun antzean da neurriz
oraingo aski izango degu
ta geroxeago berriz.

Uztapide eta Lasarte, 2. saioa

Soziedadeko bertso saioetan, askotan egokitu izan zaie bertsolariei hango presidentea agurtu beharra; inoiz baita alkatea ere, edo herriko erretorea bera. Kasu honetan alkatea dago bazkaldarren artean, Gaztelu Elkarteko presidentez gain. Orain Lasarte hasten da

Lasartek:
Maitatutzen det hemen dagoen
famili edo sendia,
hitz egiteko egokierak
holaxe etortzen dia.
Orain artean goazen martxan
konforme dago jendia,
beraz txalotu behar dezute
Gregorio Garmendia.

Uztapidek:
Pixkat burua makurtu degu
hori etorri danean,
lehenago lasai ari banintzen
ere ni bertso-lanean,
elektrizista kontuan dabil
gizon hau agi danean,
eta uste det negozioia
daukala gaurko egunean.

Lasartek:
Jaboi fabrika martxan jarria
elektrizidade suan,
nola dabilen esango dizut
nere oraingo bertsuan,
alkatea guk maite degu-ta
hartu gentzake besuan,
nahi dezun dana kanta zaiozu
zuk konfiantza osuan.

Uztapidek:
Badakizute buruz ez dala
behintzat gizon elbarria,
orain artean ondo dabil hau
hala nago igarria.
Artzain onaren mendean beti
itxuraz dabil herria,
eta ez badaude kontentu hoiek
jarri bezate berria.

Lasartek:

Karguan sartuta dagon batek
ez ote du zerbait mintza?
Bankete honek pozez beterik
txoraturikan gabiltza,
Uztapide ere kontzejal dago
ematen dizuet hitza,
honezkero alkate ere egin zan
graduz iritsi balitza.

Uztapidek:

Nik erantzuna badaukat bada
Lasarte berehalako,
kontzelajak'e gaurko egunean
dira nola edo halako.
Eman didazu arrazoi hori
zitara zeradelako,
baina alkate ez naiz egiten
nik neuk nahi ez dedalako.

Lasartek:

Izan ninteke zitara baina
oso hizlari txukuna.
Bertso horrekin oraindik ere
ez degu bete eguna.
Zuk dadukazun eginkizuna
da hutsa eta astuna,
alkate ezin liteke jarri
eskolarikan ez duna.

Uztapidek:

Zure burua ikusitzen det
nik gero eta ariño,
hobe zenduen bertso hori zeure
buruai bota baziño.
Nik eskolarik ez jakitea
ez da izango estraino,
jakin nahi nuke zedorrek zenbat
dakizun gehio nik baino.

Saio osoaren tartetik atera dugu hurrengo bertsoa. Uzta-
piderena da. Soziedadeko presidenteari, Justo Salaberriari,
kantatzen dio.

Justo maitea goraipa behar,
lehendakari nola zeraden,
aitortzen degu lagunak ere
zeinen jatorrak diraden.
Mendian nahiz ta elurra egon
hemen beti dago lurmen.
Txori gehienak babesten dira,
pozik sartzen dira hemen.

Uztapide eta Lasarte, 3. saioa

Jesus Letek gaia ipini zien: Uztapide, «Urtain»; Lasarte,
«Alemana». Boxeoa gai hartuta bertsoan. Lasarte hasita ho-
na mostra txiki bat.

Lasartek:
Urtain, badakit oso
bizkorra zerana,
ostegunean goaz
gu alkarrengana,
zortzi bateri zaude
pasara emana,
baina gogorragoa
dezu alemana,

Uztapidek:
Hik eginagatikan
gogorren papela,
lasai gelditutzen dek
Urtainen sabela,
ez al hago jakinda
gogorra naizela?
Hi're eroriko haiz
zortziak bezela.

Lasartek:
Joaterako erronkan
bete zera ondo,
baina alemana dago
indartsu eta sendo,
holakorik ez dezu
ikusiko egundo.
Ez dituzu pasako
hamabost segundo.

Uztapidek:
Alemana oraindik'e
animoso dago,
baina nere aldetik
ni're firme nago;
beste danak bezela
joango da k.o.,
gau hartan lona gainen
egin beharko du lo.

Lasartek:
Bazterrak erosiaz
Urtain honen saltsak,
gerorako jantzi nahi
zenituzke galtzak,
baina alemanak dauzka
piper eta gatzak,
hartu behar dituzu
muturreko latzak.

Uztapidek:
Lehengo kontrarioa
banuen plakua,
harekin bete diat
eskeinitakua.
Ezagututzen al dek
nere ezker kakua?
Batekin egingo dit
nik hirekikua.

Lasartek:
Oraindik kolpe latzak
ez daude neurriak
eta badatozkigu
istilu gorriak:
Han pasako dituzu
segundo larriak,
kolpe batez kenduko
dizkat belarriak.

Uztapidek:
Pentsatu ez naizela
gero ari broman,
hi egonagatikan
heure buruz sonan,
musuka ikusiko
haute laster lonan,
ea gelditzen haizen
bertan Bertzelonan.

Uztapide eta Lasarte, 4. saioa

Laugarren saioa. Oraingoan ere bada ziri eta bertso ederririk. Nire esplikazio guztiek baino gehiago balio du bertsoak entzuteak:

Lasartek:
Lanak baditu nola erantzun
aizu, Manuel, pentsatzen,
etsai gaiztoak ibili ziran
zure anima tentatzen,
bihotza gaitzak behin ikutua
izango zendun hain zuzen,
baina San Pedrok ate ondotik
berriz bidali zinuzen.

Uztapidek:

Pekatu hori Lasartek ez du
esan berehalakuan,
ikusitzen da momentu hontan
nola zegoen jokuan.
Beraz San Pedrok utzi ninduen
zeruko atetik kanpuan,
ea hobeto joaten naizen
hurrena joandakuan.

Lasartek:

Lehen esan arren hori guztia
ez da errez sinistia
gerta leikenik San Pedrogana
zu baino lehen iristia.
Luzatu gabe emango dizu
Lasartek bere ustia:
Zuk bizitzeko nahikoa dezu
edariari uztea.

Uztapidek:

Beste bertso bat falta da noski
oraindik erremateko,
erdia berak esan dizute
nik neukana esateko.
Urdail erdia kendu zioten
ta ez du hori kalteko,
oraindik ere badu lekua
horrek eginak jateko.

Lasartek:

Bertsotan batek ondorenian
ordaina ere izaten du,
hamaika bider egia garbi
Uztapidek esaten du...
Eskubi aldeko belarri hori
ez du aldrebes mantendu,
lehengo askako ote jotzeko
bolantea ematen du.

Uztapidek:
Nik bazekiak nola geran gu
hortarako ekarriak,
ta danak zeudek disparteak
entzuteko egarriak.
Hik ez al dakik bi hego hauek
daudela ongi jarriak?
Holakoxeak izaten dituk
euskaldunen belarriak.

Lasartek Etxabururi

Hurrengo bertsoa Lasartek kantatua da, Beasaingo Fonda esaten genion jatetxean. Ormaiztegiko Bizente Mujika «Etxaburu» zenarekin ari zen kantuan. Hark, dirudienez, andregaiia askatu zuen bertsoan, eta hauxe erantzun Lasartek halako batean:

Andregai bat nahi luke
bere gustokua,
baina zail da bilatzen
neurri juxtukua.
Ilea joan zaio
ia kaskokua
hartuta ere ez dago
urte askokua.

Uztapidek Mirandako amonari

Hurrengo Uztapiderena da. Don Gabriel apaizaren omenaldira etorrita zegoen Uztapide. Norbaitek eman zion gertatuaren berri. Gauzak honelatsu dira: ez zen denbora asko Miranda baserriko Ines Mujika (berez Azpikoetxekoa) oso gaizki egon zela eta Don Gabrielelek elizakoak eraman zizkiola, baina sendatu eta, hain zuzen, apaiz horren omenaldira etorri emakumea. Orduan Uztapidek:

Horra gure amona
egondu da minez,
ohetikan inora
mugitu ezinez,
baina sendatu data-ta
hemen degu Ines.
Don Gabrieli ia
egin zion ihes.

Lazkano, Lopategi eta hirurok

Beste bertso hau Lazkano, Lopategi eta hirurok puntutan osatua da. Neu hasi, Lazkanok segi, ondoren Lopategik jarraitu eta neuk amaitu:

Iraolak: Beste gauza bat ere
baneukan goguan.
Lazkanok: Auskalo gizon hau zer
pentsatzen dagan.
Lopategik: Esan ezazu, Patxi,
nahi dezun moduan.
Iraolak: Hobe degula orain
bazkaltzera juan.

Xalbador Lazkaon

Jarraiako bi bertsoak Xalbadorrek Lazkaoko Esparru elkartean kantatuak dira. Era askotara entzun ditugu bertso berak. Hori seinale ona da, esan nahi baitu Lazkaoko jendea oso bertsozalea zela. Herria inplikatzan denean, herriak gogoan jasotzen duenean, hori gertatzen da: bertso beraren bertso bat baino gehiago sortzen direla. Badakit bertso horiek liburuetan idatzirik daudela; hain zuzen, *Auspoa* saileko *Herriak gogoan* liburuan. Nik, neuk gogoratzen ditudan bezala ipiniko ditut, hau da, bere garaian norbaiti entzun eta jaso nituen bezala:

Zutik jarrita otoizka nago,
ene lagunak, zerura;
handien menpe dagon ttipiak
beti badu arrangura;
eskatzen dautzut izan zazula
herri ttipien ardura
eta xukatu mendien negar
den Bidasoako ura

Zuk, Joxe Migel, sasoi daukazu
landutzeko baratzea;
bat giro ona izan ditaik
baita txarra ere bertzea;
hobe zenuke aunitzez ere
txekor osoa hartzea
hartarik zutaz izanen dira
aurrea eta atzea.

Bigarren bertsoaren esplikazioa azkenean (lehenengoak ez du esplikazio beharrik), norbaitek esan badezake ere erre-buelta pasatuta gero alferrik dela seinalea. Propio egin dut, haria ondo ulertzen delako. Dena dela, aipa dezagun Lazkao Txikiren metafora ere: «Txekorra puskaka saltzen den arte, ez noa osorik eroatera». Orain hobeto ulertzen al da Xalbadorren bertsoa?

Baina ez da Xalbadorrek egun hartan kantatu eta nik gogoan jaso nuen bakarra. Halabeharrez, gu ere Lazkaon ginen bertsoan, Begiristain eta biok, beste toki batean: elizako zimiterioan kantatu genuen, baina goiz joan nintzen, eta banekien Xalbador eta Lazkako Txiki Esparru Elkartean zirela, eta neroni kantatzeko ordua iritsi arte haienak entzuzera joan nintzen; joan banintzen joan, sari ederra jaso nuen. Lehengoz gain, bertso hauxe (azken agurra) hartu nuen gogoan, eta baita ere hamaika aldiz kantatu ibili naizen tokian:

Gustura nagon toki batean
ni luzaro ezin egon
jakinagatik toki hoberik
enetzat ez dela nehon.
Bihar andreak galdetzen badit
nire bihotza non dagon,
beldurrik gabe erranen diot;
«han utzi nuen Lazkaon»

Bertso hau oraindik denbora asko ez dela Goiburuk bota zidan niri, biok ari ginela, gure anaia Joxe Mari, sukaldaria, hizpide hartuta:

Joxemai ona dala kuzinan
danari entzuten zaie,
jana ederki prestatutzen du
ekarri ezkerro gaie,
eta hi, Patxi, izaten badek
mokau goxoak jan nahie,
prestatutzeko ez ditek danak
hire moduko anaie.

Hirurogeiko hamarkada

Testuinguru soziala

Testuinguru sozialak beti dauka garrantzia edozein arlotan, eta ez gutxi bertsogintzarako. Bertsolaritzak indar handia hartu zuen 1960tik 1968ko tarte horretan; pentsatu gu ere plaza irten baginen! Nik uste dut txapelketak mesede handia egin ziola, hori izan zen motorra.

Garai honetan, hala ere, ni pixka bat kezkatzen ninduen kontu bat gertatu zen: immigranteen etorrera. Nik ez daukat ezer ere, ez orduan eta orain, ogi bila datorrenaren kontra, baina iruditzen zitzaidan, lehenaz gainera, gure euskarak asko nozituko zuela, eta bertsotako giroak ere bai; zenbait kasutan hala gertatu zen, gainera. Ordea, jakin genuen edo asmatu genuen aurrera egiten, hura ere pasatu zen, behintzat. Gaur egun, orduan etorritako haien seme-alaba asko euskaldunak dira, eta bat baino gehiago bertsolari ere bai.

Beste gauza bat ere gertatu zen garrantzitsua. Irratia eta prentsa bertsolaritzaz hitz egiten hasi zen. Gogoratu besterik ez dago Basarrik *La Voz de Giiupuzcoatik* egiten zituen saioak. Nola egoten ginela entzuten!

Bestetik, Loiolako Herri Irratiak, Joxe Mari Iriondo buru zela, izugarri egin zuen bertsoaren alde. Beste toki batzuetako saioak emateaz gain, berak antolatu zituen txapelketa asko. Neu ere parte hartuta nago. Herriak ematen zuen botoa.

Azkenik, beste gauza batzuk aipatu behar dira: Elizan ere mugimendu gogorrak izan ziren, *Vaticano II.*aren ostea zen. Seminarioak husten hasi ziren, eta herria ere elizatik urrun-tzen. Ikastolen sorrera eta garai modutsu horretan zen. Gaztediaren artean, borroka-giroa gero eta indar handiagoa hartzen ari zen. Hor hasi zen euskara batuaren historia ere, *Ez Dok Amairu* ahaztu gabe. Aldi berean, ezin ahaztu *Anaitasuna* eta *Zeruko Argia* aldizkariak egiten ari ziren lan bikaina; egiten ari edo hasi zirena, behintzat. Horrek guztiak ere, nola ez, izan zuen eragina bertsolaritzan.

Fabrikan hasi

Arraro samar egingo zaizue «fabrikan hasi» esatea, baina laster ulertuko didazue. Lehenago esan dut 1958an Beasaingo Fabrika Handian hasi nintzela; oraindik esan ez dudana da hiru urte geroago atera egin nintzela. 1961. urtean, orainxe bezalaxe, krisi handi bat etorri zen, CAFera behintzat, eta zuzendaritzak 25.000 pezeta eskaini zituen boluntario atera nahi zuenarentzat; hartu eta ospa egin nuen. Egia esan, ez zen diru gehiegi izango. Handik gutxira behi berria erosi nuen, 17.000 pezeta ordainduta; beraz, Beasaingo nire diruak laster ezkutatu ziren.

Berriro erabat baserrira dedikatu nintzen 1965era arte. Tartean etxe berria ere egin genuen, orain bizi garen etxea. 1964an aita hil zitzaigun, eta beste gorabehera batzuk ere izan ziren tartean. 1965ean aukera izan nuen berriro fabrikara itzultzeko eta horixe egin nuen. Gainera, lehen neukan baino postu hobea eman zidaten. Beraz, guztira jota, nahiz eta aurreneko dirurik gehienak behia erosten gastatu, negozio ona egin nuen. Hori bai, baserrira erabat utzi nuen oraingoan. Sartu eta erretiratu arte, 31 urte, hantxe eman nituen; 1996an erretiratu nintzen.

Jubilatu ondoren, bolada batean, «artzain» ere ibilia naiz. Terreno puska bat baneukan, eta hasieran dozena erdi bat ardi erosi nituen; gizendu eta hiltzeko asmoan erosi nituen, baina ernai zeuden, eta aurrerako utzi nituen. Haiengandik hasi eta azkenerako hogeita hamar buru izateraino iritsi nintzen. 2004an, ordea, istripu makur izan nuen, belauneko tendoiak hautsi nituen. Operatu ninduten, nahiko ondo jarri nintzen; lehen bezala ez, ordea; edadean ere aurrera eta... Ardiak saldu eta dauzkadan terreno apurrak errentan emanak dauzkat.

Bertsotan hasi

Bestalde, ezin utziko dut tintontzian niretzat oso garrantzizkoa den kontu bat: hamarkada honetan hasi nintzen plazan kantatzen, eta hori izugarrizko aldaketa izan zen niretzat. Hasiera txapelketekin eman nion, eta hori hurrengo

atalean kontatuko dut. Bien bitartean, jarrai dezagun aurretiko batzuk jorratzen.

Nire bertso-estiloa

Iritsi naiz neure bertsogintzaz gehiago mintzatu beharreko atalera, edo hurrengo atalean iritsiko naiz, parte hartu dudan txapelketak aipatzean. Horren aurretik, ordea, neure bertso-estiloaz eta bertso-egikeraz mintzatu nahi nuke apur bat, irakurlea aldeztu aurretik jakinaren gainean jartzeko edo, behintzat, nik neure buruaz zer pentsatzen dudan jakinarazteko, inork sorpresarik izan ez dezan.

Esan dut eskolan gutxi ibilia naizela; beraz, norbaitek bertsolari eskolatuen artean sartu baninduen ere, ez dut us-te oso eskolatua naizenik, nire kasa saiatuta lortutako pixka bat izango dudan arren. Munduaren ikuspegi intuitiboa gehiago daukat idatzitik jasotako erreferentziak baino.

Nire «bertso-eskola» taberna izan da. Beti kantatu izan dut errazago eta emaitza hobekien lortu ere bai tabernan, bazkal edo afalondo batean, plazan eta oholtza gainean baino.

Nire kultura baserrikoa da, baserriko peto-petoea, erlijioaren indarrez osatua, nahiz eta bigarren horretan nire baitan aldaketak nabari; egia da Beasaingo Fabrikak bestelakorik ere kutsatu didala.

Nire tradizioa erabat ahozkoa da. Bi zentzutan, gainera: a) bizimodua beti euskaraz egin dut, oraindik asko kostatzen zait erdaraz hitz egitea, nahiz eta ulertzeko arazo handirik ez dudan; bestetik, idatzizko baliabiderik ez dut erabili kantuan, nire bertsoetan horrelakorik ez duzue barrundatuko. Izan dut akats bat: bertsotara joan behar dudala aurrez jakinda ere, ez dut izan ohiturarik agurra prestatzeko ere, edo han zer giroekin topo egin nezakeen pentsatzeko. Nahiz eta, Igarzabalek dioen eran, gairik ez zela izango genekienean bidean zerbait zirriboratu. Bestetik, askotan etortzen zaizu burura lehen erabilitako arrazoiren bat-edo; horrelakoetan nahiago izaten dut arrazoi hori baztertu eta beste zerbait kantatu, nahiz eta emaitza okerragoa lortu.

Bertsotan zerbait ikasi badut, lagunartean ikasi dut. Joan deneko aspaldi honetan badugu ohitura hemen, Goierriin, astean behin-edo, taldean elkartzeko eta egin izan ditugu saio dezenteak. Oso ondo etortzen da horrelako entrenamendua; zer esanik, ez afaria tartean bada.

Esango nuke hizkera landu gabea dudala; hitz egiten dudan modutsuan aritzen naiz bertsotan ere, nahiz eta saiatu izan naizen beste euskalki batzuetako hitzak eta forma batzuk ikasten. Baina oinarria, neurea eta betikoa da.

Orain ohitua nago gaiarekin jarduten, baina nire estiloa edo jarduna gehienetan izan da gairik gabe eta saio luzeak egitea. Lehen esan dudan eran, hori tabernako jardunarekin lotua dago. Agian, errazago ibiltzen naiz gairik gabeko saio luzean, aldioro gaia aldatuta baino. Eta gaiak? Gero eta gai gehiago jorratu izan ditut. Gai jakin bati buruz gehiegi ez badakizu, arinxeago tratatu eta aurrera.

Simil bat onartzen badidazue, esango nuke bertsolariak, atletekin konparatuta, bi eratakoak direla: distantzia motzean sekulako lana egiten dutenak eta maratoilariak. Oraingo bertsolariak distantzia motzetako espezialistak dira; lehengoak, aldiz, maratoilariak ziren, eta ni ere lehengoan artean nago.

Gure bertsoa, oro har, ulerterreza da. Baina batzuetan gertatzen da oso etxeko hitzak edo baserriko lanarekin zeharo lotuta daudenak erabiltzen ditugula, eta zenbait gazteri arrotz suertatzen zaizkio horrelako gauzak.

Nik bertsoa beti dibertitzeko erabili dut, nahiz eta hileta eta horrelako beste ekintza askotan parte hartu dudan. Baina nik, jeneralean, gustatzen zaidalako egin dut bertsotan.

Bertsolaria eta bertso-jasotzailea

Bertsolari bezala naizena naiz, eta horretan konforme. Nik izan dudan bertuterik handiena besteen bertsoak gogoan hartzekoa izan da. Hori liburu osoan zehar islatua dago; eta islatua geratzen da neuk hala nahi izan dudalako. Ni ez nintzen inoiz etxeratzen bertso saio on samarretik bertsoren bat edo beste gogoan jaso gabe. Irakurritako bertsoak asko dauzkatz gogoan;

kasik horiekin bakarrik liburua egiteko adina edo gehiago. Beraz, irakurlea ez dadila harritu nik memorian jasotako bertso asko azaltzen bada liburuan, propio egina baitago.

Inoiz neuk ipinitako bertsoaren batzuek ondoan ipini dut besteren batena ere; adibidez, *Eguberriak* saioan Bitoriano Gandiagarenak sartu ditut, izan ere hain ederki esplikatzeko baitute guri irakatsi zigutena, nahiz eta gaurko kultur girotik aparte samar egon. Gainera, hauxe erantsi nahi nioke: Gandiagaren hiru bertso horiek poesiaren barruan sartuta egongo dira, baina benetako bertsoak dira: zortziko txikian osaturiko hiru bertso.

Bide batez esan dezadan, Zaldibiari oso lotua dagoela liburua. Arrazoi bat baino gehiago dago horretarako. Beste nonbait esaten dudan eran, batez ere Goierrin eta Zaldibian kokatzen dira nire bertso-esperientzarik gehienak eta normala hori islatzea. Dena den, azalduko dira, adibide gisa bederen, hemendik kanpora emandako urratsen aztarnak ere. *Herriz herri* atalean aurkituko du irakurleak hori.

Zavalaren lana oihartzun

Uste dut, ni ez ezik, jende asko izan dela bertsoak gogoan jasotzeko ahalmen eta grina izan duena. Herriak, oro har, bertso asko hartu du gogoan, eta herriaren lan horrek izan du oihartzunik. Oihartzun hori, dakigun bezala, Antonio Zavalaren lan eskerga izan da. Iruditzen zait oraindik ez garela behar bezala konturatzen Zavalak zenbat lan egin duen joan deneko 50 urte luzeetan. 330 liburutik gora argitaratu ditu, denak herri literaturarekin, gehienak bertsolaritzarekin, lotuak. Nire apur hau ere ez zen argitaratuko, hark soka-muturrari tira egin ez balio. Lan handia eta, batez ere, garrantzitsua. Euskal Herriari buruz zenbait ikerketa, arlo batzuetan behintzat, egiteko ezinbestekoa. Ez zen antologia berezien bila ibili, baizik eta aurkitutako guztia argitaratu zuen; ez zitzaion interesatzen bertso onak bakarrik, baizik eta herriaren ondare osoa.

Halabeharrez, Zavala hil eta ondorengo egun batean ari naiz testu hau idazten. Ni baino askoz jakintsuagoek esan

duten eran, Antonio Zavala joan zaigu, baina *Auspoa* hemen gelditu da. Eta, dirudienez, esku onetan utzita joan zaigu.

Gizon isila zen, ez zuen sekula polemikarik piztu; eta inoiz edo behin berari kritikaren bat egiten bazioten, ez zuen erantzuten. Lana zen haren erantzuna. Hori zen bere okupazioa. Eta hala izan behar 330 liburu idatzi nahi dituenak.

Pazientzia handiko gizona izan da, pazientzia handia behar baita egin dituen miaketa guztiak egiteko, eta hainbeste xehe-tasun emateko. Pasadizo txiki bat kontatuko dut, gauzak ondo egiten zenbateraino saiatzen zen ikusteko. Zaldibiako Patxi Erauskin bertsolariaren liburuak (3 guztira) egiten ari zela, berak ulertzen ez zuen hitz batekin egin zuen topo. *Amabost urteko katu gazte bati jarriak* saileko bigarren bertsoak honela dio hasieran: «Hamabost urte dauzka ez da oso zarra, illajez bai dirudi mullo zatarra». Jakin ez *mullo* hitzak zer esan nahi zuen, baina argitu arte ez zen gelditu. Adiera bat gure amak eman zion: «Liñoaren zakarrari *mulloa* esaten zitzaion; liñoaren finari, berriz, *amukoa*». Baina ez zen horretan geratu; gero beste esanahi bat aurkitu zuen, Olaberriko Joakin eta Jesus Berasategi anaien eskutik: «Mendi-belar bat omen da; gose dagoan terrenoan ateratzen dan belar-pilloxka itsusia».

Zenbat jende ez ote gara baliatu, gero, Zavalaren *Auspoaz*? Sarritan, inolako baimen eta aipamenik gabe.

Berak idatzi ez ezik beste batzuk ere ipini zituen lan horretan: Lasarte, Txomin Garmendia, Ataño, Olea, Lete, etab.

Aita Zavala, egina dezu
munduko pasadizua,
izan ondoren langile umil
eta benetan maisua;
a ze bilduma utzi diguzun
ardatz duela bertsoa,
egintza hortan agertu dezu
guztiz maitasun itsua,
zure *Auspoak* puzkatua du
itzaliko ez den sua.

Bertsolaritza bihotzean

Gu, batez ere, debaldeko bertsolariak izan gara. Kobratutakoan bakarrik kantatu izan bagenu, honezkero frustrazioak irentsi gintuen, eta mingotsak erreta geunden. Gupidarik gabe eta gogoak emandakoan kantatu dugu, kobratutako saioei inoiz muzinik egin ez badiegu ere.

Baina gure mailako bertsolari batek bere bertso-grina eta afizioa ez lezake ase, egokiera eta gogoia duenean kantatzen ez badu. Gehiago esango nuke, Guk Goierrin egin dugun eran, debaldeko zirkuitoak sortu beharko lituzkete beste toki batzuetan ere, oraindik egin ez duten kasuan. Gu aspalditik biltzen gara, eta oraindik ere biltzen jarraitzen dugu asteartero. Zertarako? Afaldu eta bertsotan egiteko.

Bertsolaritza, niretzat, beste ezer baino lehen disfrutatze-ko medio bat da. Bertsotan ez naiz aritzen ez dakit zer helburraren alde, baizik eta gustatzen zaidalako eta disfrutatzen dudalako.

Nire ustez, bertsolari gehiegi ezkutatu da, nahiz eta gu ere itzalean aritzen garen. Esan nahi nukeena da plazako arrakastarik ezean, dena pikotara bota dutela, guk ez bezala.

Nik uste dut, zentzuak laguntzen badit, bertso kantari hilko naizela; nireak edo beste inorenak, baina bertsoak kantatzen.

Idiazabalgo Zepai saria 1973. Elizegi, Bordari, K. Lizaso, Zepairen semea, Iparragirre alkatea eta Patxi Iraola

Loiolako Herri irratian, aita Juan Lekuonaren eskutik saria hartzen, 1968ko apirila. Mutikoa, Xeb. Lizaso, 11 urte.

Arg. Pepe Gil.

Txapelketak

Xehetasun batzuk

Neuk ere ez nuen uste, baina begiratzen hasi naizenean ohartu naiz txapelketa dezentetan hartu dudala parte; gainera, lehen esan dudana bezala, txapelketa izan ez delarik nire arlorik indartsuena.

Hala ere, aurrena esan behar dudana da lehenengoa, 1964an, intentu hutsa izan zela. Gogoratu zaretenez, aita hil zitzaigula esan dut, eta parte hartzeko asmoan banintzen ere ez nuen hartu. Baina handik bi urtera bai, 1966an, azaldu nintzen. Ordizian egin genuen saioa.

Ordiziako kanporaketa

Goizetik izango ginen 18ren bat bertsolari. Azkeneko saiorako lau gelditu ginen: Segurako Joxe Intxausti, Ataungo Ibon Goikoetxea, eta gu Zaldibiakoak: Joxe Mari Aranburu eta ni. Insaustik irabazi zuen; ni bigarren geratu nintzen. Beraz, hurrengo kanporaketara Insausti eta biok joan ginen; uste dut Hernanin izan zela. Insaustik aurrera jarraitu zuen, baina nire urte hartako karrera hantxe amaitu zen.

Orduan Ordizian kantaturiko bertsoak dira hurrengoak. Poliki jardun nuen irudipena daukat. Kartzelako gaien botatakoak dira hauek. Gaiak honela zioen: «Baso-bide batean zoazela gizon bat aurkitu duzu zuhaitz-adarretik zintzilik, bere buruaz beste eginik edo bere burua urkaturik». Hauek dira bertsoak:

Baso-bidean banentorren ta
hau da ustekabekoa;
bihotzak salto bere tokitik,
leher-zorian det kolkkoa,
mingaina luze zeukan zintzilik
ia etenik lepoa;
hori da hori burutapena,
hori da egitekoa!

Dudik ez dago bazenduela
nahikoa buruhausterik,
zeure kasako zurrunbiloi
ez zenduela eusterik.
Bultzatu zaitun har hori aurrez
ez ote zegon mozterik?
Ezin ote zen zeure burua
horrela galdu besterik?

Ustekabean inguratu naiz
baina damaturik nago,
ez nintzen honuntz etorriko're
jakin banuen lehenago;
zuk egin dezu egitekoa,
ez zenezake gehiago,
gorputza hemen utzi dezu ta
arima non ote dago?

Loiola Irratian

Ziur ez banago ere, uste dut 1967an zela Loiola Irratiko bertsolari-txapelketa. Urte gehiagotan ere izan ziren txapelketak, baina esan nahi dut nik parte hartu nuen urtea. Oker ez banago, Brinkolako Azarolak irabazi zuen. Herriaren botokin ateratzen zen txapelduna.

Esan beharra dago garai hartan izugarrizko lana egin zuela Loiola Irratiak, Joxe Mari Iriondo buru zela. Txapelketak antolatzeaz gain, Joxe Mari bera izaten zen saio askotan gai-jartzailer eta, gero, saio horietako bertsoak ematen zituen irratiz.

Osinalde Saria

Bolada batean, utzita edo uztea pentsatuta egon nintzen. 1971n, ordea, Eusebio Igarzabal etorri zitzaidan Osinalde Saria joango nintzen galdetzerara; puxka batean pentsatzen egon ondoren, baiezkoa eman nion. Halabeharrez, txapelketa

hura irabazi egin nuen. Bertsozik ez daukat gogoan, baina badakit bertso politak atera zitzaizkiala.

Gogoan dut saio batean bi paper egin behar izan nituela: kartzelan dagoenarena eta kartzelazainarena. Ondo irten zitzaidan. Beste nonbait ere ipini ote duten nago, baina ez da gehiegi erabili formula hori. Gogoan dut, era berean, beste saio batean Etxaluzerekin jardun nuela, gai honen bueltan: «Biok anaiak ginen, biok ala biok joan gara inauterietara eta itzuli garenean etxea sutan». Beste gai batean, «Afrikan ibili nintzen, misiolari».

Orduko bertsozik ez dut inon aurkitu, baina gertakari hura gogoratuz, arduradunek hala eskatuta, bi bertso paratu nituen *Goierritarran*, 2005ean:

Hirurogeita hamaika
hirugarren hila
eta esker mila,
ondo gogoan daukat
han ginan koadrila,
sei lagun asmo biziz
txapelaren bila,
nik eman omen nuen
goreneko maila,
hala erabaki zen
nahiz sinisten zaila.

Luzio, Eusebio,
Agirre benetan
nor bere lanetan,
Murua geroago
laguntzeko setan;
zenbat lan egin duten
hor urte luzeetan;
Gabirin probatuak
lehenengo fasetan
bertsolari on asko
dabil gaur plazetan.

Ordizian eta Beasainen

Ordizian izan zen beste txapelketa bat, baina oraingoan besteekin, Gipuzkoarekin edo Euskal Herrikoarekin, loturirik gabea; hau da, ez kanporaketa, baizik txapelketa hasi eta amaitu. Igandean hasten zen eta hurrengo asteazkenean amaitu.

Dirudienez, ez zegoen alde zuretik izena eman beharrik. Oraintxe kontatuko dizuet. Ni bertsoak entzuteko asmoan joan nintzen Ordiziara; zer gertatuko eta han Goibururekin topo egin. Galdetu genion batak besteari, ez dakit hark niri edo nik hari:

-Zer habil hemen?

-Hementxe, bertsoak entzutera etorrita.

-Ni ere hartaraxe etorri nauk.

Gero uste dut neuk atera nuela hizpidea eta esan niola, Florentino han ikusi nuenean, animatuta:

-Gu ere joango al gaituk?

-Igual joango gara, eh! -, esan zidan; nik uste asmo horrekin etorrita zegoela.

Hala joan ginen; talde dezentea ginen kantuan, Zendoia, Igarzabal, etab, eta berak irabazi zuen; alegia Goiburuk.

Hurrena, berriz, Beasainen; hura neuk irabazi nuen.

Zepai Saria

Ondoren hartan Zepai Saria ipini zuten martxan, Idiazabal. Ez dakit zenbat aldiz egin zen, baina dozena erdi bat bai, gutxienez. Nik 1974an irabazi nuen. Hala ere, txapela irabazi ez arren, beste bi txandatan bertso onenaren saria eman zidaten.

Txapelketa haietakoren batean edo bestean kantaturikoak dira hurrengo bi saioak. Bakarka aritzeko gaia ipini zidaten denbora luzean familiarik gabe eta lehenengo semea jaio zaigunean atzeratua zela ohartu ginela:

Hara, haurtxo txikia,
begira zugana,
zu zinan aspaldian
desio nuana,
ta bizitza hartuaz
gaur zatoz gugana,
baina ez dakit oso
ote zauden dana.
Zer ingo da, hartu behar
Jainkoak emana.

Maitasunez sortuta
banuen hurrean,
bizitza pasa ustez
goxoki lurrean.
Zure zain egon gera
era jatorrean,
ta orain ikusirik
hain modu txarrean,
haurtxo, negarrez nago
nire zure aurrean.

Seme, zure dohaiak
gaizki dabiltzela,
ta nik ez izanikan
hain bihotz txepela;
mongoliko ikusirik
aurrean honela
bihotzetikan mina
sentitzen detela,
baina maitako zaitut
sano bat bezela.

Txapeldun atera nintzen urte horrekin jarraiturik, honako hau da bakarka egin nuen saioa. Lehenik, puntua jarrita; eta ondoren: «Zein da zuretzat bertsoalaririk onena eta zergatik?» galderari erantzun. Hona hiru bertsoak segidan: bat eta bi.

Gosearen negarra
mundu zabalean...

Zail da sinisten dala
kristauen legean:
asko saiatzen dira
bakoitza berean,
miserian daudenak
erruki gabean.

Bertsolari bat aukeratuaz
egin nahi nuke aitorra
lehendabiziko une beretik
neregan haxe dator, haa!:
Uztapide da nere partetik;
aukeratzeko bat, horra!
Berezkotasun haundia duen
hain bertsolari jatorra.

Banun gogo ta gizon horri
noizbait kanta behar nion,
bere bertsoak entzunda nago
ni egun bat baino gehion,
harritzen nintzen hari bertsoa
nola etortzen zitzaion.
Euskal Herriak ez daki oraindik
horreri zenbait zor dion!

Beste saio batean, hosto guztiak erori zaizkion zuhaitza
nuen gaia, bi bertso botatzeko. Hona biak:

Hara, zuhaitza, begira nago
zu ikusirik horrela,
lehen hosto berde zenuen hura
bihurtu zaizu orbela;
seinale hau da izaki danek
bere aldi bat dutela,
eta aditzera ematen dezu
udazkena datorrela.

Uda-azkena hemen degula
aitatu dedan neurrian,
hostoz jantzia zinan arbola
orain hor burugorrian,
baina berriro zure hostotza
sortuko da indarrian,
orain galtzen zaizun ordezkoa
datorren udaberrian

Zegaman

Handik laster Zegaman izan zen beste txapelketa moduko bat. Hura ere Goiburuk irabazi zuen; han neu ere nahiko ondo aritutako errezeloa daukat.

Euskal Herriko Txapelketa Nagusia

Hurrena, Euskal Herriko Txapelketa Nagusian hartu nuen parte, 1979an. Arrasaten eta Gernikan kantatu nuen. Gernikan oso gustura geratu nintzen nire lanarekin. Badakit epaimahaiko batek zorionak eta guzti eman zizkidala. Dena dela, espero banuen ere ez nintzen pasatu aurrera.

1983ko Txapelketa Nagusian ere hartu nuen parte. Oiar-tzunen kantatu nuen, eta ez dakit non gehiago kantatu nuen, baina hantxe amaitu zen nire ibilaldia, eta hantxe bukatu ziren nire txapelketak. Hala ere, ez nuen haria erabat eten. Txapelketa inguratzen zen guztian Goierriko taldea elkartzen ginen, beti izan baita bakarren bat parte hartu duena, haien *sparring* moduan hamaika saio eginak gara.

Hortik hara, astero elkartzeko ohitura hartu genuen, eta oraindik elkartzen segitzen dugu. Ordizian biltzen gara, asteartero, Aldeko tabernaren ondoko lokalean. Han azaltzen gara, hutsik egin gabe, zortzi-hamar lagun astero. Gustura jarduten dugu, eta txarra al da zahartuta ere ikasten jarraitzea?

Goierriko bertsolari taldea
Murua, Igarzabal, Mendizabal, Goiburu, Zeberio eta Patxi Iraola.
Arg. J. Beloki.

Loidisaletxerekin bertsotan, Deposituan, Zaldibian, 1974.

Herriz herri

Bolada batean, batez ere Zepai Sariaren ondoren hartan, dezente ibili nintzen kantuan Goierritik kanpora ere. Aipa ditzadan batzuk, atentzioa gehien emandako deiei jarraituz.

Gogoan dut Iruñan dezentetan izan naizela, bai plazan, bai antzokian eta baita afari giroko saioetan ere. Lehenengo aldiz, San Ferminetan joan nintzen. Denak ez ditut gogoratu-ko, baina badakit, besteak beste, han zirela Lazkano, Lopategi, Azpillaga eta Arozamena. Hori, oker handirik gabe, 1975 inguruan izango zen.

Gero han bertan hartu nuen konpromisoa ondorengo egun batean, Arozamenarekin, Sunbillara joateko. Hantxe izan ginen biok. Gogoan dut bertso-giro aparta zegoela. Huraxe izan zen Arozamenarekin kantatu nuen gutxietako eta azkenekoa, tamalez handik laster hil baitzen, Xalbadorrekin bateratsu.

Beste batean, Iruñako Labrit frontoian kantatu genuen Igarzabal eta biok. Bertsolariez aparte baziren gauza gehiago ere. Iñaki Perurena ere hantxe zen. Oroitzen naiz erdaldun asko zegoela tartean, eta haien txalo jo beharra; ulertzen bazuten edo bazuten, bertsoero sekulako txalo zaparrada jotzen ziguten.

Iruñatik atera gabe, beste batean antzoki batean ere jardun genuen. Gogoan dut gai batean Muruarekin aritu nintzela, Retegi pilotariaren paperean; nahiko ondo aritutako errezeloa daukat. Bertsoak ikusi 288 eta 289 orrietan.

Geroago, Igarzabalekin ere izana nago hango elkarte batzuetan, euskararen aldeko jaialdi eta afarietan.

Bestetik, Etxarri izan nuen plaza finkoa. Baditut behin baino gehiago joandako urteak: herriko festak, jubilatuen festa, kultur ekintza... gauza asko izaten ziren. Igarzabal askotan izan nuen bertso-lagun, baina baita beste batzuk ere: Lazkao Txiki, etab.

Etxarrirako bidea nola egin nuen aipatzea ere bitxia da. Behin, Lazkaoko Aita Albertori omenaldia egin zitzaion Igara-

tzan, hainbeste urtean meza ematera joan ondoren. Joxe Agirre, Lazkao Txiki eta hirurok ginen bertsoan. Han tokatu, nonbait, kultur ekintza eta herriko beste mugida batzuetan ibiltzen ziren etxarriarrak, haiek akordatu nirekin, eta handik hara egin nuen parrokia.

Badaukat anekdota polit bat ere. Urte batean, bakarrik joan nintzen, ez dakit hala esan zidatelako edo inor libre aurkitu ez nuelako; kuestioa da nik karnetik ez dudala eta lagun batekin joan nintzen, Julian Murua zenarekin. Hara iritsi gara, etorri da kantatzeko ordua, eta neu bakarrik kantuan. Aldamenetik bat hasi zen ea «Igarzabalek» zergatik ez zuen kantatzen. Hasieran, broma zela uste guk, baina azkeneko gizon hori haserretu egin zitzaion, ez genuen berehala konbentzitu nire «txoferra» zela, eta ez Igarzabal.

Areso eta inguru horretako beste herri batzuk ere bertso-toki oso onak dira. Hori bai, behin joanez gero, lana dezente egin behar izaten zen. Egia esan, guri ez zigun axola handirik bertso batzuk gehiago kantatu arren. Herri-meza izaten zen lehenik, gero plazako saioa, eta bazkalondoan mahaietan.

Gauza bera esan liteke Etxaleku eta bailara horretako beste herri batzuei buruz ere.

Puntako bertsolariei askotan gertatuko zitzaaien, baina niri ez hainbat aldiz. Hala ere, inoiz edo behin ailegatu naiz egun berean bi aldiz kantatzera. Batzuetan, gainera, konpromiso txarra izaten da. Orain esango dudan hau Lazkaon Lazkao Txikiren omenaldia egin zenekoa da. Nafarroako Arribera joateko aginduta nengoen, baina bakarren batek esan zidan, Lazkaoko Andres Barandiaran ote zen errezeloa daukat: «Hi ezin haiteke falta Joxe Migelen omenaldian». Halaxe joan eta kantatu nuen. Saioa amaitu, aitaren batean bazkaldu eta Arribera joan nintzen. Han egin genuen bigarren saioa.

Uztegi eta inguruko beste herri batzuetan ere lata pixka bat emanak gara garai batean. Urte batean, behintzat, Begiristainekin izan nintzen.

Bizkaian ere, ez gehiegitan baina batzuetan izana nago. Gogoan dut behin Abel Muniategi genuela gai jartzaile. Hor-tik aurrerakorik ez naiz gogoratzen.

Beste batean, Elejabeitian izan nintzen. Hura ere bazen! Herri-meza batean kantatzeko deitu zidaten. Gure herrian lanean zebilen Usansoloko Sebastian Angoitiaren bidez jaso nuen dei hori. Joan, mezatan dozena erdi bat bertso kantatu, kobratu eta etxera. Nire artean esaten nuen. «Hamaika aldiz kantatu diagu merkeago». Baita geroztik ere, baina ez daukat horren damurik.

Goierritik kanpora Gipuzkoan ere saio batzuk eginak gara.

Bestetik, askotan suertatu zait, bertso-larritza bera hain pobrea izanik, behartsuagoei lagundu beharra. Esate baterako, behin Zarautzen egin genuen saioa, Patxi Larrañaga gai-jartzaile zela, elbarriren bati laguntzeko. Etxe erre eskean ere ibilia naiz behin edo beste.

Urbian ere askotan izan naiz; batzuetan, Segurako In-txaustirekin; bestetan Igarzabalekin. Aittola mendian eginda gaude egunpasa ederra; egun hartan ere ez zen izan bertso falta handirik.

Badakizue, Santa Ageda eskean, bertsolaria estimatua izaten dela. Herrian bertan askotan ibilia naiz. Baina behin, eta bakar-bakarrik, Errezilen ibili nintzen; gaueko 9:00etan hasi eta goizeko 5:00ak arte. Egia esan, azkenerako banuen besteren bat ere zerbait kantatzen zuena, baina ia pisu guz-tiak soinu-joleak eta biok eraman genuen.

Bestalde, bertso-bilerak, dibertitza eta lagunartean ondo pasatzea beste helbururik ez dutenak ere batzuk egiten ditugu urtean zehar. Horietako bi Aralarren egiten ditugu. Azpeitiko koadrila, Lazkano buru dela, eta goierritarrak elkartzen gara. 2008. urtean, Oiduin eta Aitziorren juntatu ginen. Urbian ere egin genuen juntaizoa. Ondo bazkaldu, bertsoan egin eta ondo pasatu. Horrela hartzen ez bada, bertsoak ni-retzat ez dauka zentzurik.

Nafarroako Azkaraten ere urtero elkartzen gara, joan deneko urteetan, koadrilla bat. Han ere berdin, gure helburua da lagunartean bertsoan eginez gozatu.

Zaldibiko omenaldian, Artxanberri aita-emeak,
Patxi Iraola, Matxain eta Uztapide, 1974.06.30.

Lasarte, Lazkao-txiki eta Patxi,
Zaldibiko jubilatuen egunean, 1982an.

Hirurogeita hamarreko hamarkada

Hamarkada hori, agian, beranduxeago hasi eta pixka bat luzatu egin beharko genuke: 1973 aldean hasi 1983ra arte edo. Politikoki *transizioa* esaten zaion garaia hartuko luke. Horrela egiten badut da bolada horretan oso bertso giro berezia zegoelako. Batetik, «Azpillaga-Lopategi» fenomenoaren jarraipena da, baina baita giro politikoak eragina ere. Mitinetan, hiletetan... sekula baino gehiago kantatuko du bertsolariak. Denok ere gai politikoari erraz heltzen diogu.

Alderdiak etorri ziren, horiek zatiketa ekarri zuten, eta bertsolariak hor birkolokatzen jakin behar izan zuen.

Bien bitartean, honelakoak esaten ohituak geunden:

Herriarentzat bizi
herriarentzat hil,
hori egiten duna
bizirikan dabil

Franco hil eta biharamonean atxilotu

Baina aurrera jarraitu aurretik gertaera konkretu bat kontatu nahi dizuet, 1975ko azaroan gertatua. Bazkaria egin genuen Oiuko txabolan. Bertsolari gisa joan nintzen. Bazkari hori zela eta ez zela, hogeit lagun atxilotu gintuzten Zaldibian. Franco hil eta hurrengo egunean gertatu zen atxiloketa. Tolosan eduki gintuzten, halako txerritegi moduko batean. Geureak eta bi pasatu genituen, baina libre atera ginen, harmana mila pezetako fidantza ordainduta. Egun haiek gogoan, bertsoak jarri nituen. Batzuk *Kontu kontari* liburuan argitaratuak daude, baina ez denak. Asko dira, eta ea itxurazko laburpena egiten dudana:

Joan den hazi-hileko
hogeita batean,
hura danbor-soinua
etxeko atean!

Amak ireki zuen
ea zein ote han,
polizi armatuak
etxea betean
errez lotu ninduten
guztien artean!

Amorratuen gisan
sartu ziren bortxan
egiten nun gelara
jaiki eta etzan,
nere alboko ohean
anaia ere hor zan,
izenez galdetzean
bertsolalaia nor zan.
«Ni naiz» erantzun nien
beldurraren dantzan.

Hor, mendian, bazkaltzen
hilaren beatzian
izan nintzen galdetu
amorru bizian.

–Bai, antxumea erreta
brasaz burruntzian
jan genuen Oiduiko
txabola atzian.

–Beraz goazen gurekin
gaurko arratsian.

Eta agindu zidaten:
«Azkar jaiki zaitez!»
Nola hasiko nintzen
haiekin bai ta ez;
jaiki eta ari nintzen
ni janzten instantez,
eta haiek miaketan
beren borondatez
eta paper guztiak
lotzen sorta batez.

Gero ekarri ninduten
atari aldera;
han nere zain gelditu
zan Land-Roberrera,
ta sartu nintzanean
bere barrenera,
beste hiru lagun zeuden
triste buruz behera.
Nere kasa hau nion:
«konponduak gera!»

Ramon ta Joxe Ramon
ta bestea Polo,
mutilak umil zeuden
ez egon arren lo,
zer gertatuko ote zan
nahiko errezelo:
«jende hauen eskuetan
gaude ta auskalo!»;
ez zegon oker nere
kezka-zurrumbilo.

Joxe Ramon han utzi
zuten atarian,
Gure Txoko dan bere
etxeko parian
ta enkargu hau eman
zioten hari han:
aita ta anaiekin
hurrengo egunian
presentatu zedila
zintzo kuartelian.

Hala gero guk hartu
genuen irteera,
beldurra sortzen zuten
borrero tartera,
Ordizia utzi ta

Tolosa partera;
lehenbiziko sarrera
hirurok batera,
gaupasa egiteko
toki politera!

Gero eraman gintuzten
alderdi banataa;
prestaturik zeukaten
neretzako planta:
txerretegi antzeko
zirkilu galanta,
lotu ninduten eta
beharko aguanta;
handik entzuten nuen
danen marru-kanta.

Bai entzuten nituen
hango marru denak
nola Ramonen eta
hala Polorenak:
antsi agonikoak
irudi zutenak.
Hau nion: «ni entzuten
orain besterenak,
norbaitek entzungo'itu
aurki neronenak».

Borreroak noizbat'e
hala erretira
eta hontan heldu ginen
zapatu eguerdira,
ohol zirriztutikan
nengola begira,
gure anai gazteak
kuartel atarira...
malkoak laster ziran
kolkotik begira.

Haiek ikusitzean
nere oroimenak:
bururatu zitzaidan
familiko denak,
gu hemen gaudelako
hoben sufrimenak,
nola anai-arreba
eta amarenak,
gu gaizki ta ondo ez
etxean daudenak.

Anaiek han utzirik
nere bazkaria,
hala agurtu zuten
kuartel-ataria,
bihotza neukan kezka
leher-zorian ia...
banun egun hartako
nahiko janaria...
ilunabar aldera
berriz afaria.

Ongi antolatu nuen
afaltzeko era,
ta ez nuen eskasa
afaria bera:
oilasko errea ta
ardoa gainera,
pozik sartu nituen
denak barrenera,
baina handikan laster
hura abelera!

Bukatu non orduko
afaria jaten,
tortura-tokira non
eramaten nauten!
Borreroek postrea

prestauta zeukaten,
hala hasi zitzaidan
galderak egiten,
galderak egin eta
egurra ematen.

Ahuspez jartzen ninduten
uraren azpian,
eta bertan eduki
nahi zuten guztian,
burua altxatzen nun
pixka bat uztian,
barrua estuasun
marruka tristian,
pentsa pertsona zer dan
horra iristian!

Tratamendu klase hau
gainera hitz hala:
munduko hitz txarrenak,
zer jende zitala!
Uretan sartu-irten
pasara itzala,
zahagi baten gisan
urdaileko azala,
uste nuen bertantxe
lehertuko nintzala.

Hontan utzi zidaten
eta erretira,
lehengo zirkilu edo
txerrien tegira,
eta artalde berria
gure barrutira,
joka hartu zituzten
ta iletatik tira,
hura garrasi hotsa
nengoen tokira!

Marru-hotsak entzuen
han ni gau luzean,
kezka eta minaren
karga bihotzean,
Jexux ezagutu nun
bere hitz hotsean...
Ni loturik behi zaharra
ganbelako antzean...
han aurkitu ninduten
astelehen goizean.

Zaldibi, Amezketa
eta Hernialde,
han agertu zitzaidan
makina bat jende;
-Patxi, baina zer ein dek?-
danak neri galde.
-Bainua ahuspez eta
egurra debalde,
hoiek denak probatu
eta hemen gaude!

Lopategiren bertsoa

Lopategiren bertso honek ederki islatzen ditu egoera eta gauzak aldatzeko gogo bizia:

Telebisiñoz datoz
hainbeste engaino,
ikurrina nahiago
guk bandera baino.
Txikiak hiltzen zertan
hoinbeste enpeino?
Joten gaitue baina
bizi gara oindiño.

Ikurrina Udaletzeko balkoian: 1977

Esan beharra dago derrigor, hain inportantea baita, hamarkada horretan legalizatu zela ikurrina. Zaldibiako udaletxean, konkretuki, 1977ko urtarrilaren 19an eskegi zen, Joan Mari Etxeberria Tolosa alkate zela. Egun hartan, ikurrinaren ohoretan, udaletzeko balkoitik aritu nintzen bertsoan

Eta gauzak nola izaten diren: Joan Marik, urtebete lehenago edo, gogor kontra egin behar izan zion guardia zibileta-ko teniente gazte bati, teniente horrek, edo haren «mutilek» elizako kanpandorretik ikurrina kendu eta plazaren erdian erre zutelako. Alkateak, behar denean, bere autoritatea erakutsi egin behar du, eta halaxe egi zuen Joan Marik.

Bide batez esan dezadan, San Joan bezperan plazan afaldu eta festa egiteko ohitura ere Lizarragako Joan Mari Etxeberriari zor diola Zaldibiak. Horren kontura ere kantatu dugu makina bat bertso. Oraindik geroxeago ere aipatu beharko dut garai hartako alkatea, Joan Mari Etxeberria.

Santa Ageda: 1977

Otsailaren laua degu-ta
ohiturazko abestian,
kantari gatoz gaurko egunez
geure ahalegin guztian,
berrogei urtez baretu gabe
iraun duen ekaiztian.
Lehenengo aldiz gatoz kantari
ikurrinaren azpian.

Berrogei urtez zuk, Ikurrina,
non izan dezu ostatu?
Zure hiletak gure etsaiek
ustez zituzten ospatu.
«Beti-betiko...» kanta zizuten
baina ez zuten asmatu.
Horra berriro gure herrian
nahiz odol asko kostatu!

Askatasunez ikusitzean
zure margoen parpailak,
pozez ta penaz zuri begira
malkoz bustirik masailak;
halako batez askatu zaitu
urte askoko lan zailak
eta oraindik preso zugatik
borroka diren mutilak.

Amnistiaren amets beroa
lortu gabe oraindio,
ahal den azkarren aurki dezagun
horrentzat erremedio,
eta hizkuntza ofizialdu:
telebista eta radio,
hoiek guztiak zor zaigu guri
kontuak ez du balio.

Hau da herriak hainbat urtean
nozitu dun zapalkuntza,
herri kutsuzko izate dana
langile eta hizkuntza.
Kontuan izan Madril aldean
orain dijoan ezkontza:
bi aldetako jende horiek
nahi dute gure morrontza.

Orain ezkondu behar dutela
ari da jende abile,
exiliotik etorri dana
Jauregi ere hor dabile.
Erregeak konsagratzen badu
hioen ezkontza zibile
laster diagu Euskadi libre
sozialista ta langile!

Santa Ageda zeruan dago
martiri danen tartean,
izango zuen laguntza franko
joan dan berrogei urtean;
eta hoinbestez bukatzen degu
hemen aurtengo partean,
agur guztioi, izan zaitezte
osasuna ta pakean.

Artxanberri Sariko bertsoak

Baina badut dokumentu bat orduko bertsoalaritza kontes-
tualizatzeke ondo baino hobeto datorrena. Gogoratuko zarete,
noski, Mariano Ferrerrek urte luzeetan egin duen *El kiosko de
la Rosi* izeneko programaz. 1977ko martxoaren 15ean egin
zuen gogoeta daukagu zintan jasoa, Rufino Iraolari esker, eta
orain hemen transkribatua. Gogora dezagun, garai horretan,
astebete inguruan, sei pertsona hil zirela: Arrasaten hiru, Itsa-
son bi, eta Donostian bat. Herrian nola ez zen asaldatuko: se-
kulako mobilizazioak piztu ziren. Esan behar da hiru hilabete
juxtu falta zirela lehenengo hauteskundeetarako, eta testuingu-
ru horretan ipini beharko genuke Marianoren gogoeta bera.

Begi-bistakoa da bertsoalaritzan ere sartuak zeudela kalean
zebiltzan ideologiak eta borrorak. Adibidez 1976an, Artxanbe-
rri Saria jokatu zen lehenengo urtean, ia gai guztiak politikoak
ziren, eta oso orientatuak. Begira kartzelako gai honi, garbi
ikusten da gai-jartzaileak edo jartzaileek zein hanketatik egi-
ten duten herren: «Bi eratan gaude zapalduta, herri bezala eta
langile moduan». Entzun Jon Enbeitaren bertsoa:

Denok dakigu gure etsaien
atzaparretan gaudela,
ta askatasuna guk lortutzea
hark gogoko ez duela,
era bitara zapaldurikan
aspalditik gaituela,
langile legez parte batetik
eta aberri bezela.

Edo berdin da Mixel Xalbadorrena ikustea:

Euskadi, ondo ikusten duzu:
zapaltzen zaituzte bitan,
eta ez dute atzerritarrek
kofiantziarik zutan,
guk ez dauzkagu behar ginduzken
indar guztiak eskutan,
bainan ordea euskaldun odol
bero garbia bai sutan.

Besteak beste, Aita Zavala epaimahaiko zen. Ez nau harritzen saioa amaitzean esan zuenak: «Hau mitina entzun dugu!».

Mariano Ferrerren dokumentua

Me hacía ilusión pensar la salida del invierno. (...) Su enumeración nos excusa de entrar en detalles: Itsaso, Mondragón, movilización en torno a estos hechos, represión durísima por parte de las fuerzas, la muerte de ayer de José Luis Aristizabal. La anormalidad en la que nos hemos visto inmersos a consecuencia de todos estos hechos, nos ha obligado a una reflexión cuyos resultados hemos ido haciendo públicos parcialmente pero que ahora queremos englobar en una reflexión conjunta. No pretendemos ofrecer una respuesta que pueda imponerse por sí misma, sino cumplir con la obligación que sentimos de participar en la búsqueda de posibles soluciones. El análisis que Radio Popular ha ido haciendo a lo largo de estos días nos ha llevado a unas primeras consideraciones generales.

Primero.- No podemos dejar a su propia inercia el principio de acción y reacción que parece observarse en la secuencia de los hechos.

Segundo.- No cabe razonablemente esperar, por más que pudiera parecer una justa reivindicación, que la solución nos viene mediante la cesión unilateral de una de las partes.

Tercero.- Creemos, más bien, que esta situación presente sólo tiene remedio si el pueblo vasco asume de un modo colectivo la responsabilidad de mantener, a pesar de todo, un mínimo de convivencia que permita como un primer objetivo reducir una tensión que está en peligro de alcanzar cotas que escapen a todo control. Lo ideal sería que esta responsabilidad colectiva se encauzara a través de organismos o grupos representativos con autoridad moral para encabezar proposiciones que orientaran racionalmente la vida social y política del País Vasco. Pero estos organismos ven limitada su capacidad de dirección por carecer de las condiciones mínimas para incorporarse públicamente a la vida política. Esta limitación explica no pocas cosas de las que están ocurriendo entre nosotros. Pero consideramos que estos momentos urge, a pesar de todo, y si es preciso contra todo, una toma de postura sobre los temas políticos que tienen influencia más directa en la conflictividad del momento presente. Creemos que se trata de temas básicos en torno a los cuales, a la vez que se registran movilizaciones populares, se constata un claro desconcierto colectivo, desconcierto que aquellos grupos que pretenden convertirse en portavoces de opinión, deben inevitablemente tratar de corregir definiendo su postura y asumiendo el riesgo y la responsabilidad que ello supone en estos momentos.

Nosotros, Radio Popular, carentes de una representatividad que diera validez a nuestras propias opiniones, consideramos que nuestra aportación en estos momentos es delimitar con la mayor concreción posible esos temas candentes sobre los que nuestros grupos representativos, o que pretenden serlo, es preciso reflexionen y se definan.

El primero: la amnistía.- Se impone una opción cuyos términos son aceptar la actual oferta de amnistía, dando un tiempo razonable a que se cumpla plenamente lo que significaría un compás de espera en la intensa movilización popular o seguir con esta movilización por considerar los últimos decretos un planteamiento insuficiente.

El segundo: la preparación de las elecciones.- No son pocos los que se preguntan si el actual clima de tensión permite so-

pesar adecuadamente la conveniencia para Euskadi de participar en las próximas elecciones o la importancia que pueda tener ganarlas para el futuro de nuestro pueblo.

Tercero: la movilización popular.- El empleo de la movilización popular ha sido un ejemplo claro de conquista política en el País Vasco que sigue teniendo validez. Pero su empleo sin unas adecuadas garantías puede conducir a la manipulación de la inquietud popular con resultados inciertos, al mismo tiempo que produce un estado de tensión difícil de sobrellevar por la mayoría.

Cuarto: la lucha armada.- Hay que preguntarse si es posible hoy la consecución de objetivos políticos urgentes: la consolidación de los partidos, la estructuración de los sindicatos en tanto subsista la lucha armada; hay que preguntárselo y hay que responder.

Quinto: la desconexión entre el poder y el pueblo.- La profunda desconfianza que nuestra reciente historia ha creado respecto de la autoridad es un hecho incuestionable. Pero cabe preguntarse si es razonable renunciar totalmente a la utilidad política que para nuestro pueblo puedan significar en este momento de difícil transición las nuevas actitudes de determinados gobernantes y más, insistimos, en estos momentos de máxima dificultad.

Estos son puntos que ofrecemos a la reflexión colectiva, puntos cuya clarificación y la toma de postura en torno a los cuales creemos que sería un paso nuevo pero muy importante de cara a la racionalización del conflicto y a su control.

Antes hemos dicho que pedimos esta reflexión colectiva porque consideramos que no es posible esperar la solución de la cesión unilateral de una de las partes. Pero esto no significa que consideremos que la responsabilidad de la actual situación o la búsqueda de soluciones recaiga sobre ambos lados al cincuenta por cien. Esta responsabilidad que nos exigimos a nosotros debe subrayarse con una mayor exigencia al referirse a las autoridades que deben ser conscientes de la deuda contraída con el País Vasco; el reconocimiento de esta deuda debe

concretarse en una urgente y total realización de la amnistía, el replanteamiento radical del orden público y en un reconocimiento concretado en medidas políticas y administrativas de la personalidad del pueblo vasco.

San Sebastián, a 15 de marzo de 1977.

Radio Popular.

Amuriza eta biok, 1. saioa

Begira Amurizak eta biok, 1977 horretan, Zaldibiako Guraso Elkartean egindako saioaren mostra honi, Amuriza hasi eta nik segi.

Amurizak:

Aspaldi gaude morrontzapean
eta gu kate txarretan:
hainbat desgrazi sufritu degu
Euskal Herriko lurretan.
Orain ez gaude jauntxo horiek
errukitu beharretan.
Hoi en arraza erreko ahal da
itsaso eta lurretan,
faszista denak kiskaldu bitez
Gernikako txingarretan.

Iraolak:

Dudik ez dago zerurik bada
joan nahiko dute hara,
baina San Pedro ikusirikan
hartuko duten ikara!
Euskadi dena erre dadien
bonbak bota Gernikara,
geroztik ere Euskadirikan
ez dezute ez anpara.
Esango die: «Orain zoazte
beti-betiko sutara».

Amuriza eta biok,

2. saioa

Baina, politikatik bakarrik ezin bizi eta, umoreko saioak ere egiten genituen; hurrengo bertsoak horren seinale, egun berean eta toki berean kantatuak Amurizak eta biok. Hura hasi eta nik jarraitu:

Amurizak:
Patxi eta ni nola
soltero baikara,
Zaldibin izango da
hamaika alaba;
gizonaren bizitza
ez leike akaba,
bat harrapauko nuke
aukerarik bada.

Iraolak:
Ezin liteke uka
geradela zahartu,
oraindik ez gerade
juizioan sartu,
norbaiti heldutzeko
egon arren gertu
gure kidekorikan
gaur ez dek agertu.

Amurizak:
Aukera onak noiznahi
litezke paratu;
gure bizimodua
zertaz konparatu?
Nahi ez dunak mutilzahar
betiko geratu
Zalbibi hontan bada
nori begiratu.

Iraolak:

Kidekorik ez dela
esan det lehenbizi,
nola nauzuen alde
danei begira hasi;
gazte diranak berriz
joan dira igesi,
beiz'e gauden bezala
beharko guk bizi.

Amurizak:

Gazte jendeai nola
behar zaion ekin,
aukera onik baden
nahi nuke gaur jakin;
baina gerta liteke
nahi eta ezin,
berdin konpon gintezke
ezkondu batekin.

Iraolak:

Lehen ere esan degu
hamaika hitz asto,
bat gehiogatik ezin
gu harritu asko.
Aukera ezik ezkondua
berdin guk gogozko,
jakiten hasi behar
nor dagoen presto.

Amurizak:

Bizkaian ere badira
holako afanak
ta ezkontza hartzen dau
gogo daukanak,
ta nik ere baditut
neretzako planak:
solterutzan eitea
ezkonduen lanak

Iraolak:

Lehenago ere ez dezu
sufritu gutxi ta,
halako soinekoa,
luzea jantzita;
ordun egongo zinan
gaizki iritzita.
Oain ez al zera joaten
traje hura utzita?

Amurizak:

Hainbat arrazoi fresko
dauzkagu debalde,
baina nola zabiltzan
nahi nizuke galde;
nere antzera baitzaude
maitasunik gabe;
zu apaiz egin gabe
ni bezela zaude.

Iraolak:

Ez gera santu eta
ez gera zintzuak,
errez zapalduko nau
gizon jakintsuak;
zer atarramentu dun
mutilzahar antzuak,
nere iritzirako
biok berdintsuak.

Amurizak:

Maitasunak badauka
beraren afana,
nahita ere sarritan
lortu ezin dana,
guk ere ken dezakegu
hortako galbana
bi ez bada har dezagun
batto erdibana

Iraolak:
Beraz biontzat bakarra
hasi behar bilatzen;
hasi beharko degu
neurtzen da tailatzen,
soziedadean berriz
samur da failatzen,
apaiz izanarekin
ni ez naiz fiatzen.

Amuriza eta biok, 3. saioa

Baina, berriz ere, luze baino lehen sartu ginen betiko arrastoan. Orain ni hasi eta Amurizak jarraitu.

Iraolak:
Borondatetsu lehen bezala
bihotzak nahi du ageri,
eta bihotzak bultzatzen duna
mingainetik leher bedi;
lehenago ere egina degu
ez dakit zenbat hitzaldi
berriro ere hastera goaz
goratuz gure Zaldibi.

Amurizak:
Afan handitan egun hontan naiz
Zaldibira etorria,
ondo baitakit hemen dagola
euskaldunen jatorria;
kantu ta bertso azaldu dugu
askatasun egarria,
hauxe da gure esperantza eta
hau da gure aberria.

Iraolak:
Hemen badira emeki eta
badira gizasemeak,

ahaztu gabe bizi direnak
Euskal herriko legeak.
Behar danean txit serbitzari
leialak eta trebeak;
eskertzen ditut serbi gaituzten
gizon ta emakumeak.

Amurizak:

Esker ona da gizonak daukan
barreneko oparia,
nolanahikoa ez da izan gaur
egin degun afaria;
kuzinera ta hainbeste jende
benetan saiatu diaa
askatasuna izan dedila
hoien lan ordain saria.

Iraolak:

Zapo arraia tomateakin
gaur afaldutzen hasia,
arkume errea, haren ondoren,
goxua eta hezia;
ikusitzen da jende onaren
leialtasun berezia;
oaindik Madrila ez da iritsi
holako demokrazia.

Amurizak:

Demokrazizko gogoz dauzkagu
azalak eta barruak,
baina ez dira guztiz zuzenak
madriletarren porruak;
entzungo dira Zaldibiatik
eiten ditugun orruak;
noizbait amaitu ditezen gure
kartzela ta enterruak.

Lazkao Txiki eta biok Olako Saroin, 1. saioa

1976an gaude. Esan dut Joan Mari Etxeberria Tolosa berriz ere aipatu beharko genuela. Zaldibiako herriak badu pinudi bat Olako Saroi edo *Akapulko* inguruan. Alkateak herriarrei eskaini zien pinudia, auzolanean ateratzeko, eta irabazten zen dirua ikastolarentzat. Halaxe egin genuen. Amaitutakoan bazkaria izan genuen. Lazkao Txiki eta ni neu ginen bertsotan. Lehenengo saiotik bana gogoratuko ditugu, Lazkao Txiki hasita:

Lazkao Txikik:

Hara zertara alkartu gaitun
maitasunaren indarrak,
moztuak dira beheko pinudi
horko sasi eta laharrak;
horregatikan mila zorion
hemengo gazte ta zaharrak,
eta hitz batez akabatzeko
gaur gora zaldibitarra!

Iraolak:

Talde guzti hau hor ibili dek
lanari gogor heldurik,
guk ordu batzuk badizkiagu
hor izarditan galdurik,
ta bazkari bat anaitasunez
alkarregana bildurik;
nik ez zedukat hor egindako
nekeak egin damurik.

Lazkao Txiki eta biok Olako Saroin, 2 saioa

Geroago beste saio bat egin genuen. Ohartuko zarete «Olako Saroi» eta Akapulko aipatzen direla; erraz antzemango diozue zergatik. Oraingoan ere Lazkao Txiki hasten da:

Lazkao Txikik:
Herri batean hola behar du,
hau ez dezaigula eten.
Ez dakizute zuen asmoak
zeinen pozik jartzen nauten;
bigarren saioz aitatu behar
behar genuena lehenen;
Patxi, has gaitezen Akapulkori
esker beroa ematen.

Iraolak:
Nik ere eskerrak eman nahi diet
hemen diraden orori,
gauza horren faltan huts egin eta
ez bainuke nahi erori;
pago itzalak ziran hemen lehen,
hor zan Ausoiko karobi,
gaur Akapulko deitzen dan hori
lehen zen Olako Sarobi

Lazkao Txikik:
Akapulkoren izen polita
entzuna nintzen lehen ere;
izen hori ipini zutenak
han Ameriketara daude.
Saroi izena oso polita
inongo dudarik gabe;
lehenago hala deitzen bazaio
deitu'iozue gaur ere.

Iraolak:
Gaizki nahi eta ez zuten noski
pentsako hortan hasterik,
probatu gabe gauza nola dan
ez daukagu ikasterik;
baina izen horrek utzi ninduen
goibeldu eta tristerik,
nik bitartean ez bainekien
Olako Saroi besterik

Lazkao Txikik:

Denen gustua ta denen poza
betetzen ez da erreza
eta alde bat utzi dezagun
lehengo izen onik eza;
beste aldetik behar deguna
sortutzea da nekeza;
gaur eskertutzen saia gaitezen
berak eman dun babesa.

Iraolak:

Nik ere berdin zuk bezalaxe,
eskertu nahi ditut horra!
Ez egon arren hemen zutikan
lehenagoko pago-enborra,
baina gaur ere ez da toki hau
zimurra eta lehorra,
izen egokia ez badu ere
jendea dago jatorra.

Lazkao Txikik:

Lehengo pagoak egon behar du
moztua edo hautsia,
bat'e gabe're ez derizkiot
oso toki itsusia.
Gazte eta zahar nik ikusten det
baturik herri guzia,
hemen ikusten dedan gauza da
egizko demokrazia

Iraolak:

Hara gauza bat ez aipatzeak
emango lidaken pena;
nola egin degun ikusirikan
gure eginkizun dena;
lehenengo lana, ondorenean
bazkaririkan onena;
hemen dagoen demokrazia
ez degu ez Fragarena.

Lazkao Txikik:
Mitin ta mitin hor zebilgiguk
ez gure zorionean,
aspaldi hontan alfer antxean
ez al zebilek lanean?
Demokrazia zabaldutzen dik
dabilen toki danean,
nik esaten dit: «zertan ez zin ein
Francokin egon zanean?»

Iraolak:
Beraz orduan demokrazia
egin behar zin lehenago,
baina orain ere edukiko dik
horrek lehen adina gogo;
politikatik desagertua
diktadore asko dago,
hobe genduke hau ere haien
ondoan baldin balego.

Azpillaga eta biok

Hurrengo saioa da Azpillaga eta biok egina, Zaldibiako
Guraso Elkartean, hura hasita:

Azpillagak:
Euskal Herriko guda tzar hori
zeinek ote degu maite?
Guraso asko han galdu ziren
gerra hau zela bitarte
geroztik ere inperialistek
zerikusia daukate,
lehengo bidean segiko degu
Euskadi askatu arte

Iraolak:

Garbi daukagu gogoia eta
garbi guk kontzientzia,
askotan ia galdutzen zaigu
guk degun pazientzia
ikusirikan nola dabilizan
Espainia eta Frantzia:
Einahal batean utzi nahi ezta
gure zazpi probintzia.

Azpillagak:

Gure zazpi probintzia hor daude
ia beldurrez aidian,
hala ere gogor jarraitzen degu
geure izate garbian.
Frantzi ta Espaini bi aldetatik
Euskadi dago erdian...
Ia-ia dudan jarri nago
abertzaleak zein diaan.

Iraolak:

Abertzaleak zein diren inoiz
ez det dudarik izandu,
bakoitzak bere moduan pentsa
bidea noski libre du,
baina borroka egunero egin
herririk ez dedin galdu...
Abertzaleok hobe genduke
elkarri besoak zabaldu.

Azpillagak:

Istimatzen det ta errespeta
Patxik esaten zuana,
errespetatu beharra dago
gure euskera laztana,
abertzaleak nahiz esan arren
euskara mintzo bakana,
abertzalea bakarrik degu
euskaraz eitten duana.

Iraolak:

Euskara degu lehendabiziko
abertzale albistia,
ta ein nahi eza ez badaki hark
nahiko notizi tristia,
baina lehenengo behar lukeena
hizkuntzakin sinistia;
gure euskara lehenengo eta
gero nahi duen guztia.

Azpillagak:

Patxi zurekin ados nator ni
zure izaera baten...
guk bezelaxe nola ez dira
beste guztiak joaten?
Nik abertzale askorentzako
arrazoi ez det ematen,
euskara jakin gabe dabilta
«gora Euskadi» esaten.

Iraolak:

Hori ez da ez egiazkoa,
nire iritziz, izatez
eta euskara jakin behar da
horretan saiatu bitez.
Ikasbideak badira orain
daudenentzat borondatez,
ikasten ez dutenak dudik'be
daude zabarkeri batez

Berriro Amurizarekin. 1. saioa

Hura hasita burutzen dugu hurrengo saioa:

Amurizak:

Nahiz katepean herria egon
ari gerade kantari,
morrontza latza badugu ere
itxaropena ugari.

Alkartasuna ta joka nahia
degula denon gidari,
laster izango gara libreak,
ta askatuko Euskadi

Iraolak:

Badakizute egun batean
ez da bukatzen karrera,
nola guk hautsi hain errez hainbat
hesi gogor ta barrera?

Baina badegu bide zuzen bat
ta ez dijoa txarrera,
abertzaleok elkar harturik
jarrai dezagun aurrera.

Amurizak:

Berrogei urtez makurtu degu
burua eta gerria,
hamaika zigor sufritua da
euskaldunen aberria;
hala ere bada geroari adi
esperantza txit berria:
diktaduraren azpian ere
bizi da Euskal Herria.

Iraolak:

Eta gauz denak egiten dira
lan einez, harturik beta;
pentsa ongi nun egin ekintza
ta nun azaldu kopeta,
Euskal Herria oraindik bizi
harturik hainbat kolpe-ta
hau hilko duen diktadurarik
oraindik ez da inbenta.

Amurizak:

Hainbeste urte egonak gera
ta ezin geroari utzi
guk ere noizbait behar ditugu
geure hortzak erakutsi,
Euskal herria aurrera doa
nahiz hezur batzuek hautsi
askatasunik ez bada ere
umore onari eutsi.

Iraolak:

Zigor ta guzti oraindik ere
lehengo asmoak proposa
ta badakite eman artean
ez dezaketela goza,
euskal herriko gogo bizirik
inoiz ez liteke osa
gure eskutan utzi bitarte
Mirandatik Burdeosa.

Berriro Amurizarekin, 2. saioa

Hurrengo saioa gaia ipinita egin genuen. Urtarrilaren 16ko bilera aipatzen da, hau da, 1977ko urtarrilaren 16an Euskal Herriko alkateek Etxarrin egin zuten bilera. Oker ez banago, egun horretan zen Joxe Lizasoren omenaldia. Oraingoan ni hasten naiz.

Iraolak:

Euskal biltzar bat nola daukagun
orain dute iragarri,
nola geraden gu euskaldunok
alkartasunnan egarri,
Nafar, Araba Gipuzkoakin
denok alkargan ezarri.
Lehen Bergara izan genuen
oraingoan da Etxarri,
bildu gaitezen hor hamaseian
guztientzat indargarri.

Amurizak:

Morrontzapean pasa ditugu
tristeziako urteak,
baina irekitzen hasita daude
esperantzaren ateak;
ez gaitu nonbait betiko ehortzi
kanposantuko bakeak.
Abertzaleak ginen lehen eta
orain berriz alkateak,
laster hautsiko ditugu hola
Euskal Herriko kateak.

Iraolak:

Berrogei urtez izandu degu
zapalkuntzarik txarrena:
Gerrate hartan faxista hoiek
bazter guztiak benena,
eta geroztik hainbeste egur
Euskal Herrian barrena,
ikusten degu orainaldiak
argi-izpi bat dakarrena.
Gerta bedi hontaz jabetzea
ahal denik azkarrena.

Amurizak:

Kolko barruan gordetzeko ez da
gizonak dadukan hitza,
eta alkateak ere askatasun
didarka hortxe dabilta;
geure eskuan eduki nahirik
askatasunaren giltza,
Nafarroa hortan ikusiko da
Euskal Herriko bizitza;
disgustoz berriz hilko litzake
Patxi biztuko balitza.

Iraolak:

Ez zan izandu hortarakoa
Patxiren borondatea,
eragotzi zun euskalduneri
zor zaiena ematea,
geroztik ere Madril gureztat
dago gorrotoz betea,
ta Etxarrira ez datorrela
Gasteizeko alkatea,
oraindik zer dan ez dakiena
euskalduna izatea.

Amurizak:

Madril aldetik euskal herrira
dator etsaien itzala,
Arabian ere jarria dute
beren mami ta azala,
oraingoz nonbait portatzen dira
estranjeruak bezala.
Araba hortan gertatzen dena
lurrak irentsi dezala,
hortxe baitago Euskal Herrian
Madrileko sukurtsala.

Iraolak:

Kostatuko da nire iritzi
sukurtsal hori galtzia,
aurrera behar diran kontuak
utzi dituzte atziaa,
nun dago euskal jatortasuna?
Non dago kontzientzia?
Gauza hauek hola ikusirikan
nork hartu pazientzia?
ta hor daukagun jende txar hori
hobe hortikan kentzia.

Amurizak:

Lotsagarria da izan ere
alkate hoiien kondukta,
geure lurreen jotzen digute
madriletarren turuta,
baina Araba geurea degu
geurea hango burruka,
ezin liteke probintzia bat
beste ezerekin truka.
Gasteiz geurea izango ahal da
alkate hoiek kenduta!

Iraolak:

Ta oraindikan alkate hoiek
daude herririk herrira,
ia aspertu samarrik gaude
jaun klase hoiei begira.
Euskal Herrian alkate eta
Madril serbitzeko ida.
Herrian gogoz baldin baleude
hutsa litzake sikira.
Nire partetik joan ditezela
txakurraren ipurdira.

Amurizak:

Askatasuna hain da gauza ona
lurrean nahiz eguzkian,
beti ez gara esklabo egongo
geure bizitza guztian.
Nafarroako batzarra egin
behar dela ikustian,
ez gara inoiz Madril hortara
hemendik joango eskian,
Euskal Herria han bilduko da
Mikel deunaren azpian.

Iraolak:

Mikel deunaren azpian bildu
hau da jokurik onena,
urtarrilaren hamaiseirako
prestaturik dagoena,
eta Etxarrin batu gaitezen
Hego Euskal Herri dena,
han eman zagun etorkizunen
helburu eta ordena,
pentsako degu geure herria
guk zer modutan goberna.

Filandian, segalari-
rien txapelketan.
Beteranoetan
bigarren, 1999.

Laurogei/laurogeita hamarreko hamarkada

Bertsolaritzan aldaketak

Nik uste sekulako aldaketen aroa dela. Nire bertsolaritza edo nire gisakoena zeharo atzenduta geratzen dela. Bertsolaritza, berez, marginala bada, gure estiloa oraindik baztertua go geratzen da, bertsolari konkretu batzuen salbuespena salbuespen.

Politikak zatituko zuten entzulea, ez dut hori ukatzen, baina bertso-estiloak ez al du egin beste horrenbeste? Nik onartzen dut aurrerabidea, ez naiz ari hori kritikatzeko, deskribatzeko baizik. Kuestioa da nire erako bertsolari bati zail egiten zaiola bertsogintza berria ulertzea, bai gai eta munduaren ezagutza aldetik eta, berdin, formaren aldetik. Estilo berriak, nire iritzi apalean, bertsozale asko atzeratu du; noski, ezin ukatu bertsozale berriak erakarri ere egin dituela, batez ere belaunaldi berrien artean.

Bertsolarien soziologia erabat aldatzen da. Orain bertsolaria ez da baserritarra, baizik eta kaletarra, eta kasu askotan karreraduna.

Bestetik, bertsolariak oihartzun handia du garai honetan. Sasoi honetan hasten dira Bertso Eskolak. Bertsozaleen Elkartea garai honetan jaio zen. Bertsolari txapelketa nagusiak erritmoa hartuko du, lau urtetik behin egingo da. Tebistan sartuko da, eta horrek garrantzi eta hedapen handia emango dio. Badirudi Euskal Herri osoa bertsozale bihurtu dela. Guk, nik, ez dugu ezer aldatu lehenean jarraitzen dugu. Ez dugu problema handirik, soziedadeetan eta lagunartean jarraituko dugu bertsotan, geuk dakigun bezala. Nik uste dut egoki datorkidala eta neure egiten dut Goi-bururen kopia hau:

Ikusiz bere txapel
eta gerrikoa,
ezagun du ez dala
moda berrikoa.

Giro sozio-kulturala

Erljio konturik ez dugu aipatu ere egingo. Nik dakidan batek hala esango luke: «*Eso es una obviedad*». Ez naiz ikasi zaharra esaldi horrek zer esan nahi duen, eta oso pozik nago neure buruarekin, Txirritaren adinera iritsi eta oraindik ere ikasten ari naizelako. Baina ohartuko zarete, noski, edo agian ohartu beharrik ere daukazue, neuri begiratzea aski, baserritarra naizela. Eta konturatzen ari naiz paradoxa handi bat gertatzen ari dela gure artean: baserriak hustu, artzainak gutxitu eta sekula baino feria eta festa gehiago egiten dela nekazaritzaren inguruan. Ez ote gara apur bat baino gehiago folklorea murgildu? Eta bertsoaritzak ere badu arrisku hori, hau da, beti eranskin moduan hartzekoa, beste ospakizun ofizialagoen ondoan.

Hasiko bagina kontaktzen zenbat azoka berezi, artzain-egun, Santo Tomas gisako festak, ardiak urtean behin kale nagusitik zehar pasatzea. Gauza horiekin guztiekin ni pixka bat beldurtuta nago, ez ote duten benetako autentizitatea galdu eta ez ote diren bihurtu folklore gisako zerbaiteko edo museoko pieza askoren pareko. Giro hori dago, ordea, eta hemendik aurrera horrela beharko dugu.

Ardiki eguna

Esate baterako, 1994an hasita, urtero (urriaren azkeneko igandean) egiten da Zaldibian *Ardiki Eguna*. Hasiara-hasieratik, jabetu ziren egun hori ere bihur zitekeela beste egun erdi folkloriko bat gehiago, eta gogor ahalegindu dira helburuak konkretatu eta definitzen.

Beti egon da zati bat etnografiari eskainia, hala nola, artzaintzan ibiltzen ziren lanabes eta ontzien erakusketa, artilea eta beste batzuk lantzeko era azaltzea, artzainen bilerak eta jokoak nolakoak ziren adieraztea, etab. Baina, horrekin batera edo horren aurretik, beste egiteko bat atxiki izan zaio egun horri: ardikia ezagutaraztea eta hortik datozen produktuentzat merkatua irekitzea, noizbait maila industrialera iristeko ametsa baztertu gabe. Beraz, alderdi ekonomikoa primatu da beste guztien gainetik.

Geroago, hamar urteko lanaren eta esperientziaren ostean, 2004an, «Ardiki» izendun Mondejuaren Kofradia sortu zutenean ere, hiru helburu zeuzkaten sortzaileek: helburu kulturala, gastronomikoa eta ekonomikoa. Baina besteen gainetik helburu ekonomikoa azpimarratu zuten.

«Kulturala diogunean zera esan nahi dugu –argitu zigun orduan Migel Mari Irastortzak, kofradiako presidenteak– antzinatik datorren ohitura gorde eta, galdu gabe, ondorengoei transmititzea. Izan ere, garbi dago artzain aroko kultura bat baduela Euskal Herriak, eta kultura aberatsa eta berezia, hainbat datuk baieztatzen dutenez»

Alderdi kulturalak garrantzi handia badu, ez du txikiagoa alderdi gastronomikoak. Adibidez, gaur egun, estimazio handia du mondejuak. Bestalde, beste edozein gauzak bezalaxe, mondejuak eboluzio handia izan du. Hain zuzen, kofradiaren egiteko bat da mondejua promozionatzea eta oraindik ezagutzen ez duten tokietan ezagutaraztea. Beraz, alderdi ekonomikoa eta gastronomikoa oso loturik daude, eta artzaintzatik bizi den sektorearentzat diru-iturri bat gehiago da, eta bere ekonomiarentzat laguntza ona.

Simil horrekin ez naiz ari bertsolaritzan egin beharreko aldaketak planteatzen, ni baino aurreragorik egongo da horretarako, baina funtzionaltasunaz esan nahi nuke zer-bait: ez da zuzena tresna eta lanabesen funtzionaltasunaz bakarrik hitz egitea; berdi-berdin mintza gintezke festaren, kirolaren edo kulturaren funtzionaltasunaz. Apustua da «operatibo» iraun edo museora pasatu. Nik esango nuke gure garaian bertsolaritza «operatibo» egon dela, nahiz eta uneren batean egon zitekeen museorako bidea hartzeko trantzeren edo bertsolariak erreserbako «indiotzat» jotzeko arriskuan. Hala ere, garrantzitsuena da *niretzat* «operatibo» egotea.

Badakigu bertsolari guztientzat ez dela izan lanik, eta bertsolari asko ezkutatu da plazan intenturen bat edo beste egin ondoren. Horregatik esan dut, beste nonbait, oso inportantea dela bertsolaritzarekin, puntako eskiatzailea izan gabe eskiatzen bezala, disfrutatu nahi duenak berak sortu behar dituela zirkuito propioak, inolako irabazpiderik gabe-

koak. Ez dugu ezer aurreratzen plazatik deitzen ez dizutelako etxean erreta geratzearekin.

Omenaldia'91: gogoeta txiki bat

1991n, omenaldia egin ziguten. Hori, urtero norbait omentzea, aspalditik zetorren kontua da; gutxienez 1968tik. Gero, urtero norbaiti omenaldia egitea, Bertsolari Elkarteak hartu zuen bere gain, eta, esan bezala, 1991n Goiburu eta biori egin zigun. Egia esan, oraindik ez dut erabat ulertu omenaldi hartan zergatik sartu ninduten, baina hala gertatu zen, behintzat, eta honezkero hala beharko. Beti pentsatu izan dut ni baino aurreragoko jenderik bazegoela merezi zue-na; orduan hala pentsatzen nuen, eta orain ere bai. Ni, Sarasuak ederki asko esan izan duen eran, eskualde mailako bertsolaria kontsideratu naiz, eta...

Omenaldia'91: hemeroteka

Omenaldiari esker, Goierrri aldean antolatu ziren bertso-saio eta Victoria Eugeniako ekintzaz aparte, bertso-liburua ere osatu genuen Goiburu eta biok. Bertso-liburu horretako bertso batzuk jada aldatu ditut hona, Zepai Sariarekin-eta erlazionaturik zeudelako, edo orain egiten dihardudan liburuko gairen batekin lotura dutelako. Orain beste batzuk ipiniko ditut.

Hona lehenengo saioa:

Kantatutzera noa
nere sentipenak:
pozak eta penak,
oroitzapen barruan
aurki litezkeenak,
sortu nintzen herrian
garrantzikoena,
baldin laguntzen badit
zentzuzko ahalmenak,
kantuz historiatzen
oraina eta lehenak.

Olegi etxe zaharra
egina dagon lez,
antzinako moldez,
behetik harriz ta gora
zurez ta oholez.
Hantxe sortu ninduten
nire ustekabez,
ta gizaki-landare
izanikan nerez;
geroztik hemen nabil
egunez ta gauez.

Oinez ikasi eta
laster atarira,
lehenengo abira,
enparantza alde ta
berdin artegira,
Nañarriri begira
aldiz aurpegira,
berdin Gaztelu eta
auzoko hegira,
nire lehen zentzuak
hortxe sortzen dira.

Aitona eta amona,
aita eta ama,
denek nahiko lana;
bakoitzak bazituen
eginkizun bana.
Hirugarren urtean
pausoak emana
nintzan garaian gerra:
soldadu eta arma,
saltatu zan anai bat
bestearengana.

Herria goibel eta
festa gabe plaza,
nola umorez dantza?
Kale eta mendian
odolaren mantxa,
hainbat gaiztakeria,
hainbeste bengantza,
gorrotodun bihotza
ez baita beratza,
eta azkenean Francok
eraman zun baza.

Gerra ondorenean
gosetea berriz,
jatekoen urriz,
ez zen loditzen inor
lepoz eta gerriz;
mahaian begira egon
alkarri aurpegiz,
lehertu beldurrik gabe
janaldi handiegiz,
altxatu izan ginan
makina bat aldiz.

Liburuaren amaieran bertso batzuk ipini genituen bi
omenduek; oraingo bertsoa Goibururena da, baina guztiz bat
harekin:

Idazten begietan
jartzen zait gandua,
bista daukatelako
onena izandua,
hizkuntza berriz goiko
mendian landua,
eta orain ikasteko
nahiko berandua.

Aipatu dugun liburuaren 112 eta 113. orrialdeetan aurkituko ditu irakurleak orain azkar batean kontatuko dugun pasadizoaren xehetasunak. Bazan «Primo zaharra» esaten genion gizon bat, aitaren lehengusua; kristalak ipintzen eta horrela ibiltzen zen. Bertsotan ere egiten zuen pixka bat, nahiz komodin asko erabiltzen zuen. Behin, San Fe aurrean, gure etxean ari zen. Aita luze-iritzirik zegoen, eta bertsotan tentatu zuen:

Beste lanikan ez balegoke
ederki gatxeudek hemen,
eta bakoitzak bere egintzak
kunplitu ditzagun lehenen;
motel, badakik herriko festak
gainean nola diraden,
kristalak behintzat jarriko ahal dituk
Santa Fe eguna baino lehen!

Eta orduan betiko bertso komodinarekin prestatu zuen erantzuna, hau da, aurreko egunean Azpeitiko Etxanizi entzundakoa moldatuta:

Aldamenetik tentazioan
hasi poliki-poliki,
ez nuen asko pentsatzen baina
tentatzen naute ederki;
hemen gaur zer egin behar dan
buruzuriak badaki,
Primok kristalak jarriko zetik
Ez kuidadurik eduki.

Ordizian, 1974an, gezurra kontatzeko agindu zidaten. Hona nire erantzuna:

Astoaren gainean
joan naiz ilargira,
jendea egona da
mundutik begira,

eta oso dotore
egina det jira,
babarrunak bildutzen
orain ari dira.

Beste behin Lazkaon (1990) galdera hau egin zidaten:
«Zer dago, Patxi, burusoil horren azpian?» Horrela erantzun
nien:

Estalgarriak galdu ziran da
buru-azala zuritu,
kopeta hazi eta zimurtu
edertasunak urritu;
honen itxura eskasarekin
behar kantuan aritu,
umore on hau hor sortzen da ta
ez al du nahiko meritu?

Hau da galdera: “Zer moduz dago
burusoil horren azpia?”
Hartu nahi nuke behar bezela
erantzuteko astia,
hauxe da nere gailurra eta
ilargi eta eguzkia,
naizen moduan beragatik da
nere izate guztia.

Soilune horren azpian zer dan
egiten dezu galdera.
Hor daude muinak ta oroimena
ta hor dago ezaguera;
urte hauetan bista beheraka
belarrietan sordera,
zerbait guztiek galduko zuten
ilearekin batera.

Lazkaoko saioa da segidakoa. Goiburu eta biok aritu gi-
nen. 1988 ingurua zen. Teorian gai librean aritu ginen, baina
aurreraxeago izan genuen gai bat Narbarte, Goiburu eta hi-

ruontzat, non rol bana eman ziguten: ni, aberatsa; Narbarte, langile arrunta; eta Goiburu, pobrea. Bertso horiek atal orokorrean sartu ditut, nahiz eta *Kantu kontari* liburuan ere badatozen batzuk, baina ez denak; adibidez, Narbarterenak. Horregatik kokatu ditut toki diferenteetan.

Esaten ari nintzen gai librean ginela Goiburu eta ni, baina lehengoa, nonbait, gogoan artean, eta hara isuri ginen. Hamalau kopla dira, Goiburu hasi eta nik jarraitu:

Goiburuk:

Patxi, nik hiri egiten diat
begirakune argia,
baina ez zekit hi ote haizen
ohituretan garbia.

Iraolak:

Hik ez al dakit ni ibilia
naizela hire inguru?
Hi santu bahaiz ni ere banauk,
moteil, hi hainbat aingeru!

Goiburuk:

Hik izan duan jokabideak
ez nauk hainbeste poztua,
hik dadukaken diru guztia
langileari ostua.

Iraolak:

Hori egiten asmatzen duna
ez uste danik makala,
pentsatzen al dek hori nunahitik
berez etorri ohi dala.

Goiburuk:

Kaso egiteko hargatik dauzka
hainbat *guardaespalda*
ta eramaten baldin badute
askozaz hobe ez al da?

Iraolak:

Ikusten diat nik hi, Goiburu,
zeinen inbidiz hagoan,
hik ere berdin, nik bezelaxe,
dirua daukat gogoan.

Goiburuk:

Hire bizitza behar hainbeste
agian ez nin nahastuko,
ni bezela izan baldin bahintza
ez hintzan aberastuko.

Iraolak:

Dirua zeukat gainezka eta
hi hago berriz pobrea,
inun partitzen nolatan hasi
nik dadukadan sobrea?

Goiburuk:

Langileari kenduta dauka,
lehenago esan dedan gisan,
alproja haundia degu hau eta
errukirikan ez izan.

Iraolak:

Ez uste gero bere gogoan
dabilenik erratua,
harrapatuko luke berak'e
balu non harrapatua.

Goiburuk:

Honek izan du bere denboran
harrapatutzeko txanda,
bukatutzera noa, guretzat
saio hau nahikoa izan da.

Iraolak:

Honek ez dauka behor txar batzuk
eta behi ahulak besterik,
hoiekin inoiz ez dago inor
munduan aberasterik.

Goiburuk:

Nik bazeuzkiat behor txar batzuk
nola behi eta zaldi,
lapurretarik bat'e egin gabe
bizitzen ari nauk handi.

Iraolak:

Lapurretako gogoia badu
igartzen diot egitan,
agur hoinbestez, aurrera ere
bizi nere inbiditan.

Bertso-laguna Azpillaga nuen. Aldaketa politikoaren etorrera sumatzen zen ordurako. Azpillaga nahiko definitua egongo zen, eta kritikarako gogo pixka bat ere igoal bai. Marxismoa zela eta ez zela, nik behintzat, halako batean hauxe kantatu nuen:

Gure gurdia lohitan daukagu
kurpilez eta pertikaz,
bere gaineko kargamendua
beterik dago tortikaz.
Ez dakizkigun zenbait gauza guk
behar genituzke ikas:
demokrazirik ez da sortuko
batak bestea kritikaz.

Abertzaleen arteko haserreak aipatu zituen Azpillagak gero. Nik honela erantzun nion:

Nik ere triste pasatzen ditut
eguna eta arratsak,
ikusten ditut halako sarri
hain jokabide narratsak,
hainbat landare igar-zorian
daduzka gure baratzak,
baina ez apura, pixka banaka
garbituko dira saltsak.

Beste bertso bat honela amaitu zuen Azpillagak:

Ni ez nintzake inora joango
euskera galdutzekotan.

Nere erantzuna hau izan zen:

Euskera gabe nola osatu
Euskadiren familia?
Ordun Euskadi deitzeak ere
ez luke merezi ia;
baina horrekin lortu beharreko
gauza gehio're badiaa:
Euskadi bera bezin loturik
dagoen langileria.

Omenaldia'91: elkarrizketa

Aipatu dugun omenaldia zela eta, *Argia* aldizkariak elkarrizketa egin zigun Florentino Goiburu eta bioi. Hemen ezar-tzea pentsatu dut, pixka bat moldatua bederen. Hasieran, neure erantzunak bakarrik argitaratzeko asmoa nuen, baina uste dut askoz hobeto ulertzen dela bion erantzunak tartekaturik. Aspaldi samarrekoa da, baina gaur ere berdintsu pentsatzen dugu guk.

F.GOIBURU. Gazteak onak ikusten ditugu guk, ikasi ere asko egiten dute eta.

ARGIA. Ikastea bakarrik ez da ordea.

F.G. Bakarrik ez, baina berezkoa duenari asko laguntzen dio. Lehengoan esan zidan batek: «Ez zaizkidak gustatzen eskolan ikasitako bertsolari hauek, nabarmen geratzen dituk». Ikasi gabekoak ere nabarmen geratzen dira! Beti du abantaila ikasitakoak.

P.IRAOLA. Abantaila handia du. Hizkuntza gobernatzen ikasten du batetik, bertsoaren teknikak eta egiteko erak bestetik. Guk honelakorik ez genuen izan, gure gisa nolabait hasi eta ahal genuen moduan aritzen ginen.

F.G. Hori bai, berezkoa duenak lehen bezala orain ere

P.I.- Lehen ere ez ziren denak ezpal berekoak. Bertsolari denek dute zerbait diferentea. Batzuk umoretsuak, besteak txispa, beste batzuk serio antzekoak, hori beti izango da.

F.G. Zerbait erantsi nahi dizut: eskolan ikasitakoa berezkoa baino lentoagoa ez ote da?. Zepai zena eta, batakatu bukatu orduko bestea hasi eta azkarrago aritzen ziren ordukoak. Eskolan ikasi duten hauek buruari buelta gehiago ematen diote, bertsoa ona egingo dute baina.

P.I. Arrazoi duzu, oso azkarrak ziren, etorri azkarrekoak eta, poto bat edo beste egiteari ez zioten inportantziarik ematen, ez dut uste konturatzen zirenik ere. Orain teknika osatuagoaz ari direnez gehiago begiratzen diote.

F.G. Bere lana egiten grazia ederreko bertsolariak ziren lehengoak, jendeari barrea eragiteko primerakoak.

P.I. Nik orain ere Zepai entzutea nahiago dut, haren gauzak esateko era, bizitasun hura...

F.G. Dena entenditzen zen orduan. Gaur ordea askotan dudan igoal geratzen gara gu.

P.I. Zepai horretan aparteko bertsolaria zen

A. Gerra ondorengo bertsolaritzaz zer gogoratzen duzue?

P.I. Bederatzi urte nituen orduan, gogoratzen naiz nola izan ziren Uztapide eta Basarri, 42an edo. Ez zen ez trenik ez

ezer sasoi hartan. Egun osorako etortzen ziren bertsolariak. Hamaiketakoa egin eta segituan hasten ziren kantari. Jende guztia inguruan biltzen zen, eta gero, bazkalondoan ere, bi edo hiru saio egiten zituzten, arratsaldean balkoitik eta afa-londoan bestea. Uztapide behintzat jendeak alde egin arte aritzen zen.

F.G. Orain hala esaten da, entzulea gosez utzi behar dela, bertso gehiegi ez dela kantatu behar, baina Uztapide zenak asko kantatuta ere gosez utzi zuen jendea behin baino gehiagotan. Hori da inportantea, asko kantatu eta gosez, ezin aserik uztea. Uztapidek jendea gozatu eta berak ere gozatu egiten zuen. Gauza honetan gaur baino zailtasun gehiago zegoen.

P.I. Jendea orduan kultura aldetik gertuago bizi zen, denak baserri giroan, bertsoan ere herriko gorabeherak kantatzen ziren eta den-denek parte hartzen zuten, izugarri gozatzen zen gauza hauekin. Gaur jendea askoz ere banatuago bizi da. Orain bertsolari talde oso ona dator, eta poza ematen dit, baina beldur pixka bat ere bai, ez baitakit gaur edo bihar entzulerik izango duten. Honetan bertsolari eskolak lan oso inportantea egiten ari dira, bertsozaleak sortzearen aldetik eta.

A. Bertsolaritzaren inguruan egun boom bat gertatzen ari dela begi-bistako gauza da: Eskolak direla, saio mor-doa txapelketen arrakasta telebista nahiz irratietan programak...

F.G. Guk lehen esan dugun garai horretan, beste bertso gose bat ikusten zen. Noizean behin entzuten ziren bertsolari onak eta hemen Ordizian, Legorretan, zaletasun gehiago zen, gaur adina entzuten ez zelako eta gaur bezalako erraztasunik ez zegoelako alde batetik bestera mugitzeko orduan.

P.I. Maila bateko bertsolari gutxi ziren. Horiek gaur izango balira ere onak izango lirateke. Zenbat izango ziren, bada? Zepai, Txapel, Uztapide... Zepai izugarri gustatzen zitzaidan, orain ere haren saioak entzuten gustura aritzen naiz; potu eginda ere hark beti joskera egokiko zerbait esaten zuen.

F.G. Uztapideri entzun nion nik: “Zepai bertsolari ona da oso; orain, hona etorri denez gero, nabarmentzen da atzeratu egin dela, bere moduko asko ez du kantatzen aritzeko eta txarrekin aritu behar horretan...”

A. Zuek belarria gozatzeko eta ikasteko maisu handiak izan zenituzten beraz. Baina kantatzeko gogo hori egin egiten da edo zer?

P.I. Gogo aspaldikoa da. Jaiotzetik ekartzen da hori. Nik ez nuen pentsatzen plazara joaterik sekula, eta joan egin behar nuela esaten hasi zitzaidan jendea eta... Orduan, Basarri eta Uztapide ikusita, etxean aritzen ginen. Anaia bat badut bertsoan aritzen zena, ni baino hobeto ere bai orduan, eta biok: «Gaur hi Basarri eta ni Uztapide»... Oso gazterik hori. Hamabi urte nituela taberna batean ere kantatzen hasia nintzen.

F.G. Berez datorrena, era batera edo bestera gaztetan hasitakoa izango da. Orain plazara irtetea beste gauza bat da. Ni mendian artzain ibiltzen nintzen. Berez bertsolaria denari nahiz berak ez ondo kantatu, tankera laster ematen zaio. Gero entzutearen poderioz, buruan gordetzen genituen bertsoak, batik bat onak zirenak.

P.I. Bertso ona behar du izan hor buruan gordetzeko eta ez da sekula ahazten. Bertso paper eta holakoetan aukera izugarria izaten zen. Ordiziako ferian bazen bat bizkaitarra, beso motza, izugarritzko bertso-sorta ekartzen zuena. Kantore oso ona! Bertsoak kantatzen zituen eta saldu gero. Beti erosten genion papera. Beste bat ere bazen, Bernardo Txirrista-ka, begi bakarra, hark berak jartzen zituen bertsoak, erdaraz eta euskaraz nahasian, galtzaundi doinuan...

F.G. Guk ere egin izan ditugu honelakoak, nahiz erdaraz gutxi jakin...

P.I. Batean hasten zen:

Lo menos tengo cien millones hori diru jakinian y los billetes del banco cojo zilarrezko kofrian tengo pueblos enteros Malaga aldian tengo dos mil molinos gau ta egun lanian tengo

un gran piano bizkarran gainian porque alli dormia lastozko ohian

F.G. Plaza gutxi egindakoak gara gu, txapelketaren bat, Loiolan eta.

P.I. Orain dela urte batzuk, lehentxeago, txapelketa nagusiaren hasieran, hortxe pixka bat aritua naiz Bizkaian pare bat, Nafarroan eta.

F.G. Goierrin gu batere jardun gabeko plazarik ez da izango ordea.

P.I. Afarietan-eta asko ere.

F.G. Bertsotan aritu behar duenak beharrezkoa du astean pare batetan edo aritzea. Lizaso zaharrak esan ohi du herdoildu egiten dela makineria bestela.

P.I. Tabernatik plazara asko aldatzen da, eta plazan hasi behar duenak han entsaiatu behar du, astean saio bat eginez gero hobe, eta bi eginez gero gaizki ez.

F.G. Fernando sariarekin hasi ginenean astean saio bat egiten genuen eta bentaja ikaragarria izaten zen hura. Bertsolari onarekin egun batean arituz gero hurrengo egunean gauzak errazago etortzea-edo nabaritu izan diot nire buruari.

P.I. Artean errota martxan edo...

F.G. Bertsolari onarekin aritzea hobe, hari beti hartzen zaio-eta zerbait. Bertsolari zahar batek esaten zuen: «Bertsolari onekin jarduten naiz eta pozik, baina beste erdipurdiko horiekin lan txarra jartzen zait». Bertsolariak bere arrastoa egiten du nonbait...

P.I. Uztapidek ere esaten zuen, bestalde, herrietan izaten diren sasi-bertsolari horiekin jardun egin behar zela; edukitzen zituztela hitz batzuk beste inork erabiltzen ez zituenak, beti zerbait ikasten zaiela...

F.G. Uztapidek zuen sasoiarekin edozeinekin arituko zen ondo.

A. Francoren garaian hamaika traba eta ezintasun ere ezagutu zenuten, ezta?

P.I. Uztapidek berak ere esaten zuen Zepaik ez zuela gerra ondorengo garai hartan Francori buruz ezer esan gabe saio bat bukatzen. Halaxe esaten omen zuen: Horregatikan nahiko euskaldun bada sartua lurpian Ogi zuririk ez dugu jango hori bizi dan artian

Gu ere zer edo zer esaten arituak izango gara... Gorriak ikusitakoak gara gu ere, Mendizabal gaztea hasi berria zenean, bazkaritan ginela, atrako bat medio eraman gintuzten, eta badakizu, horiek egurra eman egiten dute.

F.G. Garai bat izan zen bertsoak kantatzera joan eta beti nortasun agiria eskatzen zutena.

P.I. Franco bizi zen artean ez zen berriketarik, badakizu, beldur pixka bat pasatakoak gara gu.

A. Gauzak asko aldatu al dira bertsoaritzan?

F.G. Gaietan orain jakinduria gehiago eskatzen zaio bertsolariari.

A. Publikoari musu ematera jotzen omen du orain bertsolariak.

F.G. Publikoak nahi duena egitea ez da erraza, jende klase asko dago eta. Bertsolariak ahal duena egiten du beti, tangorik ez da egongo hor. Denen gustua egitea zaila da, berri, jende asko dagoen lekuan.

P.I. Kantatu ere izugarri egiten da orain, egun berean bi plazatan eta gai beretsuak igoal, askotan gogo gutxiz aritzen dira. Horrek ekar dezake bertso txarrak kantatzea. Neroni ere gertatu izan zait, lehen pasatako gaiak behin eta bitan kantatu beharra. eta sakondutakoak gehiago sakontzea lan zaila izaten da. Gai bat askotan ibiltzea ez da ona bertsolariarentzat.

F.G. Gauza berriak ateratzeko gaiak kanbiatzea beharrezkoa da.

P.I. Orain, egunero, periodikoa leituta egon behar badaezpada ere. Lehen garai batean holakorik gabe ibiliko ziren baina...

F.G. Horregatik esaten dut batere bertsotan egin behar duena jakinduria izatera behartuta dagoela. Ni horretan nago, bere denbora hartu behar da, ez dago beste bueltarik.

P.I. Hor Amurizak esan duen bezala, jendea zahartu egin da. Berak dioen moduan lan egitea zaila da oso ordea.

F.G. Bera bezalakoentzat eta...

P.I. Neretzako hera punta-puntakoa da, kategoria ikaragarria du.

F.G.Hoberenetakoa da.

P.I. Bertsolari bezala gehiago ere badaude, Lizaso bera bertsolari ikaragarria da, Lopetegi, eta honela esaten hasiz gero luza daiteke lista.

A. Orain zertan duzue burua? Bertsoekin gogoratzen al zarete?

F.G. Berez bertsolaria dena bertsoekin nekez ahazten da. Egunak pasatzen dira akordatu gabe, eta gero derrepentean... Askotan eskuak lanean eta burua bertsoetan edukitzen dugu.

P.I. Artzaintza zer moduzkoa da, hori ez dut probatu?

F.G. Ona seguru asko, bere gisa bertsoak pentsatzeko. Xalbador zena landuko zen artzaintzan aritzen zela.

P.I. Gero ere nabarmentzen zitzaion bakarrik gehiago landu zela.

F.G. Lagunekin ona zen, baina bakarka askoz ere hobea. Zepai zena berriz lagunekin hobea zen.

P.I. Guk ere hitzetik hortzera, binaka jarrita, egiten ditugu saio mardulenak.

F.G. Neretzat horixe da bertso saio hobereana, binaka.

P.I. Kantatzeko ere bai.

F.G. Entzuteko ere hobereana.

Omenaldia'91: agurreko bertsoak

Omenaldiko egunean publikoa agurtzen

Hurrengo bertso hauek ez dira agertzen aipatu dugun libururik horretan, liburua egin ondoren kantatuak baitira. Hain zuzen, omenaldi egunean bertan Donostian kantatuak, publikoa agurtzeko:

Horra, entzule guzti-guztiori,
agurra lehendabiziko;
gaurko egun hau gogoangarri
nere denbora guziko.
Kezka bat daukat zazta ta zazta
hain eztenkada biziko,
omendu behar ta omendu gabe
norbait ez al zen utziko!
Nik honenbeste merezi badut
nork ez zuen mereziko?

Omenaldirik omenaldi hor
areto edo plazikan...
Zeinen urduri ibili naizen
nork ez du eman trazikan?
Etorri baina etxean egon
nahiago dala kasikan
baina munduan arantzik gabe
ez baitago arrosikan;
rato txar batzuk pasatu ditut
baina orain nago pozikan.

Bete-beteko eguna da hau
ezertxo ez du hutsunez,
horregatikan esker beroak
nere arretarik sutsunez.
Harritu eta txoratzen nago
jendearen erantzunez,
inguru hontan pozten ez dana
ez dago ondo zentzunez,
lagun jatorren bertsoak eta
zuen txaloak entzunez.

Sari bat dator alde batetik,
bestetik ere zedoze,
eta etxean pilatu behar
hainbat oroigarri klase.
Zerbait itxaro banuen ere
horra azkenean ase.
Eskerrik asko Jaurlearitzari
Aldundi ta Udaletxe,
eskerrik asko beste guztiei
berdin hauei bezelaxe.

Gosariak'e agur egin du
tripak daduzkat plakian,
bazkariaren eskatimuan
isil ezin edukian,

eskerrak zita gaur dadukagun
restaurante egokian,
famili haundi bat mahaiaren jiran
eserko gera aulkian,
ez baita ezer txarrik izango
Dana Ona dan tokian.

Donostiako omenaldirik aurretik Idiazabalen eta Zaldibian ere izan ziren omenaldiak. Zaldibiako bertso-saioaren ostean egindako agurreko bertsoak dira sail honetako azkeneko hauek:

Mundu honetan beti da zerbait
tristetu edo pozteko,
bizitza honen hari laburra
luzatu edo mozteko,
eta hau diot ohitura zaharrez
zerbait esaten hasteko:
Gabon Jainkoak guzti-guztiori
herritar da erbesteko.

«Zuek omendu behar zaituztegu»
esan ziguten hain zuzen,
guk erantzuna: hori guretzat
gehiegizkoa ez al zen
Haiek berriro: «Ideia hori
ez dago uzterik galtzen»,
eta obeditu egin behar guk
gogor hartu baigintuzten.

Hainbat lan eta hainbat egintza
omendutzeko gu hala,
Bertsolarien Elkarte berak
lotu lehenengo uhala,
horregatikan denori esker
bihotza eskuan dudala,
ahaztu gabeen Idiazabal
ta Zaldibiko Udala.

Lehengo igandez Idiazabalen
ta gaur Zaldibiko plazan,
hainbat egintza ta hainbat ekintza
guztia gure gorantzán.
Ez genezakeen hori guztia
guk era honetan jasan,
bihotza edo hor dagon zerbait
debila egondu bazan.

Urtarrilaren hamahirua da
eta ez nauka hain lasai
Donostiraino joan beharra,
gauza gehiago ere bai,
han elkaturik elkarren hurbil
hainbat arreba ta anai,
guztiok ongi pasa dezagun
beste ezer ez nuke nahi.

Luzeago ere ari ninteke
orain ari naizen eraz,
hainbeste gauza esan nahi banu
badauzkat eta aukeraz,
baina hobe det bukatutzea
kontuak ongi ateraz;
agur hainbestez guztioi eta
Donostira arte beraz.

Goierriko bertsolariak

Joan Ignazio Begiristain

«Juan Ignazio Begiristain joan zaigu», komentatzen genion aurrean egokitzen zen guztiari, 2002ko uztailaren bateko iluntzean, Santa Isabel bezperan, eta bere jaioterrian, Ataungo Aian, festak hastear zeudela. Lagunarteko bertsolaria zen Juan Ignazio. Hil zen egun berean lagunarteko bazkarian parte hartzekoa zen; besteak beste, Mañukorta tar-tean zela.

Ardiak hemengo larreetan utzi eta bera larre hobeen peskisan joan zitzaigun. Bereziko zirrara eragin zidan, ustekabean jaso bainuen abisua eta haren gaztetasunak ez zuen horrelakorik iragartzen.

Osinalde Sarian ikusi genuen lehenengo aldiz txapelketan. Ez zuen irabazi, baina ez en esku-hutsik itzuli etxera: bertsolaririk gaztenaren saria eman zioten. Handik laster, Artxanberri sarian neurtu zen hurrena: horrez gain, Gipuzkoakoan eta Euskal Herri osokoan ere parte hartua da.

Hala ere, ez dezakegu esan txapelketako bertsolaria zenik. Beste asko bezalaxe, askoz hobeto moldatu ohi zen bazkalondo edo afaloste batean. Estilo zaharreko bertsolaria zela esatea ez dakit zuzena den, baina iturri zaharretik asko edana zela esango nuke; adibidez, Uztapide eredutzat eduki zuen beti.

Oso kantaera gozo eta atsegineko mutila zen. Haren bertsoa erraz sartzen zen belarritik, eta gogoan hartzeko ez zen zaila izaten. Arrazoiari ematen zion garrantzia, eztabaidari ez zion muzinik egingo, eta umorea behar zenean gutxik eramango zioten. Halabeharrez, Gabirian bi urtetan segidan beste bertsolari baten ordezkantatu behar izan zuen, eta bigarren urtean hala esan zuen:

Bi urtetan segidan
ari naiz suplente,
hurrengoan titular
ekarriko ahal naute!

Nolabait esateko, Lazkao Txiki, Goiburu, X. Zeberio eta gurekin hezitako bertsolaria zen, eta hortik atera ditzakegu kontuak, gutxi-asko, zer bertso-mota gustatuko ziztaion.

Mostra gisa, haren bertso pare bat gogoratuko ditugu. 1976an izan zen lehengo Artxanberri saria. Gai batek honela zioen: «Gure berri bi aldetatik dago zapaldua, herri bezala eta langile moduan». Hau da Begiristainek bi bertsoetako bat:

Gure herriko burrukak ia,
jaunak, egin digu gainez,
eta guk ere egurra beti
beste batzuen ordainez.
Zapalkuntza da herri honetan
dabilena zoritxarrez,
gerra alderdi askotan eta
zorionikan inun ez.

Gero bi bertso kantatu behar izan zion gai bati. Gutxi gorabehera horrela zegoen formulatua: «Hamar urte dira erretiroa hartu zenuela».

Daukagun jornalakin
ez gehiegi poztu,
hortikan ez liteke
inor aberastu.
Hamar urte hauetan
ni bizi naiz juxtu,
Begiristain gaixoak
sobraanterik ez du.

Florentino Goiburu

Florentino Goiburu eta biok kintoak gara, baina adin horiek ondo pasatuta geunden elkar ezagutu genuenerako, nahiz eta gero hamaika aldiz ibili garen elkarrekin. Uste dut Legorretako Jainkonean egin genuela topo lehenengo aldiz. Nik ezagutzen nuen hura, baina ez genuen tratabiderik. Aditzero bai, ordea. LazkaoTxikik behin baino gehiagotan esan izan zidan: «Hiru bertsolari zaudete Goierrin: Ataungo Joxe Mari Begiristain, Idiazabalgo Florentino Goiburu eta hi heu». Hori entzundakoan poz pixka bat hartzen nuen, baneukan gogo beste biei entzutekoa. Ordizian azoka berezia egiten den iraileko asteazkenean, 1960an, gertatu zen hori.

Orduan bertsolari-txapelketa izaten zen Ordizian. Goi-zean bertsoak entzuten egon eta arratsaldean lanera joan nintzen. Gauean atera nintzenean nik banekien bertsolariak nontsu egongo ziren: Aldasoro tabernan; esan eta izan. Bi sailetan banatuta ari ziren kantuan, baina denak elkartu ziren: Legorretako «Jainkoa», Lazkao Txiki, Ikaztegieta Azentzio Olaberria, Bixente Mujika «Etxaburu», eta Florentino Goiburu. Orduantxe entzun nion lehenengo aldiz.

Bestalde, badut egun horretako bertsoa gogoan jaso. Momentu batean, Lazkao Txiki eta Azentzio «Beltza» (ezizen hori esaten zioten) aritu ziren. Azentziok andrea famatzen zuen, halako familia hazi duela, eta... (benetan sail handia dira Olaberriatarrak). Lazkao Txikik bertso hau bota zion:

Zuk zeretzako hauta zenduen
emakume berezia,
horretan ere izandu dezu
askok ez duten grazia,
baina diozun hainbat famili
baldin badezu hazia,
hain jostun ona baldin bada ere
izan du zeini josia.

Hurrengo bertso hau ere tabernakoa da: nik Goibururi kantatua Ordizian, 1971n:

Gazte denboran Urbia aldeko
artzai maitea izan zan,
han ibilia ardi kontu ta
pagopetako «etzantzan»
baina luzaro han segitzea
kasi lastima ez al zan?
Gaur hemen behean jarrai dezala
bertsozaleen artzantzan.

Azkenik, Goibururen bertso pare bat komentatu nahi nitzuke. Nik irabazi nuen 1974ko txapelketa hartan polemika dezente handia esango nuke, sortu zuen haren bertso batek. Gaia oso zuzenekoa zen. «Zein da zuretzat bertso laririk onena» ;honela da Goibururen bertso polemiko hori:

Leitzan jaio ta Orion
bizi dana herriz,
hoberentzat jotzen det
rimaz eta neurriz;
kantatzen aho-sapai
eztitsua berriz,
zein ez du txoratutzen
bere bertso berriz?
Ez dakik holakorik
sortuko dan berriz!

Orduan esan zen epaimahaiak pototzat hartu zuela bertso hori. Baina ondorengo egun batean oharra atera zuten ezetz esanez, alegia ez zutela pototzat hartu. Dena dela, Goiburu gogor haserretu zen, eta uste dut arrazoi zuela. Nola nahi ere, bertso hori bigarrena da, eta niri neuri lehenengoa hobea iruditzen zait. Zerbait esatekotan, bigarren bertsoa lehenengoaren osagarria da. Hona hemen:

«Bertsotan onena zein?»
galdetzen didate,
bertsolariak onak
gaur asko zerate;

nik ez det inor ere
bajatuko bat'e
baina bat jartzekotan
sailetik aparte,
neretzat ederra
Manuel Lasarte.

Joxe Mari Aranburu

Herritarra dut Joxe Mari Aranburu. Ni baino dozena erdi bat urte gazteagoa da. Luistarren festa batean, 1960 inguruan, kantatu genuen elkarrekin lehenbizikoaz; harrezkero, Jesus!, hamaika kantatu dugu, "kilometroka!". Hemen Goierri aldean plaza dezente egin dut nik harekin; hasi Olaberritik, Lazkao eta jira honetan. Bolada batean, Zaldibiako Estanko taberna izan genuen biltokia; afaldu eta noizko aspertu gu bertsotan. Lehen ere esan dizuet, nire amodioa bertsoa izan dela. Ez dakit horregatik ez ote nintzen mutilzahar gelditu.

Joxe Mari oso ausarta da: etortzen zaiona blasta! botako du konplexurik gabe, eta ez da kualitate txarra bertsotan lan ona egiteko.

Oraindik ere, elkartzen gara: Ordizian asteartero, eta beste bilera batzuetan; adibidez, lehen esan dudan mendiko irtenaldietan, eta hura tartean bada saioa garantizatuta dago, kantitate aldetik behintzat.

Hilario Nazabal

Joxe Mari Aranburu bezalaxe, herritarra dut Hilario, auzokoa. Bentaberrin, non bestela?, ezagutu nuen bertsotan. Mitxelenarekin eta Irurako Frantzisko Arregirekin ari zen. Hilariok ez zuen inoiz eman plazarako pausorik, baina ez bertsolari txarra zelako. Uztapidek-eta estimatzen zuten. Hemen Goierri aldean, ez dakit zergatik, beste eskualde batzuetan baino gehiago kostatzen zitzaion bertsolariari jendarean hastea. Lazkao Txiki bera ere oso berandu hasia genuen.

Nik askotan kantatu dut Hilariorekin, eta ondo konpondu izan ginen beti. Bertsozariz aparte, bertsozale handia izan da. Bertsozaririk inon sumatuz gero, ez zuen hutsik egingo. Horretan biok ere izan dugu antza.

Baina gauzak nola izaten diren. Liburu hau idazten ari nintzela hil zen, joan den San Blas egunean.

Berez, hiletako eliz funtzioaren ostean kantatzekoa nintzen, baina egun hartan gaixo egokitu, eta ez nuen joaterik izan. Ordainez edo zorrak kitatze aldera ipini nizkion bertso hauek:

Zelai-eder ta Etxabarruti
hor zen zure gaztaroa,
gure etxeko ataritikan
hainbat aldiz igaroa,
izaten baitzen ubide edo
ote, belar ta garoa...
Biosolako iturrikan
aldiz eginaz tragoa.

Txakurra zaunkaz etzun orduko
atera izan nintzan ni,
izan ere hain setatia izan
guk genuen txakur Toni.
Hilario han agur eginez
haur gazte eta aitoni
baina helburu nagusia
izango zuen Anttoni.

Amistadea hartu genuen
bi auzotarrek bezela,
ta banakien nik Hilario
bertsolari ona zela.
Nere burua juzkatzen nuen
eskasa edo txepela,
baina nozbait'e ekin genion
ez zitekean bestela.

Mila beatziehun berrogeita beati
edo hamargarren urtean,
hamsei edo hamazazpi urte
izango nitun artean,
sermolari eta herriko apaiz
lagun jatorren tartean,
lehenengo aldiz kantatu gendun
luistarren festa batean.

Grina bat edo bestea izan
gizakia da gizaki,
disfrutatzeke ta gozatzeko
nork bere erak izaki.
Hainbat alditan bilduak gera
aitzaki eta maitzaki,
gozamen hori nolakoa den
proba ez dunak ez daki.

Nik, Hilario, bota nahi dizut
sentimenduen mezua,
maite zenduen Euskal Herria,
euskera eta bertsoa;
lehenengotako kantu-laguna,
irakasle edo maisua...
Baldin bada go zuretzat bedi
betiko paradisua.

Eusebio Igarzabal

Ni baino hamaika bat urte gazteagoa den arren, sarritan ibili naiz Igarzabalekin. Lagun eta bertsolari bezala, bietan da ona Eusebio. Asko zor diot Igarzabali, toki askotara berari esker joan naizelako, eta bestela ere antolatzaile ona delako. Garai batean asko ibili zen Eusebio, baina bertsolari moduan lana bezain inportantea da promozionatzaile gisa egin duen lana. Bera da *Osinale Sariaren* aita. Hamaika lan egin zuen, orain adina aukera ez zenean, bertsolariak aurkitu eta zuziari piztuta eusten. Bera da lehen aipatu dudana adibide horietako bat: plazatik hainbeste abisu jaso ez arren, beti bertso-

laritzarekin konprometituta egon da. Isilpeko lana egin du askotan, baina oso garrantzizkoa.

Xabier Zeberio

Igarzabalalekin adinean aldea badaukat, Zeberiorekin handiagoa. Zeberiorekin ere egokitu zait aritzea. Etorri handiko bertsolaria da. Hitzak eta, nik bezalaxe, askotan ez ditu gehiegi zainduko, baina arrazoietan ez da behin ere gaizki ibiliko. Herri bertsolari autentikoa da. Bolada batean, Begiristainekin sarritan osatu ohi zuen bikotea. Orain ere asko dabil. Batez ere. Mañukortarekin ibili ohi da.

Mendizabal eta Murua

Nire aldean gazteak dira biak ere, baina jardun dugu elkarrekin. Oraindik plazetan dabiltzan bertsolariak dira. Biak dira, Lazkao Txikiren ondotik, Goierriko ordezkariarik inportanteenak; biak Euskal Herriko Txapelketa Nagusiaren finalera iritsitakoak. Uste dut horrekin esana dagoela dena. Baina oraindik beste zerbait erantsi nahi genioke: Iñaki Muruari esker, Goierrik dauka Bertsozale Elkartearen lehendakari izateko ohorea. Hori ere aipatu beharrekoa, noski.

Liburu honetan badira Mendizabalen bertsoak, Goierriko taldearekin kantaturikoez aparte, eta orain Muruaren bertso bikain bat gogoratuko dizuet. Usurbilen kantatua da, 1995ean, final-laurdeneko saioan. Ni ez nintzen han, baina ondorengo egun batean irratiz entzun eta gogoan jaso nuen jasotzeko modukoa baita. Puntuari emandako erantzuna da.

Alkoholak hondatu du
hamaika pertsona.

Horrek galerazten du
sarri zoriona,
nahiz neroni ez naizen
sekula egona,
errukiz ikusten dut
mendean dagona.

Goierriko bertsolarien zerrenda asko luza daiteke oraindik: Elortza, Munduate, Sarriegi, Goikoetxea, Zubeldia, etab., baina hementxe utziko dugu. Batzuek jada zerbait eginda-koak, Elortza bezala, eta beste batzuek egin dutenak eta oraindik egingo dutenak.

Nikolas Zeberio

Nikolas Zeberio ere jarduna da bertsotan. Baina lanik handiena gai-jartzaile moduan egin du. Garai batean herriz herri asko ibilia da bertso-jaialdietan gaiak ipintzen eta aurkezle lanetan. Goierriko taldearen entrenatzaile ofiziala ere bera izan zen bolada batean. Horrez gain, bertso eskoletan ere aritu da irakasle, adibidez Lasarte-Orian. Bestetik, izan da, era berean, Txapelketa Nagusiko gai-jartzaile taldekoa ere.

Roman Elosegiri (bertsozaleen ordezkari)

Roman Elosegiri aipatu dut Zaldibiako bertsozaleen ordezkari moduan. Hark, bertso on samarra entzunez gero, azkar hartuko du gogoan. Gutxi izango da hark adina bertso buruz dakienetik.

Oso inportantea jotzen dut bertsozaleak bertsoak gogoan hartzea, eta gero dabilen tokian harren berri ematea, nahiz eta batzuetan hitzen bat edo beste aldatzeko arriskua egon. Tamalez, orain ez da hartzen gogoan lehen adina bertso. Bi faktorek eragozten dute: zintan jasotzen direlako burua nekatu beharrik eza, eta, bigarrena, gogoan hartzeko bertso luzeegiak izatea. Bertsoa, berez, bat-batekoa behintzat, sententzia zorrotz eta motzean emateko generoa da. Hori da, behinik behin, nire iritzia.

Roman hartu dut sinbolotzat, baina gure etxean bertan ere sekulako afizioa izan da. Adibide gisa bihoa honako hau: Lazkano eta Agirre ziren Saturdin bertsotan; hurrengo hau haiek puntutan kantatua da. Gure Rufino eta Sebastianek jaso zuten gogoan. Artean mutikoak ziren, batek 13 eta besteak 12 urte izango zituzten. Gero, beraiena balitz bezala kantatzen zuten, noizbait egia aitortu zuten arte.

Agirrek: Jarriko al diogu
alkarri puntua?
Lazkanok: Zeinekin hasten haizen
atera kontua.
Agirrek: Probatu nahi al luke
nere talentua?
Lazkanok: Oraindik ez dit galdu
entendimentua.

Bittor Galarraga, Patxi Iraola, Altzo Txiki eta Xapre,
Santageda eskean herrian, 1980.

Bestelako saioak

BAT-BATEKOAK

Eusebio Igarzabal eta biok Legorretan

Hurrengo bertso hauek Eusebio Igarzabal eta biok Legorretan kantatuak dira. Bertsoan hasi aurretik, gai-jartzailerak txistea kontatu zuen: “Gizon bat, besoa sendatuta ere, tokean duela dabil. Lagun baten ikusi eta esaten dio: «Hi, Joxe, oraindik horrela?» Eta Joxek: «Bai, moteil, ezin diat hauxe baino gehiago jaso; izan ere, mediku txotxolo horiek!”, eta hori esatean buruz gora darama besoa. Igarzabal gaixoa eta ni medikua. Igarzabal hasita, hauxe izan zen saioa:

Igarzabalek:
Zelebrea da hemen
daukagun kasoa,
medikua, zureztat
nire eraso,
bajan daramakit nik
hilabete osoa;
noiz senda behar dezu
ai nere besoa?

Iraolak:
Ez zaitetz modu hortan
tekelan aritu,
sendatuta aspaldi
zitzaizun gelditu;
ukalondoa gora
ezin dula bitu,
baina baxoerdiak
bapo hartzen ditu.

Igarzabalek:
Baxoerdiak ederrak
dira neretzako,
baina berari ere
gustatuzen zako;
hemen ez dago inor
jan-edanez flako,
honek konprenitzen dit
berdin garelako.

Iraolak:
Gogorik ez daduka
egiteko lana,
ta astero bisitan
dator neregana;
herrian ere badu
alferraren fama,
gaitz hori da medikuz
sendatzen ez dana.

Goeirriko bertsolari-taldea: EITB festan

Goiuria jatetxean ospatu zen EITBko «Hitzetik hortzera» programaren amaiera. Ezkontza bat ospatu behar, eta, hori egiteko, honela banatu zituzten paperak: Xabier Zeberio, apaiza; Patxi Iraola, aitapontekoa; Begiristain, senargaia; Mendizabal, andregaia; Goiburu, amabixia; eta Igarzabal, argazkilaria. Ordena honetan kantatu genuen: 1. apaiza (Zeberio), 2. aitapontekoa (Iraola), 3. senargaia (Begiristain), 4. andregaia (Mendizabal), 5. amabixia (Goiburu) eta 6. argazkilaria (Igarzabal):

Zeberioek:
Aitaren Semearen
Espiritu Santu,
boda hastera doa
organo ta kantu,

Goiurian nahi ditut
bi gazte juntatu;
elkarri baietz esan
zoazte kontentu.

Iraolak:
Alaba ile-gorri
buru tentekoa,
apaizaren aurrean
lehen egitekoa;
ezkontza ez da izan
derrepentekoa...
noizbait dela ere pozik
aitapontekoa.

Begiristainek:
Urte batzuk badira
biok gabiltzala,
izan nahi det zuretzat
gizon serbitzala;
Mikela, beti nahi det
nik zure itzala
eta apaiz potoloak
ezkondu gaitzala.

Mendizabalek:
Nobiotan pasea
gera hamar urte,
koroï zuriarekin
nator nolabaite;
hau da emozioa,
Juanixio maite,
korbata ondo jarri
formal porta zaitte.

Goiburuk:
Nik ere orain zerbait
beharko det esan.
ekarri nautelako
amabitxi gisan.
Holako ezkontza bat
eginik elizan,
gero apartatzeko
ez dedila izan.

Igarzabalek:
Fotografo gisara
ni hemen nagola,
nahiko materiala
bestetik dagola,
fin lan egin nahi nuke
ahal balitz inola,
zai dauzkat *Interviu*,
Lecturas ta *Hola*.

Zeberioek:
Zenbat kontseju eder
bi gazte jatorri,
neska rubia eta
mutil musu-gorri,
gero batek utzita
besteak jo horri,
reklamazioekin
nigana ez etorri.

Iraolak:
Bedeinkatu itzazu
nahiz ez diran gazte,
eta gaurtik aurrera
senar ta emazte;
ekarriko ahal dute
haur bat edo beste,
aitona eta amona
egingo gaituzte.

Begiristainek:
Larrosaren antzeko
neskatxa bikaina,
buru argia eta
gorputza arina.
Uste det bazerala
neretzako aina,
petxu txiki samarrak
daduzkazu baina.

Mendizabalek:
Apaizaren galdera
ta errezo pila,
behatza luzaturik
ez nago trankila;
gizona, zer zabilta,
hau da iskanbila!
Praketa irekita
eraztunaan bila.

Giburuk:
Mutil polita da nik
ekarri detena,
eraztuna ahaztuta
etxetik ertena;
neska, etzazu izan
horrenbeste pena,
ekarri baldin badu
beharezkoena.

Igarzabalek:
Aita-amabitxiez
zer esan ez dakit,
ederra ateratzeko
hain zailak baitzaizkit,
nobioak aterako
nituen nik polit,
apaiz potolo horrek
utzi izan balit.

Zeberioak:
Soineko txuri, zinta
traje ta korbata,
andregaiak haserre
daduka kopeta,
eraztunaren partez
ekarri korneta,
falta baldin du nik
badaukat gordeta.

Iraolak:
Alaba kariñoa
nola hartu zinun,
tontorra badu baina
horrek burua nun?
Praketa irekita
pailazoen modun,
auskalo azkenean
zer ateratzen dun.

Begiristainek:
Eraztuna ahaztuta
nik huts nabarmena,
saia det praketaren
goia eta barrena,
eta bertan aurkitu
tresnarik onena,
ilunpean berdintsu
ikusten duena.

Mendizabalek:
Luzatu eskua ta
luzatu besua,
ni naiz zure kabira
jaitsi den usua.
Oraintxe bai oraintxe
bete da plazua,
eman dezagun gure
lehenengo musua.

Goiburuk:

Neskatxa honek badauka
mila martingala,
lehenengo musu eske
nola edo hala,
juzkatzen det gezurti
baten igoala,
nik ez det sinistuko
lehenengua dala.

Igarzabalek:

Hartza gisako bat hor
dadukate apaiz,
neskatxa txata da-ta,
mutila, hi zer haiz?
Holako boda baldin
tokatzen bazait maiz,
makina puskatu ezik
aberastuko naiz.

Zeberioek:

Amapontekoa hor
begira zoratzen,
faktura nola zaion
padrinoi tokatzen;
bota hamar mila duro
has zaitez kontatzen,
gainera IVA-rikan
ez dizut kobratzen.

Iraolak:

Ederki kobratzen du
apaiz honetxek'e,
hamar bat mila duro.
bilete edo txeke;
gutxiagoz egin det
makina bat neke;
zeremoni koxkor hau
ez da oso merke.

Begiristainek:
Aitaponteko eta apaiz
modu lotsagabez,
baina ezkon berriak
amistade onez;
horra hamahiru txanpon
maitasun seinalez
har itzazu, maitea,
eraztunan ordez.

Mendizabalek:
Hamahiru zilar txanpon
eman dizkit fin-fin,
erregali horretxek
barruan egin min;
adi ezazu, senarra,
behar dezu jakin:
ez pentsa zabiltzanik
tratuan nirekin.

Goiburuk:
Senarrari ez eman
horrenbeste lotsa,
eta, neska, alaitu
zedorren bihotza;
nahiz hamahiru dirutan
egin gaur ezkontza,
gero zuretzako da
gizon horren poltsa.

Igarzabalek:
Nire estudiora
orain goazela;
entzun, neskatxa, zuk han
daukazun papela:
eskatzen dizut arren
jarri zaitezela,
lehengoan Marta Sánchez
jarri zan bezela.

Zeberioak:
Uste det bete dala
zuen desioa,
eta firmatzea da
obligazioa;
honekin bukatzen da
eliz-funtzioa
eta har ezazue
bedeinkazioa.

Lazkao Txiki, Enbeita eta hirurok

Lazkao Txiki, Jon Enbeita eta hirurok 1981eko apirilaren
11n, Zaldibian puntutan egindako saioa.

Iraolak:	Orain behar degula puntuetan hasi,
Lazkao Txikik:	lehen galdu deguna zerbait irabazi,
Enbeitak:	askorik ezin geinke orain guk ikasi,
Iraolak:	lehen saltsa gehiegi ez al degu nahasi.
Lazkao Txikik:	Neuk ere ez diot hain ederki iritzi,
Enbeitak:	gauzak diran tokian behar dira utzi,
Iraola:	seikoa seian eta zortzi bada zortzi,
Lazkao Txikik:	formalduko ahal gera bihar edo etzi.
Enbeitak:	Gauzak esan ditugu nolabait trabeska,
Iraolak:	dana txuxen ez zala nik ere dut kezka,
Lazkao Txikik:	zuek hasi baitzerate gauz hoiengaldezka,

Enbeitak: kristorenak esanda
gero «barka» eska.

Iraolak: Kristorenak esaten
Erramu bezperan,

Lazkao Txikik: barkatu aurrez behar da
pekatua esan,

Enbeitak: bertsolaiak begira
nolakoak geran,

Iraolak: absoluzioa nork
behar digu eman?

Lazkao Txikik: Zu komentu batean
egona antxinan,

Enbeitak: hobe zu ere nirekin
han egon bazinan,

Iraolak: baina handik irtena
mundurako grinan,

Lazkao Txikik: hango mojekin hasi
omen zen kuzinan.

Enbeitak: Han irakurtzen zuten
infernu, zerua,

Iraolak: nola utzi zenuen
toki eder huaa?

Lazkao Txikik: Mundua degu hotza
ifernua berua,

Iraolak: sotanapean nuen
nire endredua.

Iraolak: Han egondu zinan zu
denbora luzian,

Lazkao Txikik: galdera: hilabete
luziak al ziaan?

Enbeitak: dana ikusten nuen
praileen klasian,

Iraolak: baina etsaia zuen
sotana azpian.

Lazkao Txikik: Sotana azpiko hori
 txarra zan orduan?
 Enbeitak: Ez zan hain txarra ere
 probatutakuan,
 Iraolak: behetik «damu det, Jauna»,
 goitik errezuana,
 Lazkao Txikik: danborra falta zuen
 makila bazuan.

 Enbeitak: Lazkaok prailetara
 joan behar zuan,
 Iraolak: apenas damurik dun
 ez zalako jua,
 Lazkao Txikik: ez nuen nik irau^{ng}o
 zuen inguruan,
 Enbeitak: asko ikasiko zun
 honek komentuan.

 Iraolak: Komentuan dagoke
 bai zer ikasia,
 Lazkao Txikik: bai esango balute
 dakiten guzia,
 Enbeitak: pentsamendua sobre
 falta ikusia,
 Iraolak: Jainkoak jakin zer den
 hango malizia!

Lazkao Txiki eta biok, Junkerarekin, 1. saioa

Lazkao Txiki eta biok jardun genuen kantuan afalondo
 batean, Kepa Junkera soinu^jolea lagun genuela. 1986ko kon-
 tua da. Badira lau bat saio, aski luzeak gainera. Denak ez dira
 oso bertso zuzenak izango, baina gure (nire) bertso-sistema
 eta estiloa zein izan diren antzemateko egoki dator jardun luze
 hau. Lazkao Txiki hasten da eta nik segi. Beraz, bertso inpa-
 reak harenak dira, eta pareak nireak:

Lazkao Txikik :
Joan daneko aspalditxoan
isilikan geunden hemen
eta gordeta edukitzeak
ez du ederki ematen;
«bertso batzuek kantatu orain»
ari zaizkigu esaten,
hiru-laubana bota ditzagun
hoiek atseden dezaten.

Iraolak:
Dudik ez dago nahi baldin bada
eskuan degu gauz dena,
hau zorionez gaurko arratsak
gu mahai honetan gauzkena!
Errespetua zintzo gordeaz
ahal bada batak bestena,
lehen ere egin izan degu-ta
hau ez dedila azkena.

Lazkao Txikik:
Ostiralean honela juergan
askok gaizki esango dute,
danen gustua egiterikan
dagonikan ez det uste;
hoiek kanpotik etorri eta
guk nola ez hartu parte,
ahal dan ongien bizi gaitezen
bizi geraden bitarte.

Iraolak:
Gaurko arratsez prestatu degu
erromeria freskua,
garai batean Bentaberrian
izaten zan legezkoa;
lehengo praileek esaten zuten:
«hau da infernuko hauspu»
baina zeruan jotzeko ere
ez al da eder askua?

Lazkao Txikik:
Infernuko hauspo deitzen zioten
honek esan dun moduan
baina, ordea, zer aldakuntzak
egin diren gaur munduan;
lehengo bateko ezta egunez
harriturikan nenguan,
boda zan eta han aldarean
jo baitziguten lehenguan.

Iraolak:
Beraz, orduan elizgizonak
sartu zaizkigu zentzuan,
denbora galtzen ibili gabe
lehengo moda setatsuan;
orain elizan onartu dute
estimazio sutzuan;
lehenago ere kondena gabe
horrek hola behar zuan.

Lazkao Txikik:
Hau infernuko hauspoa zala
hamaika aldiz esana,
izanez ere garai haietan
pekatua baitzan dana;
lehengoan berriz enkargatuta
elizara eramana:
aspaldi hontan ez da pekatu
lehenago pekatu zana.

Iraolak:
Pekatu zer dan kalkulatzeari,
motel, ez zeukagu errez;
lehen bere kasa etorri zana
joaten ari zaiguk berez;
orain penatan egon beharra
sasoia aprobetxa gabez.
Hain ona dala ta ibili gera
Jaungoikoaren beldurrez.

Lazkao Txikik:
Pentsamentua lehen pekatu zan
ta egitea jakina,
baina lehenago ez aprobetxa
nik horrekin daukat mina;
etorri zaigu zahartzaroa ta
pasatu zaigu adina,
orain daukagun gauzik txarrena
pekatu egin ezina.

Iraolak:
Lehen genduen sasoi on hura
bere kasa bukatua,
ez izan arren gure gorputza
lehen gehiegi nekatua;
orain ezinak galerazten du
lehen berriz debekatua;
premier ta gogoz egiten dana
ote da ba pekatua?

Lazkao Txikik:
Zenbat kate ta zenbat lokarri
kasi min det sinistia,
garai haietan pekatua zan
pentsatzea eta guztia,
eta orain gu zahartu gera eta
zail da ona iristia...
Jainkoak jarri zizkigun gauzak
gizonak galeraztia!

Iraolak:
Garai horretan jaio ginanak
ez ginan ondo atera,
hainbeste sermoi egiten zuten
orduak gure kaltera
eta nolabait eraman behar
saio hau errematera:
isil gaitezen, beste saio bat
hemendik pixka batera.

Lazkao Txikik:

Bota behar det bertso polit bat
neukan ta gogoratuta:
lagunik gabe egina gaude
makina bat pekatu-ta;
edozein gauza egiten gendun
pentsamentuak sortuta,
mutil galantak egingo ginan
gauetz eskuak lotuta.

Iraolak:

Orain aitortzen hasi hadi hi
lehengo pekatu piloak...
hobe gauean ein balitzaie
eskuei korapiloak,
horrenbeste lan ez zun izango
honek dun apopiloak,
oraindik senda ezinik dabil
garai hartako kailoak.

Lazkao Txikik:

Gure Patxiren azken bertsoa
despedidako izan da,
baina nik ere bete nahi nuke
orain iritsi dan txanda;
ez genduen zer egin haundirik
zutikan eta etzanda,
garai horretan dena eskuz zen
makinarikan ez zan da.

Iraolak:

Geure kulpa dek eta besteri
zertako eman demanda?
Eta ez zegok ezer galtzerik
egia garbi esanda.
Pekatu horrek beldurrez beti
geu moldakaitzak izanda,
gaur bezain samur izandu balitz
iritsiko zuan txanda.

Lazkao Txikik:
Berdekeritik nahikoa degu
isildutzea guk hobe,
beste edozein gauza esateko
ere nola geran trebe,
orduak joanak moja alabak
eta praile hainbat seme,
zenbat makina hondatua dan
batere estrina gabe.

Iraolak:
Batak besteai nolabait hartu
behar diogu tinua,
Joxe Migel nik honela daukat
gaurko nere enpeinua;
saio bat egin degu nolabait
ez dakit zan engainua;
orain Junkerak eta lagunek
jo dezatela soinua.

Lazkao Txiki eta biok, Junkerarekin, 2. saioa

Baina, gu behin hasiz gero, ugariak gara, eta berehala ekin genion bigarren saioari; oraingoa neu hasten naiz eta Lazkao Txikik segi.

Iraolak:
Danak umorez gozatu asmoz
bildu gera alkarrena,
gaurko egunak zorionean
hau da berez dakarrena:
soinua entzun bertsoak kanta
bertantxe daukagu dena,
lehen saio bat egin degu ta
oraingoa bigarrena.

Lazkao Txikik:

Eta bertsotan ari gerade
erdi zahartuta bi lagun,
baina oraindik zahartuagatik
zenbat umore daukagun,
gustatu eta kantatu gabe
bestera ez degu nahi jun,
gelditzen zaigun denbora pixka
aprobetxatu dezagun.

Iraolak:

Bakoitza bere eginkizunez
hemen behar degu ari,
danok ez gera berdin talentuz
gauza argia da hori;
zahartuta ere ikusi ditut
nik batzuek hor dantzari,
lan hori utzi deiegun hoiei
eta guk jarrai kantari.

Lazkao Txikik:

Zahartuagatik gure «Bedaiok»
dantza egiten du txukun,
benetan degu oin egokia
nola soinu hala ttun-ttun;
honuntza heldu dan momentuan
zapatak besterik ez zun,
eta alpargatak saltzen zeuzkanak
zer suertea izan dun!

Iraolak:

Alpargata hoiek salduak dira
hori dalako medio,
horrek dadukan sasoian horrek
ez du ez gutxi balio,
urte askoan kontserba hadi
heure saio ta jenio;
hurrengoan'e era hortantxe
etor hadi, Antonio.

Lazkao Txikik:
Zahartuta hola dantzatutzea
badauka nahiko meritu;
lanean gutxi nekatzen dana
hemen ezin errenditu;
eta alpargatak beltz-beltzak dauzka
dantzan ezin da gelditu...
buruarekin a ze juegoa
zuriak hartu balitu!

Iraolak:
Hobe zuela zuri batzukin
egin bazuen tratua,
ile txuria eta beltz-beltza
alpargataren trapua;
gazte denboran Lizarragan da
hori morroi serbitua,
toki onean egon zan eta
sasoian kontserbatua.

Lazkao Txikik:
Lizarragatik Beasain aldera
gero egin zun bisita;
Indarrenera lanera joan zan
hemen Zaldibin hezita;
ni ezezikan bereak dago
hori ere ikusita;
baina eskola polita badu
kardenalari ikasita.

Iraolak:
Etxe horretan egona baitzan
gazte-denboran antzinan,
orduan ere gaur bezelaxe
elkargandu izan ginan;
zuk diozunez han ikasi zun
kontserbatzeko doktrinan,
lehertuta zeunden dantzan bezela
lanean saia bazinan.

Lazkao Txikik:

Zu Lizarragan egondu zinan
ni Abalingo moduan;
makinatxo bat ikustekoak
sortuak gera munduan;
doktrina ere aurreti atzera
bazenekien orduan,
geroztik sarri huts egin dezu
seigarren mandamentuan.

Iraolak:

Beraz seigarren mandamentuan
zu zaude antza emana,
ezin liteke berdina izan
nik kalkulatzeko dedana;
lantegi hori egoki samar
izan liteke eramana;
ez ote gero gaur huts egiten
lehen azertatzen zuana!

Lazkao Txikik:

Ezin azerta duela orain
Iraolak hala dio,
zahartutakoan gaixotasunak
bati sortutzen zaizkio
gu ere berdintsu ez ote gaude,
Patxi, ez naiz asko fio...
apunteria ona du baina
fusilak failatzen dio.

Iraolak:

Pentsatzen diat hire esana
izango dala egia,
horretarako hasiak gaituk
horrela dek hitz-legia;
lehenago ere esan diagu
makina bat tonteria,
disparatzen ez dun fusilakin
alperrik apunteria.

Lazkao Txikik:

Hara disparo txarra deala
aitortzen dik azkenean,
fusila ere izurratzen dek
piska bat zahartzen danean.
Oraindik ere saiatutzen haiz
apunteriko lanean,
blanko berriak egongo ditut
probako luketenean.

Iraolak:

Blanko berria jarriagatik
ezin liteke abitu...
Lotsarengatik oraindik ere
liteke hori atrebitu.
Intentzioa eduki arren
ametsik ezin mamitu,
disparo ederrak egin litzake
muelleak ondo balitu.

Lazkao Txikik:

Hobe genduke guk hizpidea
pixka-pixka bat zuzendu,
«horrek lotsarik ez dadukala»,
horrek gaizki ematen du,
hiru bat seme edo alaba
ditu jantzi ta mantendu,
guk isilikan behar genduen
lotsarik izan bagendu.

Iraolak:

Hitz bat gaizki nik, zu berehala
Antonioren anparoan,
nola sortua dun familia
guztiz modu oparoan.
Gurerik inun ez da aurkitzen
lanean edo paroan,
hala ere hainbat gazte kalean
zer-suma daude korroan.

Lazkao Txikik:
Hobe genduke hitz egitea
geldi-geldi bare-bare,
hirurogei bat urte ia ta
oraindik mutil-zahar gaude;
hala eta guztiz mundu honetan
badago zenbait landare;
hortelanorik ez zaigu falta
gu geldirik egonda ere

Lazkao Txiki eta biok, Junkerarekin, 3. saioa

Ondoren puntutan jardun genuen. Bertso asko dira. Besteak beste agintari berri eta zaharren gainean jardun genuen; Iruñan eta Errenteriako eskaparateak eta gertaturiko gauzak astindu genituen, gertatu berri samarrak baitziren. Ez dira bertso guztiak, mostratxo bat baizik:

Iraolak:	Sufritzen emakume sufritzen gizonak,
Lazkao Txikik:	agitzen jarri arte danak dituk onak,
Iraola:	nor nola engainatu ikasten egonak,
Lazkao Txikik:	gero ikusiko dizkik mendean dagonak.
Lazkao Txikik:	Kontua ugari bai alderdi danetan,
Iraolak:	bat bezain txarrak danak gobernu lanetan,
Lazkao Txikik:	asko fidatzen dituk hioen esanetan,
Iraolak:	berdinak omen ditut toki gehienetan.

Lazkao Txikik: Hemen jende gehiena
zegen suminduta,
Iraolak: asko agindu baina
gutxi eman du-ta,
Lazkao Txikik: jendea esku-hutsik
asko aginduta,
Iraolak: horrelaxe galdu du
lehen zuen kondukta

Oharra: Felipe González zegoen agintzen.

Iraolak: Guardia zibila Iruñan
dendatik ostutzen,
Lazkao Txikik: lehengo oilo-lapurrei
ez zaiek ahaztutzen,
Iraolak: saiatu dituk hango
kajoiak hustutzen,
Lazkao Txikik: zail den hoiek zuzentzen
ez badira zahartzen.

Lazkao Txikik: Hamaika urte dituk
Prantxisko hil zala,
Iraolak: nik gogoan zedukat
orduko itzala,
Lazkao Txikik: jakin dit moxorroak
bizkor dabilzala,
Iraolak: zerbaitek aztarrenak
bukatu ditzala.

Lazkao Txikik: Zer eskandalo berriz
piztuko balitza,
Iraolak: «España una y grande»
lehenbiziko hitza,
Lazkao Txikik: hartu beharko genduke
hamaika paliza,
Iraolak: goian ere ez ote du
San Pedroren giltza?

Iraolak: Lanerako presaka
dituk hiru lagun,
Lazkao Txikik: isil gaiten, jendeak
jakinik zer nahi dun;
Iraolak: erresetua gorde
legez ohi den modun,
Lazkao Txikik: soinuaren txanda da,
guk buka dezagun.

Lazkao Txiki eta biok, Junkerarekin, 4. saioa

Egun hartakorekin amaitzeko hona azkeneko saioa.
Orain ere neu hasten naiz eta Lazkao Txikik jarraitu:

Iraolak:
Egin nahi eta nahi hainbat ezin
badaukagu nahiko lana,
eta bestetik danok daukagu
hemen eginkizun bana,
lan zaila da eta zertan joko det
harrokerizko afana,
borondatea badegu eta
egingo degu ahal dana.

Lazkao Txikik:
Pasatzen degun arrats honekin
pozez txoraturik nago,
nahiko soinua nahiko bertsoak
ta zer eskatu gehiago?
Nahiago nuen holako asko
egin baginu lehenago;
zeruan ere ez gera izango
hemen baino hobetoago.

Iraolak:

Bildu gerade elkarrengana
gaurkoz horrenbeste lagun,
esan dezuna egia da bai
zer umorea daukagun!
Soinu ta bertso edo hizketan
badaukagu zertan jardun
zerua ez dakit zer den nik baina
hemen gozatu dezagun.

Lazkao Txikik:

Bilbaotikan etorri zaigu
zorionez hiru gazte,
lehen'e tristeak ez gera baina
hauetxek poztu gaituzte;
horren abilik munduan danik
batek ez lezake uste,
hauek badira ez dakien bat
txoratutzeko hainbeste.

Iraolak:

Ona izan da gaurko egunaren
festarako aitzakia,
bizkaitar hauek agertu dute
artistaren edukia.
Soinujole eta bi panderista
hirukote egokia,
txorako huke begira balitz
hemen Lorentxo Txikia.

Lazkao Txikik:

Zaldibiara aurtengo urtez
iritsi zerate lehenen,
zuek ikusiz pozez txoratzen
jende dana dago hemen;
zoragarriak zaituztegula
danak ari dira esaten,
ea berriz'e gaur bezelaxe
sarri etortzen zeraten.

Iraolak:

Ezin hobeto porta zerate
gaurkoan hemen lanean,
erratu gabe xuxen sarturik
egin zenduten planean;
jendea ondo gozatua da
gaur zuen aldamenean,
berriz'e deia zuengana doa
festarik behar danean.

Lazkao Txikik:

Jende guztia zuekin dago
dena pozez eta bero,
inork ez zuen zuengandikan
horrenbesterik espero.
Sinets zazue jende guztia
harriturik dala gero!
Hemengo errege zuen zerate
euskara ikasi ezkerero.

Iraolak:

Beste mutil bat jaio zitzaigun
auzoan, aldamenean
eta geroztik lan egiten du
borondate onenean;
horregatikan hitz egin nahi det
inor baztertu gabean,
Bizkaitik norbait ekarriko da
Xaprek ezin duenean.

Lazkao Txikik:

Beste gazte bat ere hor dago
pandero-jolea edo,
ikusten degu entsaiatuta
dabilela egunero;
mutil gazte bat oso bikaina
sasoiko eta soltero,
zeure bizitzan jo behar dezu
makinatxo bat pandero.

Iraolak:

Eta bestetik nola ez dagon
umore gabe tristea,
hain zaila da dohain guztiak
era hortan iristia;
gorputz ederra aurpegi alaia
bestetik gazte-gaztea
ta pandero bat utzi orduko
prestu nahi-eran bestea.

Lazkao Txikik:

Zuk ondo hartu ezazu, gazte
zaharrago baten esana,
nire lagun hau ere hortan da
oso bizkorra izana.
Ni bezelaxe hau ere dago
ia onenak emana...
Panderorikan txarrena dezu
gustora hasitzen dana.

Iraolak:

Azkenetako nahiko jendetza
inguruan zaigu bittu,
dagoen giroz askozaz ere
hobe degu errenditu,
giro txarrean zenbait lanetan
ezin liteke aritu,
nik uste hobe kantuzko lanak
ia oraintxe amaitu.

Zeberio, Begiristain eta Iraola dira bertsolariak. 1977ko martxoa edo apirilekoak dira. Zaldibiako Guraso Elkartean egindako saioa da. Hiru bertso-saio dira berez, eta hau da lehenengoa

Iraolak:

Ahal den ondoen zuzen nahi ditut
nire kantuzko mintzoak,
hoiek guztiak merezi ditu
gaurko bazkari gozoak,
horregatikan gogoan dauzkat
gauza guztiak jasoak,
lehen-lehenbiziko eskertzen ditut
nik serbitzari zintzoak.

Begiristainek:

Zerbait entzun nahi beti izaten du
bertsoaren zai dagonak,
eta guk berriz abestu behar
hain bertso on ta sakonak,
bildu zerate senar-emazte
umeak eta aitonak,
lehendabiziko arratsalde on,
Zaldibiko lagun onak.

Zeberioak:

Pozik etxera joan beharren gera
gurasoen elkartetik,
ta esker ona kuzinariei
eman behar diet bertatik;
sei bat platera eta goseak
irten zan bat hoteletik,
oraindik majo jaten da hemen
platera txiki batetik.

Iraolak:

Nahiz ta platera txikia izan
sarri hustu ta betea,
hori da gure gustokoa dan
jokaera izatea.
Ez da nahikoa platera asko
dauden tokira joatea,
nik nahiago det bakarretikan
nahi dedan eran jatea.

Zeberioak:

Zopa, letxua eta tortilla,
arkumez bete tartera,
ta hoteletan jartzen dizute
zortzi-hamar bat platera.
Danak zikindu gauza askokin,
eta goseak atera.
Berriz'e pozik etorriko naiz
holako leku batera.

Iraolak:

Jakian orde z zenbait tokitan
mahai plateraz beterik,
eta sarritan gehiegi janak
ez du egingo kalterik,
eta ez dago ondorenean
sufritzen dana esaterik.
Platera asko hutsak badira
handik ez dago jaterik.

Begiristainek:

Nolabait jan ta edan eginik
iritsi ditugu mailak,
egia da bai batzuk gizentzen
ez dirade oso zailak,
berdin dauzkagu hanka ta buru
eta berdin ukabilak,
nahiko taloa janda hazi gaituk
gu honbesteko mutilak.

Iraolak:

Ez gera lujoz haziak ez gu,
ikus leike ispiluan,
baina ez gera hain sufrituak
gosearen istiluan.
Esne lodia ematen zuten
behiak ziran ikiluan,
talo-zukua gozo askorik
janak gaituk katiluan.

Zeberioak:

Jan ta edan beti ondo ein nahi degu
ta egiteko gogua,
ta ia pixka bat moldatutzeko
ez ote degu ordua?
Lehen talo ta esnea janak gera
esan dezuten modua
alkatxofakin ez da izaten
holako lepo-ondua.

Iraolak:

Alkatxofaren terrenoa da
dudik'pe Andaluzian,
joan dan aspaldin Euskadi ta hura
hemen gabiltza auzian,
batzuk ogia jatera datoz
besteak odol-jauzian,
ea pixka bat mudatutzen dan
oraingo demokrazian.

Begiristainek:

Indar handina bertsolariek
izaten degu haseran,
baina gero'e botako'itugu
jende danaren aukeran,
bukatuko... det joan den asteetan
nolatan ibili geran:
demokrazia agindu eta
bizkarreko latzak eman.

Bigarren saioa gaia emanda egin genun. «Amnistia» ge-
nuen gaia

Iraolak:

Ez zait gustatzen hitz egitea
inbustieriz edo txuri,
aipatu behar joan dan astean
zer gertatu zaigun guri.

Euskadi mailan herri danetan
ein da borroka ugari,
amnestiaren eske hasi ta
odol berria isuri.

Begiristainek:
Guztientzako amnistia hori
eskatzen zuen herriak,
beharrezkoak dirade oso
askatasun-egarriak,
baina tristeak izan ditugu
gertatu diran berriak,
behin ta berriro negar gogotik
egin du Euskal Herriak,

Zeberioak:
Batzuek baietz besteek ezetz
ez dala elektorik,
baina horiek ez dute ahanzten
faxismoan leziorik.
Amnistiakin ez dute egingo
nahi duten negoziarik,
beste gainontzen gure herrian
ez da faltako sesiorik.

Begiristainek:
Nik aste horri buruz emango
Det orain nere iritzia:
ez dago ondo borroka hortan
kulpik gabeak hiltzia,
eta ezta ere preso zeudenak
Belgikara bialtzia,
nik nahi nukeena lehengo anaiak
danak etxera biltzia.

Iraolak:

Ez gaitezela ahalbait erori
gure moralan ahuldadez,
badegu hainbat esperientzi ta
sartutakoak edadez,
sinets Francoren semea dala
Gobernun dagon Suarez,
ta ez dadila inor engaina
bere hizkuntza suabez.

Zeberioak:

Batzuk kartzelan, beste batzuak
fusilan balakin bota,
besteak berri kartzelan daude
ta egurrez ondo jota,
egin dezagun greba gogorra
huelga edo boikota,
onez ez bada txarrez Suarez
eman beharren dago-ta.

Iraolak:

Eta haserre egoteko guk
badauzkagu motibuak,
gogoan izanik heriotza ta
hartutako latiguak,
orain egin nahi nolabait ere
gu bildutzeko moduak
baina ez dauka botorik aurtan
“euskal” ez dan partiduak.

Begiristainek:

Ez gera kristau maltzurak eta
ez gera kristau lapurrak,
bakar-bakarrik hondatzen gaitu
otso gaiztoen bildurrak,
eta gehiago manifestatzen
eman dituzten egurrak,
gauza txar hoiek egiten zetik
goseak dagon txakurrak.

Iraolak:

Bide zuzena bakarra da-ta
ekin deiogun lanari,
bere erantzuna ematez gero
gure sorterri danari
abertzaleok bihotz-bihotzez
egin behar degu hori,
aspertu gera beti izaten
txakur maltzurren janari.

Zeberioak:

Lehen kartzelan ta orain Belgikan
ein behar euren bizitza,
esango nuke kartzelan modun
dala han daukaten giltza,
ta Suarezzi nagon lekutik
nik egiten diot hitza:
Euskaldun onak hildako hoiek
libre zertako dabilta?

Iraolak:

Amnistia hori egiaz bada
zertan entrega Belgikan?
Uste al dute Euskadirentzat
ahaztuko'irala handikan,
lehenago maite zuten herria
maite dute oraindikan,
etorzen ba'ira zerbaitetara
gero ez eman kulpikan.

Begiristainek:

Kanpoan nola izango dute
mantenu eta osasun?
Ataungo Aia ez al dakizu
semeak zuk non dauzkazun?
Eta noizbaten izan badute
tristura ta estuasun,
Ataungo Aian izango dute
lehen hainbeste maitestasun,

Zeberioak:
Astakeriak begira hemen
bururatze'ira azkenen,
pentsatutzen den txibatorikan
ez ahal dala egongo hemen;
txibatotzarik ez dezala egin
Jaungoikoaren izenen,
bestela Martutenera goaz
etxera joan baino lehen.

Hirugarren saio bat ere egin zuten. Oraingoan «dibortzioa» zuten gaia.

Zeberioak:
Entzun behar dezute
nere kantzioa,
noiznahi faltatzen dala
gauetz razioa,
ahaztuta noiz zan ia
azken funtzioa,
hola bizi baino hobe
da dibortzioa.

Begiristainek:
Batzuek ezkontuta
bizi dira trebe,
bestek ezkontu gabe
bizi dira hobe,
ezkontuta ere lanak
gaur haundiak daude,
horregatikan nago
andregairik gabe

Iraolak:
Entzuten egondu naiz
ni Zeberiori,
etxean aspertuta
badaudela ugari,

hemen norbaiti gerta-
tzen bazaio hori,
premian gaude-eta
abisatu guri.

Zeberioak:
Mutilzaharrak'e badu
hor bere idia,
ta Iraolak ere
bota du beria,
ezkonduta ere bada
nahiko komeria,
tokatzen bada andre
ostikalaria.

Iraolak:
Gertatuko dira bai
komeria franko,
dibortziatu hobe
hau da nerekiko,
beti ibiltzekotan
bultza ta ostiko
bizimodu tristea
bizitza guztiko.

Zeberioak:
Gure Patxi Iraola
ez daukagu ero,
andrearen mendean
ezkondu ezkerro,
orain nola dabilen
parrandan gauero,
hola ezin ibili
ezkondu ta gero.

Begiristainek:
Patxi ta ni gaur gaude
hain bide libreti,
juerga asko eta
emakume gutti,

ta Zeberio berriz
hain bide oneti,
konturak atera itzak
ezkondu aurreti.

Iraolak:
Zeberio, daukazu
zuk karta eskuan,
orain aurkitzen zera
sasoi garaizkuan,
behin ezkondu ezker
zaude arriskuan,
baina kulpak besteri
ematera ez juan.

Zeberio:
Gazteak izaten du
berriketa gutxi,
baina zer gertako da
bihar edo etzi?
Hemen izango dira
hamaika iritzi
oraindik dudan nago
hartu ala utzi.

Begiristainek:
Eta badadukala
ez esan inori,
bakarrik maitasuna
eskaini berari.
Orain aurkituzen haiz
lodi edo guri,
ordun igartuko zaik
lepo-ondo hori.

Iraolak:
Zeberio estutu gabe
hago hi trunkila:
Orain egin zitekek
ezkontza zibila,

ez bada emaztea
jatorra ta umila,
utzita joan hinteke
beste baten bila.

Zeberioak:

Ni ibiltzen naiz orain
andregaiarekin,
hara, entzun dezute
nahi duenak jakin,
hauek bakarrrik dabiltz
parranderoekin,
zer egin egin behar dezute
laurogei urtekin?

Begiristainek:

Neska bezela orain
hura dek azaltzen,
ta hire maitasuna
ari dek ugaltzen.
Ahalmena izango dik
zigarro erretzen,
galdetu badakian
bazkaria jartzen.

Iraolak:

Hauek dabilta aspaldin
alkargandik gertu,
itxura zaintzen dute
ta gauez ulertu.
Hik ein behar dekena
momentuan hartu,
orain aprobetxatu
nahiz ta gero txartu.

Zeberioak:

Galdetuko'iot gai dan
bazkaia jartzeko,
ta ez ahal da izango
askoren antzeko,

orain gogo daukat
nik hura hartzeko,
dibortzioa hor dago
nahi danen uzteko.

Begiristainek:
Gutxi ikusten dira
hain bikote trebek,
txarragok gehio eta
gutxiago hobek.
Ezkondu ta, laguna,
sortu itzak umek,
bestela guri ekarri
balio ez badek.

Zeberioak:
Hauek hartuko dute
makina't tamaino,
euren buruz badute
hamaika engaino,
hauei ematen zertan
hoinbeste enpeño?
Hortako hobia nago
lanerako baino.

Iraolak:
Hori izan litekek
motibo tristia
etxean ezin eta
kanpora iristia,
berak mantendu behar
besteren pistia.
Ahal badek heu saiatu
ahal deken guztia.

Zeberioak:
Begiristain hau ere
jartzen zaigu ero,
ta Aiako martxa honek
badaki honezkero,

han ere bat bazegok
portatu ezkerro,
hitz egingo diagu
saiatu ta gero.

Iraolak:
Ez daki Maritxu dan
edo dan Pakita.
Zeberioek esan du
guztiz egoki-ta.
Kontuz ibili zaitez
nolanahi jaikita
seguru ote da
horrek badaki-ta?

Zeberioek:
Patxi're mutilzahartzen
ai zaigu ia-ian,
ta hura oso gutxi
ibiltzen da plaian,
eta badaki segan
eta berdin laian,
zuretzat modukoa
badago, bai, Aian.

Iraolak:
Proportzio polita
neri orain eman,
eta ez naiz jardungo
luzaroan teman,
ondo omen daki hark
laian eta segan,
hona ekarri eta
probako deu zer dan.

Begiristainek:
Kalteik ez dio egingo
ez harek inori,
baina, lagunzahar Patxi,
zu argi ibili,

egokitzen bazaizu
egun baten zuri,
hark konpondu dizu
buru zuri hori!

Zeberioak:
Beraz maiteko dezu
hura bihotzean,
ezkontzerako hasi
zaitez otoitzean.
Ezkondutzen bazera
askoren antzean,
gizonikan ez zaizu
faltako etxean.

Lazkao Txiki eta biok, nafarrekin, 1. saioa

1968an, Zaldibiako Ehiza eta Arrantza elkartean egin genuen afaria nafar batzuekin. Tartean bazen herrian bizi den intzatar bat, gaztetan seminarioak egondakoa; gainera, afaldarren artean bazeuden bi apaiz gazte, Intzakoaren lagunak. Lazkao Txikik ekin zion eta nik segi.

Lazkao Txikik:
Intzeko gazte honek
ote digu etsi?
Kristoren doktrinarik
ezin du sinetsi,
dudan dago zer dagon
bihar edo etzi,
kristaua degu baina
esperantza gutxi.

Iraolak:
Hortan saiatutzeko
ez dakar gogorik,
zuk bezelatsu berdin
igartzen diot nik.

Ez huan zabalduko
ez erlijiorik
ez balitza izandu
nafar berogorik.

Lazkao Txikik:
Hobe degu guk gorde
lehengo lege zaharra,
geroko, sinistea
ez da gauza txarra,
esperantzeta jarri,
zaitez zu naparra,
kristauarentzat ez da
gaurkoa bakarra.

Iraolak:
Hotz samarra ote dan
baneukan beldurra,
horrek egin ondoren
halako agurra,
lehen ere fedez urri
dago gure lurra;
honek kenduko digu
daukagun apurra.

Lazkao Txikik:
Hobe dek entzutea
abadeen hotsak,
hauek alde bat utzi
kezkatuta lotsak...
Luziferren sardeak
dauzkagu zorrotzak,
gaurko zabarkeriak
akordatuko zak.

Iraolak:
Izan itzak hitz hoiek
goguan jasuak,
gero pentsa nolatan
hik eman pausuak;

galdua fedea ta
ahaztu errezuak,
ez al hau beldurtutzen
infernuko suak?

Lazkao Txikik:
Jende guztia dago
zugatik minbera,
gaiztotzen ari zera
urtetik urtera,
zuek ez joan horrera (*apaizei begiratuta*)
Amerika aldera,
hau konbentzitu arte
etorri honera.

Iraolak:
Egun batez sartua
Zaldibi aldera,
uste gabe azaldu
zitzaigun honera,
eta gauza hola da
gutxi gorebahera:
aingeru bat hartu zun,
ta gaiztoa bera.

Lazkao Txikik:
Zaldibin ezkondu zan
nola edo hala,
baina ikusten zaio
sinismen argala.
Gaurtik juzkatutzen det
horren iguala,
badaki Luzifer'e
aingerua zala.

Iraolak:
Luziferren jokia
modu beltzekoa,
Aita Eternoaren
kontra jartzekoa;

Hark gaizki hartu zuen
gaizki hartzekoa,
baina Migel ote da
haren antzekoa?

Lazkao Txikik:
Kontuan badegula
ez zaitez atzendu,
hobe genduke garbi
hartuko bagendu;
zeure emazteari
federik ez kendu
patata ustel batek
bestea usteltzen du.

Iraolak:
Ez zazu penaz urtu
zure emazterik,
ez pentsatu inoiz'e
hortatik hasterik,
eta ez hortan hezi
famili gazterik,
hortik kristau bidera
ez dago iristerik.

Lazkao Txikik:
Bestela izango da
errespetu gutxi,
akordatuko zera
bihar edo etzi,
lehengo erlijioari
hobe degu eutsi:
zeu sinestu ezta ere
haurrei erakutsi.

Iraolak:
Joxe Migel, ez al du
zelebrezkoa lana?
Konplitzeko agindu
diok zuzen dana;

agindu hori litekek
alperrik emana,
besteri nola eman
berak ez daukana?

Lazkao Txikik:
Saiatu behar dezu
zu zuzen ibiltzen,
fedea utzi gabe,
hainbeste debiltzen.
Beste batek esanda
harrituko nintzen
horrelakorik zanik
Nafarroko Intzen.

Iraolak:
Zuk dezentea bota
ta jendeak parra,
hemen daukagulako
holako naparra,
hizketan hasaldira
kontrako marmarra,
mingain librea baina
ez du bihotz txarra.

Lazkao Txikik:
Hori ez nuen egitzat
hartuko sekula,
eskerrik asko Patxik
aitortu digula,
zuk kristaua zerala
ezin disimula,
ta nola hitz egin hola
sinisten dezula?

Iraolak:
Haundi samarrak dira
gaur entzun diranak,
sake librez Migeli
botata eta juanak,

baina barka beharra
daduzkazu danak
nola dituen honek
brometan esanak.

Lazkao Txikik:
Legea betetzea
da eginkizuna,
zure urte onenak
lehendik zaude juna,
hobe da izatea
Jainkoa laguna,
gorderikan amatxok
erakuts zizuna.

Iraolak:
Biak uztarri baten
maitasunaz pozik,
Migelek ez zeramak
etxerako lotsik,
ez diat egin baina
andreakin hitzik,
senar ona duela
pentsatzen dik Patxik.

Lazkao Txikik:
Kantari ari gerala
hiru ordu laurden,
gehienean gainera
gu gaizki esaten;
gizonak beti berdin
ez du ondo ematen,
hau lasai gera dedin
isildu gaitezen.

**Lazkao Txiki eta biok, nafarrekin,
2. saioa**

Isildu ginen bai, baina laster ekin genion berriro. Tentatu genituen guk hango apaizak eta gaineratikoak. Berriz ere neu hasi nintzen, eta Lazkao Txikik jarraitu:

Iraolak:

Hemen nolatan batek egin dun
arrantzarako planua,
oraintsu horren berri entzun det
eta zabaltzera nua:
hau errekan da hori honen zai
ai zer guarda sanua,
lizentzirikan batere ez da
bost hortzekoa amua.

Lazkao Txikik:

Herri hortako guarda jauna
ez zan, lagun, huts egina,
baina herriko jendea ere
ez zen hain pertsona fina;
horrek guarda zaintzen egiten
zuen bere ahalegina;
beraz apeza izango zen
bita lapurrik haundina.

Iraolak:

Hoiek Migel hau izaten zuten
bijilantziko bezela,
hari begira hau jarri eta
hoiek saia zitezela;
jakina dago segurantzarik
han ez zegoen bestela,
baina guardarik etorri balitz
Migel joango zen behela!

Lazkao Txikik:
Errez haruntza noizik eta behin
egiten zuek bisita,
biok zaudete herriko danak
gaizkira esnatzen hasita,
zuek arrantzan hor zabilzate
lege guztiak hautsita,
herrikoek zer egingo dute
zuek hala ikusita?

Iraolak:
Ordena sendo bat hartu zuten
ni horren kontra ez nago,
hauen antzeko gizonak hobe
bai zenbat eta gehiago,
pikardiaz ibiltzeko ere
jakinduria hor dago,
pekatu haren berri zekiten
apaiztu baino lehenago.

Lazkao Txikik:
Gure Jainkoak jarri zituen
hamarren bat agindu-ta,
Sinai mendian eman zizkigun
danok gaude jakinduta.
Eginkizun hori ikustean
Jauna dago saminduta,
penitentzia betetzen dute
tripa ondo berdinduta.

Iraolak:
Une honetan ari gerade
asto koskorren antziaa,
ezjakin batek oso zaila da
gaia hain ondo lantzia;
betebeharra nolatan bete
hor dago diferentzia,
lehendabiziko urdaila bete
ta gero penitentzia.

Lazkao Txikik:

Abadade jaunak, guk ez degu nahi
Jaunan agindurik hautsi,
hori genduen gaztetandikan
geure etxean ikasi;
baina arrantzan hor zabiltzate
zeuon tranpa eta guzi,
ejenplo onak behar ditugu,
lehenengo etxetik hasi.

Iraolak:

Apaizen zenbait hizketa-saiok
ematen digu atsegin,
eta aitortzen det horretan maiz
ai nik dedala hutsegin;
zertan ibili beste inori
non eta nola eman min?
Beharrena da ahal bada lagun,
txarrik ez inori ez egin.

Lazkao Txikik:

Alde batera gauza ederra da
holako sinistapena,
eta hori da mundu honetan
degun gauza ederrena:
batak besteai gaitzik ez egin
da Jainkoaren ordena,
baina uste det dala gauza bat
kunplitu ez litekeena.

Iraolak:

Sermolariek pulpitutikan
beti ez gozo ta bigun,
elizgizonek esandakoak
zenbat gauza entzun ditugun:
lagun hurkoaren serbitzuan
pertsonek liteke ezagun,
kristau gerala uste badegu
errespetatu dezagun.

Lazkao Txikik:
Ongi dakite nolakoa dan
berritsuen jenioa,
zeuen pekatuak aitortzea
ez da obligazioa,
baina banuen nik gauza batzuk
azaltzeko desioa:
egin ditugun pekatugatik
eman absoluzioa.

Iraolak:
Zigor-beldurak, zuk, Joxe Migel,
ere dezu gogotikan,
hitzez arrazoi franko entzun da
gaurkoz zure ahotikan.
Geu zabartutzen gerade inoiz
hutseginaz nunahitikan,
aitortzen degu eta ez bedi
izan barkamen faltikan.

Lazkao Txikik:
Ikusten ditut abade jaunak
dira umil ta otxanak,
zerbait esaten aritu gera
ezer ere ez dakigunak;
errexago da maixiatzea
lagun hurkoaren lanak,
horregatikan barka itzazue
lehenago gaizki esanak.

Lazkao Txiki eta biok Ordizian

Bertso hauek dira 1982 inguruan kantatuak, Ordizian. Gaia emanda jardun genuen: «Aizkorritik Txindokira hegan zoazte». Lazkao Txiki hasi eta nik jarraitu:

Lazkao Txikik:

Gai zelebrea jarri digute
eta nik hasiera eman,
gauza berri bat sortu zaigula
ez al dezue antzeman?
Aizkorritikan Aralarrera
joan behar degu hegan,
neretzat ez da gauza gaiztoa
nola pisu gutxi dedan.

Iraolak:

Nik ere zerbait esan beharko
honek esanik beriak,
guk orain hartutako asmoak
ditugu paregabiak:
Aizkorritikan Txindokiraino
biok gu hegan abiak,
Jesukristok'e egin al zitun
hoinbesteko mirariak?

Lazkao Txikik:

Geure bizitza guztia degu
ondo asko penatuta,
eta orain ere gauz zaila degu
lagun honek eskatuta,
baina biajea nola egin nik
daukat ondo pentsatuta:
lehengoan hemen eballi zuten
globo haundian sartuta

Iraolak:

Nik ere hori beraxe neukan
modu honetan gogoan:
biaje hori egin leikela
askoz modu hobegoan;
zuk eta biok talentu berdin
samarra degu hegoan;
egia da bai, badaezpa ere
hobeko degu globoan.

Amuriza, Lasarte, Mendizabal eta laurok

Hurrengo saioa da 1980ko martxoaren 8an egina. Amuriza, Lasarte Mendizabal eta ni neu aritu ginen bertso-tan, ordena honetan: Amuriza, ni, Mendizabal eta Lasarte:

Amurizak:

Sariak eman dituzte eta
berriz kantuzko hotsean,
bikote batek nagusi behar
holako joko batean,
irabazleak hoiek ziran ta
besteak ere pakean,
gorde ezazue burua fresko,
txapel horren itzalpean.

Iraolak:

Txapelketa bat gaurko egunez
bukatu baita serio,
lehiaketa hortan pasa ondoren
hilabete bat propio.
Bikote batek suertez bota
ditu hainbat arerio,
zoriontzen det Antonio ta
berdin lagun «Amurrio».

Mendizabalek:

Zuen ondoren gu ere kantuz
beharko gera ahalegindu,
isil gelditu ezkerero hemen
norbait liteke samindu,
Lasarte eta Amurizakin
nolaz gintezke berdindu?
Kobratzekoak hauek dira-ta
guri lanik ez agindu.

Lasartek:

Mendizabalek neke berdina
ohi du goiz ta arratsalde,
jendeak daki gauza hori eta
zertan egin dezu galde?
Hitz egingo det nire aldetik
gutziz apal ta suabe:
zure edadean kantatzen nuen
sosikan kobratu gabe.

Amurizak:

Kobratze horrek gure munduan
kezka pixkat beraz badu,
mutil gazteak hitz egin digu
sentitu bezain ondradu.
Lasarte ta nik geure ustetan
bihotz onak badauzkagu,
premizko bada irabaziak
partituko dizkiagu.

Iraolak:

Ni nabil hemen pasa samarra
zu zabiltz oraindik hasten,
esan gabe ere hori gutzia
samurra dago ikusten.
Badakigu guk bertsozaleek
nola juzkatzen gaituzten,
debalde behar kategorian
ez gera-eta iristen.

Mendizabalek:

Gu ez gerala iristen eta
denok gerade lekuko,
platera aurrez jarri ezker
nola egin liteke uko?
Patxi eta ni akolitoak
lagun hauen inguruko;
gure moduko morroiarekin
hauek ez dira galduko.

Lasartek:

Debaldekoak ikusten dira
hamaika morroi serio,
ontzat hartuko liguke horrek
nik dei egingo banio,
kobratu gabe kantatzen dula
gazte horrek hala dio,
propina eder bat hartuko luke
inork emango balio.

Amurizak:

Beraz ez dago hemen gaurtikan
nola jarri filtro fina,
krisi garaia nola daukagun
hori da gaurko doktrina;
dirua ez da munduan dana
bada gehiagoren grina;
nahiko aberats gintezke denak
hola batuko bagina.

Iraolak:

Hik, Mendizabal, agertutzen dek
egundoko apurua,
bihotzez ere mutil ona haiz
eta argi dek burua;
oraindik oso gaztea eta
bertsolari segurua,
aurrera hola segitzen badek
laster dek nahiko dirua.

Mendizabalek:

Barrendik ere sentitu izan
izan det ahal deten dena,
eta eskatzen dizuet orain
lehengoaren barkamena;
badakizue gazteak zuen
premi haundian gaudena:
zuen laguntza dudarik gabe
gutzat propinik onena.

Lasartek:

Mendizabal, zu ikusten zaitut
oso hitzun ugaria,
erein ezazu hazia eta
jasoko dezu garia;
denok dirua nahi degu hemen
hau da gure komeria,
baina gizonak kobratzeko ere
behar du kategoria.

Amurizak:

Kategoria altxatutzeko
hor sor liteke burruka,
bakoitzak bere buruarekin
hutsean lezake truka;
zu, Mendizabal, eta ni behintzat
ez gera hasiko aurka,
diru guztia eman nezake
zure sasoi baneuka.

Iraolak:

Honek esan du zuk, Mendizabal,
sasoi ederra dezuna,
hori da gauza eros lezakeen
dirurik inork ez duna;
beste aldetik, kantuz ere bai,
daukazun etorkizuna!
Eta zertako urre-zilarrak,
aski dezu osasuna.

Mendizabalek:

Osasuna ta sasoi ona ere
heldu dira neregana,
zuek sentitzen ote dezute
grazi eder hoi juana?
Elkarrekin guk konfiantzan ta
iritsi orduko fama,
hori da bizi geran munduan
diruz ordaintzen ez dana.

Lasartek:

O!, Mendizabal, gazte maitea,
atoz nigana onean,
bihotza ere emango nuke
hortarako nagoenean;
Amuriza ere hemen bizi da
nekatu gabe lanean:
limosnatikan aberastu zan
apaiza izan zanean.

Amurizak:

Beraz apaiza izan nintzela
orain zaudete jakinda,
histori hori bukatu zan da
oraingo ia berdin da;
lan kontu hori, aizu Manuel,
nago konpreni ezinda,
lanean ez naiz asko nekatu
sekula ez det egin-da.

Iraolak:

Lanikan gabe salbatukotzeko
asko dira berezkuak,
eta hartutzen dituzte bide
oker edo legezkuak;
Amurizak'e bizitzan ditu
jokabide tajuzkuak:
burua asko nekatu baina
salbatu ditu eskuak.

Mendizabalek:

Gogo txarretik egingo zitun
honek hainbeste endredo,
sotana beltzak hor arrastaka
zituela egunero;
apaiz eginda aberastuta
jarri zala bero-bero,
apaizgintza ere utzi digu
aberastu eta gero.

Lasartek:

Beste bertso bat botako dizut
belarriaren ertzeroa,
gauzak horrela aldatutzeko
zu, Amuriza, zer zera?
Arrazoiren bat badezu eta
ezin joan gogortzera;
ni zuregana ez naiz joango
pekatuak aitortzera.

Amurizak:

Hasten direna buka orduko
beren arrazoia dute...
aizu, Manuel, horra ordaina
zure arrazoien truke:
konfesioa ez dezu maite,
hala pentsatuko nuke;
hobe zenduke seguru asko
zer aitortu bazenduke.

Iraolak:

Zer aitorturik ez ote daukan
honek ikusirik nor dan,
eta ez dauka zertan sarturik
Amuriza honen bordan;
sotanarekin ibilia da
orduan nola zan modan,
propina ere jaso zuen
sartu zutenen Zamoran.

Mendizabalek:

Hamaika gauza entzungo zuen
pekatu-hitzen planuak,
Lasartek ere aztertu nahia
aitortutzeko tratuak.
Gazte geranak aurkitzen gera
lokatzetan tratatuak...
baina pisurik ez du izango
Lasarteren pekatuak.

Lasartek:

Ikusten det nik zuk, Mendizabal,
ni arintzat naukazuna,
aitortzen dizut bihotz-bihotzez
hor arrazoi daukazuna;
ta Amurizak apaiz garaian
zun eginkizun astuna,
beste batzuei sinistarazten
berak sinisten ez zuna.

Amurizak:

Ez zuen beraz fede haundirik
Amurizaren gurdiak,
nahiz ta sotanaz arrantzan ari
begiak nitun argiak;
konfesatzean jasotzen nitun
gorriak eta berdiak,
nahiago nuen neuk egitea
entzuten nitun erdiak.

Iraolak:

Zetorrenari galdetu, entzun
guztiz borondate finan;
kontseju onenak, alda zitezen
pekatu bideko grinan;
danak esanda entzuten hantxe
konfesenario eskinan,
jakin nahi nuke azpi aldetik
zu nola egoten zinan?

Mendizabalek:

Konfesenarior edukiko du
hor nahikoa zer kontatu,
apaizetatik ateratzean
eginik hainbeste tratu;
berak nahi zuen guztia egin
ta besteri debekatu.
Horrenaa aitortzera joatea
ez al da nahiko pekatu?

Lasartek:

Broma bezela erabaki bat
emango det orainguan,
zu, Amuriza, hitz egiteko
intentzioan nenguan,
uste gabeko deskuidoren bat
zuk izan dezu munduan:
gogozko ez zan zure karrera
zertan ikasi zenduan?

Amurizak:

Karrera horrek izaten ditu
munduan hainbat endredo:
batzuek apaiz eta besteak
praile tentel edo lego;
azpitik bero egoten nintzen
burutik ordea ero,
hola ibili behar genduen
zuzen portatu ezkerero.

Iraolak:

Ez zaitez tuela horregatikan
jarri triste ta serio,
noizbait behar ta sotanari're
egin zenion adio;
gizon artean izateko zuk
ez dezu gutxi balio,
hainbeste broma sortzen da zure
historia dala medio.

Mendizabalek:

Berak sinisten ez zuna ia
besteri nahi erakutsi;
garai haietan emango zuen
hainbat laztan da igurtzi;
horren izan dun jokabideak
ez dauka delitu gutxi:
jendea elizaa ez doala-ta
orain apaizgintza utzi.

Lasartek:

Komeni dana eiteko libre
beraz hemendik aurrera,
egokierak hartzeko zu're
sortu baitzinan lurrera;
laster ezkondu behar dezula,
hala enteratu gera;
oraingo hontan hasiko dezu
bukatzen ez dan karrera.

Amurizak:

Bukatzen ez dan karrera hori
mundu hontan ezaguna;
gaur badirudi Lasartek ere
hori aprobatu duna;
eta martxoan nola daukagun
emakumeen eguna,
zerbaiten faltan inor balego
nerekin badu laguna.

Iraolak:

Lehen'e badezu zuk maitalea
gaztea ta egokia,
badaukazu non ibili ta
jostatutzeko tokia,
zeuk eman eta hartu zuena
lehen komunio txikia,
orain beste bat dezu emateko:
maitasunaren kabia.

Mendizabalek:

Bakarrik gaizki zaudela orain
da nik galdetzen nuana...
horretarako sasoia ere
nola ez zauden juana,
zu ezkontzeko asmoz zaudela
Lasartek esan duana
eta andrea hartzen omen du
berak konfesa zuana.

Lasartek:

Hainbesteraio zaitut nik maite,
emango nizuke musu;
Amuriza, zuk zure alderdiak
garbi azaltzen dituzu;
nik uste nuen aldean ere
gizon argia zera zu,
zure bodara pozik joango naiz
konbidatutzen banauzu.

Amurizak:

Konbidatzea aipatu dezu
orain, laguna, ondradu;
egun hari're noizbait munduan
ekin beharra daukagu;
nire partetik ez da ezetzik,
hortan hartuko det kargu;
nigatik lasai etor zintezke
lagunak ere nahi badu.

Iraolak:

Inor konbida gabe eztaiak
ez dirade ez puntako,
jendea gogoz egon liteke
dudarik gabe hortaako;
Amuriza hau gizon jatorra,
umil ta ona dalako,
konbitik bada neu ere ez naiz
joan gaberik gerako.

Mendizabalek:

Umil hasiak bagera ere
jarri naiz atrebitua,
saio haundia egin baitegu
gaurkoz alajangoikua!
Ta aizu, Patxi, ni bukaera
hor ematera nijua;
kobratu gabe kantatzekotan
ia ez al da nahikua?

Lasartek:
Ezkontza hori egingo dezu
arrazoizko ta juxtua,
inor ez dago hemen loturik,
bakoitzak bere gustua;
andrearekin bizitzeko're
zera gizon tajuzkua...
saioa hemen bukatzen det nik
ta emaidazu eskua.

Goiburu, Zeberio eta hirurok

Hurrengo saioa Lazkaon (1985) egina da: Goiburu, Zeberio eta hirurok jardun genuen. Ez dut uste Goierriko ohitura bakkarik denik herri bakoitzak bere goitizena izatea, baina hemen badira politak: Idiazabaldarrak «axeriak», Itsasondokoak «ijitoak» eta Zaldibitarrak, gu, alegia, «arkakusoak». Topo egin degu hirurok Lazkaoko plazan: Zeberio (ijittoa), Goiburu (axeria) eta ni (arkakusoa). Goiburu hasi, Zeberio segü eta nik amaitu egin genuen saioa:

Goiburuk:
Hizketan hasitzeko
ez nago dudazko,
pasea hainbat oilatoki
eta mendi-kasko,
jan ere zenbait oilo,
oilanda ta oilasko,
azaria bizi da
gaur ederki asko.

Zeberio:
Azariak gaur digu
mundu dana nahastu,
eskupeta-bildurrez
hortxe dabil estu;
desinfektanteekin
hau hor juxtu-juxtu,
ta ijitoak, noski,
inbiririk ez du.

Iraolak:
Garbi aitortuko det
nor naizen gaurkuan,
ta zer egiten dedan
nabilen lekuan,
azarien lepoan,
ijitoen kolkuan,
aspaldian odolez
nabil ni nahikuan.

Goiburuk:
Hori egia zanik
nik neuk ez det uste,
holakoak zenbaitek
esaten dituzte;
azariak ez dauka
ez hainbeste peste,
ez diguzu edango
nahi dezun hainbeste.

Zeberioak:
Ijitoak badauzka
mila irabazi
lapurretan'e sarri
ohi gerade hasi,
azaria hemen det
arkakoso ta guzi,
salgai daduzkat biak
nahi'itunak erosi.

Iraolak:
Biak manejatuak
dotore antzian,
azariakin gorde
belarri atzian;
ijittoa jartzen det
amorru bizian,
ta sasi tartera ni
golpe tiratzian.

Goiburuk:
Jituak kantatu du
itxura prestuan,
nola honek bestelako
hitzikan ez duan;
gu eduki arren honek
saltzeko asmuhan,
jituakin nork hasi
nahi luke tratuan.

Zeberioak:
Azaria harrapa det
oso-osorikan,
ez dakit zegon libre
edo gaixorikan;
inork ez dit erosten
arkakosorikan,
beraz honi ez egin
zuek kasorikan.

Iraolak:
Baina bizi naizela
gauza nabarmena,
egin zuek oilotan
ahal zenzaketena,
egon zuek guri-guri
ta ahal dan lerdeneana,
gero xurga dezadan
odol mardulena.

Goierriko taldea Liernin

Hurrengo saioa ere Goierriko Taldearen eskutik borobil-
dua da. 1992an izan zen Liernin, «Hizetik Hortzera»ren des-
pedidan. Gaiak honela zioen: «Beasaingo CAFen egin omen
dute jadanik Europarekin lotuko gaituen abiadura azkarreko
trena. Honela banatu ziren paperak: Goiburu, makinista;
Iraola, injinerua; Igarzabal, mekanikoa; Begiristain elektri-

zista; Zeberio, errebisadorea; eta Murua, dekoradorea. Orde-
na horretan egin zuten klopetan»:

Goiburuk:
Tren horretako ni naiz
txofer bat fijoia,
“aitaren” egin eta
sartzera nijoa.

Iraolak:
Tekniko hauen buru
ingeniaria,
kontatutzera goaz
gure miraria.

Igarzabalek:
Alper hutsakin hemen
ez baita nahikoa,
lan egindun bakarra
ni mekanikoa.

Begiristainek:
Argia jarri diot
neurri dezentean,
ta piztuko ahal zaio
halakoon batean

Zeberioek:
Errebisadore naiz,
nere errebista
zer moduz porta diran
beste bost artista.

Muruak:
Dekoradorea ere
beharko zan noski,
literak jarri ditut
koltxoi flex ta guzti.

Goiburuk:
Argiak ere dauzka
dotore antzean:
pilotoak aurretik,
farolak atzean.

Iraolak:
Bertsolari bikaina
da mekanikoa,
ta makinista berriz
artzai teknikoa.

Igarzabalek:
Tren hau ibiliko da
tximistaren pare,
Ormaiztegin pasatuz
zubirikan gabe.

Begiristainek:
Makinista has zaitez
bidean pentsatzen,
tunelean ez hasi
kanpotik pasatzen.

Zeberioak:
Ingeniari zahar horrek
zuria meloia,
bidean galdu zaio
atzeko bagoia.

Muruak:
Lehenago ez galtzea
nago harrituta,
lasto-fardoak lotzeko
sokaakin lotuta.

Goiburuk:
Bidean galdu zaigu
atzeko bagoia,
hor dira ezkonberriak
eta beren ohia.

Iraolak:
Rebisadoreen kulpa
bagoia galtzea,
nola begiratu dek
haren engantxea?

Igarzabalek:
Bagoia galdu eta
ohia han joan da,
ingeniari meloian
errua izan da.

Begiristainek:
Bonbilla ilun samarrak
daduzkat jarriak,
zerbait berotutzeko
gaurko ezkonberriak.

Zeberioak
Makinista dijoa
tximistaren ostin:
Tolosan frenatuta
gelditu Donostin.

Muruak:
Beraz Donostiraino
tximista bezela,
Villabonan daudenak
oinez doazela!

Goiburuk:
Rebisadore-lana
dana frakaso,
hobeto rebisatzen
du mahaiko basoa.

Iraolak:
Bagoia aurrera ta
atzera makina,
makinista frenua
non dan ez dakina.

Igarzabalek:
Rebisadorearen
beldur denak kendu,
gazta erdi bat emanda
dana pasatzen du.

Begiristainek:
Dekoradorea ere
daukagu txukuna,
kristal eta guztiak
pintatzen dituna.

Zeberioak:
Jarri dek argi gorri
berde eta txuri,
gure tren zahar honek
puting klub dirudi.

Muruak:
Tunelean sartuta
argiak akabo,
elekttrizista orain'e
komunean dago.

Goiburuk:
Komun asko dauzka ta
hala komeni zan,
inork gantzontzilorik
zikindu ez dezan.

Iraolak:
Bandido hauekin galdu
det nik nere fama,
hobe eman banie
lehen buruko bana.

Igarzabalek:
Dekoradore hori
zer dan ez dakigu,
rebista pornoekin
dekoratu digu.

Begiristainek:
Ingeniari zahar honek
zun burutapena,
batere frenu gabe
egin digu tren,

Zeberioak:
Iritsiko ote gera
gu Estrasburgora?
Bai erortzen ez bada
ipurtzuloz gora.

Muruak:
Probatu nahi duenak
gure tren abila,
testamendua eginda
etorri dedila.

Azpillaga eta Lopategirekin,

1. saioa

Oraingoan Azpillaga, Lopategi eta neu gara bertsolarian; ordena horretantxe kantatzen dugu. Motiboa da Zaldibiako zaharren omenaldia. Tokia: Guraso Elkarte:

Azpillagak:

Kanpotarrikan hemen ez dago
danak dira etxeakoak;
dakitena da bat eta biak
bat bestien antzekoak;
hain abertzale purrukatuak
eta danak hitzekoak...
bazkariak on egin dezala,
euskaldun bihotzekoak.

Lopategik:

Eta hauxe degu berriro ere
herri honetako jira;
badago hemen alaitasuna,
ateratzen du distira;
on egitea seguru dago
bazkariari begira,
izugarria baitzegen dana
arrain-zopatik mamira.

Iraolak:

Egunsentia argitu zaigu
uxaturikan iluna,
gaurko tristura une hontantxe
niregandik degu juna;
eguerdiz festa, bazkari ederra,
hauxe da edertasuna!
Buka dezagun ongi, holaxe,
onghi hasi dan eguna.

Azpillagak:

Etortzerako hemen zer zegon
nengon ongi igarria,
alaitasunak kendu lezake
gure barrenko larria,
ikusten degu hemen dagola
indar ikaragarria...
kolpe batean ez da erortzen
baturik dagon herria.

Lopategik:

Batzeko duten lokarri hori
eten gabe egon dedin,
animo pixkat eman nahi degu
bertso-kantuarekin fin;
bakoitzak berak sentitzen duna
nahiz eta lasai hitz egin,
giro ona ta alkartasuna
ez dira falta Zaldibin.

Iraolak:

Alkartutzea gauza ederra da
eta alkartu ahal balitz,
nik horri buruz- nire bizitzan
eginik daukat zenbait hitz
gure hildako gudari hoi
izenak ere hor dabiltz,
lehen urtean behin Zaldibin festa,
orain urtean bi aldiz.

Azpillagak:

Zaldibi beti bertsoarentzat
izan da hain serbitzala,
hemeretzi bat urte badira
aurrena etorri nintzala,
geroztik ere hemen badago
bertsoarentzat itzala;
urte askoan gure Jainkoak
guztiok gorde gaitzala.

Lopategik:

Gogo ederra azaldu du ta
heldu bedi ondorena;
gauza batekin bakar-bakarrik
sentitzen det nik gaur pena,
bertsotarako zaletasuna
beti da hemen nabarmena,
baina kozinan sartu digute
bertsolaririk onena.

Iraolak:

Kozinan ere horrek badaki
jakin behar dan antzean;
kapritxoz bera jartzen danean
kanpoan eta etxean.
Jende guztia konforme ohi da
horrek zedozer jartzean.
Bertsotan ere oain hutsegina
ordainduko du arratsean.

Azpillagak:

Kozina eta bertsolaritza
batera egin ezin da;
berez gogorra dan gizon baten
badu aski ahalegin da;
Joxe Mari hau nolakoa dan
esanda ere berdin da:
arkume ederra jarri du baina
panaderian eginda.

Lopategik:

Oso goxoa zegoen eta
ez ezazu har serio;
jaiotzetikan artista danak
gero edozertan balio,
bazkari ederra janak baikau
berori dala medio.
Besteri ematen saiatzen danak
berari on egiten dio.

Iraolak:

Berari're on eingo diola,
hortaz ez dago dudarik;
pausoak neurtzen behin ikasi ta
berdin jarraitzen dularik;
baina badakit nondikan nora
neurtu litekeen mugarik,
gaur arkume hau erre duenak
ez digu egin grebarik.

Azpillagak:

Zaldibi hontan denek dakite
Joxe Mari jauna nor dan,
orain kalean bapo bizi da
lehen ibiltzen zana bordan;
ezkondu gabe elkarbiltzea
orain aurkitzen da modan...
Ni bodarako esanda nago,
ez dakit noiz izango dan.

Lopategik:

Ez dakit inoiz maiteko ditun
bere inguruko gonak,
kozina eta gauza hoietan
zabaldu zituen sonak;
lagun artean jartzen baititu
jan-edanak eta bromak,
ezkondutzerik ez du merezi
era horretako gizonak.

Iraolak:

Etxe batean jaioak gara
elkartzen gera batera,
hango kuzinak guk geure kasa
kutxara eta platera.
Gonbita hori juxtu-juxtuan
ez liteke ez atera:
boda baino lehen etor zintezke
berriz arkume jatera.

Azpillagak:
Arkume jaten etortzea ere,
Patxi, nik ez det utziko
baina egiaz Joxemairentzat
arkumea al da graziko?
Sukalde ondoko emakumeak,
agur bat lehendabiziko,
haiek egondu ez balira hor
Joxemai ez zan hasiko.

Lopategik:
Horren joera nolakoa dan
ez naiz batere harritu,
ezenen dudik baldin bazenu
nik nahi zintuzket argitu:
kozinan neskak egonagatik
horrek ez die begitu,
baina Aralarko bildots guztiak
berak manejatzen ditu.

Iraolak:
Ari da arkume batzuk erretzen
ta manejatzen da errez,
horretarako ere gizonak
jaio behar baitu berez;
askok kritika egiten dio
dagolako andre gabez;
neroni ere hementxe nago
dibortziuan beldurrez.

Azpillagak:
Dibortziua oaindik ez dago
hainbesteko beldurrian,
ta Joxe Mari ezkontzeko ere
horren gorputz ederrian,
hiru neskazahar eder askoak
badaude gure herrian,
haiek hartuta etorriko naiz
datorren udaberrian.

Lopategik:

Proposizioz hasiak daude
orain nire inguruak,
baina nork daki zer pentsatzen dun
Joxe Mariren buruak?
Ezkondu nahian baldin baditu
halako asmo beruak
gaztea ere ez du faltako
holako kozineruak..

Iraolak:

Nolabait ere jaio ginan ta
bizi beharra munduan,
guk holakoxe dohaina berez
nonbait ekarri genduan;
zuk, Azpillaga, hiru neskazahar
badauzkazula orduan!
Guretzat bi aski, kontuak egin
bestea nork behar duan.

Azpillagak:

Anai bat hartu eta bestea
ez du merezi uzteak,
pena ematen du bi anai hola
mutilzahartuta ikusteak;
esperientzia nola behar dun
mutilzaharren emazteak;
hauentzat zaharrak gordetzen ditut
neuk behar ditut gazteak.

Lopategik:

Pentsatu eta esan egin du
nola ez darabilen lotsik;
ez ote degu neurtuko inoiz
Azpillagaren bihotzik?
Beste anaiok soltero daude
hala ere biak pozik;
gaur egunean ez da ezkontzen
tonto batzuk izan ezik.

Iraolak:

Azpillagari fin ari danik
ez diot gaurkoz iritzi,
halamoduzko tankeran horrek
lehen egina du irrintzi,
gazteak berak behar ditula
zaharrak guretzako utzi;
haiei ere lehen emango zien
makinatxo bat igurtzi.

Azpillagak:

Konturatu naiz Patxi kontu hau
esaten hasi danian,
gazterik ezin liteke jarri
mutilzaharraren planian;
hiru neskazahar daude Mutrikun,
lagunak bizi danian;
bildurrik gabe hartu daitezke,
ondo dakite lanian.

Lopategik:

Esperientzia kasu batzutan
txarra ez baita izaten,
Azpillaga ere hasia degu
dakien dana esaten;
harrokeriak gure artean
ez baitu ongi ematen:
etxeckoekin nahiko lan degu
besteei utzi joaten.

Iraolak:

Neskatxa hoiek bizi diraden
herria dala Mutriko,
ibiliko zan Azpillagaren
antzeko zenbait mutiko,
orain Zaldibin saldu nahi ditu
horrelako hiru tipo...
Nik horrenbestez bukatutzen det,
ez gera hasi betiko.

Azpillaga eta Lopategirekin, 2. saioa

Egun horrek bigarren saio bat ere izan zuen. Berriz ere Azpillaga hasten da (puntako ona da hura). Lopategik jarraitu eta ni hirugarren.

Azpillagak:

Guk honenbestez beste saio bat
behar genduke atera,
andre ta gizon bildu gerade
Gurasoen Alkartera;
matxismo eta feminismorik
ez dator gure tartera;
guztiok elkar maita dezagun
ta goazen denok batera.

Lopategik:

Matxismoa ta emakumeak
datoz bertso-bihurrian,
norbaitzuk hemen nola ditugun
gai horrexen egarrian;
hogeita hamahiru erre zituzten
noizbait Hebroiko herrian,
horrelakorik ez da gertatu
sekula Euskal Herrian.

Iraolak:

Inoiz ahaztuko ez zaigu eta
Chicagoko oroimena,
orduan triste gertatu zan da
oraindik daukagu pena;
emakumeek defenditu nahi
lukete nonbait berena
beti izaten segitu gabe
gizonezkoaren tresna.

Azpillagak:

Orain artean ni saiatu naiz
hain intentzio finetan,
emakumea maitatutzea
beti ni ahaleginetan;
jarri behar bada jarri gaitezen
emaztearen oinetan;
andre-gizonek bizi behar degu
kondizio berdinetan.

Lopategik:

Noizean behinka arrazoietan
gu ere mantsoki gabiltz,
era horretan gure Azpillagak
egiten digu hemen hitz;
emakumeak hartu ditzagun
denok errespetu haundiz
gizonezkorik ez bailegoke
emakumerik ez balitz.

Iraolak:

Har eta eme izanik berdin
geure gorputz ta arima,
hobe genduke hobetoago
konturatuko bagina,
behingoz Chicagon gertatu hura,
danok daukagu lastima
berriz'e berdin gertatuko da
aldatu ezean sistima.

Azpillagak:

Nahiz ta pentsatu gizonezkoak
hortaz daukala lazoa,
bera dalako, gizonezkoa
izaten da gurasoa;
hain da izaki berdin gabea
polita eta goxoa,
bera maitatzen daramakit nik
nere bizi osoa.

Lopategik:

Nik ere hontan izaten ditut
beti nire sesioak,
baina sarritan burua galtzen
du gizonen desioak,
horrela datoz aspaldi hontan,
tira-biron azioak,
inkontrolatu tartetik datoz
horrelako lezioak.

Iraolak:

Dudik ez dago inkontrolatuz
herria dago jantzia,
ia oraintxe hasiak gaude
amaitzen pazientzia,
batzuek mende eta besteek
berek nahi duten guztia,
gobernu hontan dagoena da
holako kontzientzia.

Azpillagak:

Matxismo eta feminismoa
ez al da gauza tristia?
Garai batean nork uste zuan
holakoak ikustia?
Emakumea maite ez dunak
maitatuko du bestia,
horrelakoak merezi luke
bere isatsa moztia.

Lopategik:

Sasoi batetik garai hontara
gertatu da hemen bira,
gu errespetoz ibiltzen gera
emakumeei begira
baina halare sarri askotan
tristeak gertatzen dira,
hioen kontrako "terrorismoa"
Madriletik etorri da.

Iraolak:
Madriletikan «terrorismoan»
beren legez zaigu ari,
zapalkuntzan gu gizon ta emazte
guztiok gera erori;
amarengandik sortutzen gera
langile eta gudari,
Zaharraren ama hementxe da-ta
txalo bero bat berari.

Azpillagak:
Ai, Lopategi, inolaz ere
gauza ez ezazu narrastu,
emakumeen kontra joanda
inor ez da aberastu.
Jauntxo matxista hoi lanakin
ere ez zaitezela ahaztu:
Emazteari aurpegi beltza
neskameakin jolastu.

Lopategik:
Honek badauka bere kontrako
amenazu-interesa,
emazteari beti eman diot
maitasunezko babesa,
beste erara jolastutzeko
ez det sentitzen laineza:
neskamerikan ez den oraindik
ni ez bainauzu burgesa.

Iraolak:
Bien artean sortu digute
hauek egundoko gerra,
gogoen berri ez dakigu-ta
dudan egotea alperra,
burges ez bada ez Lopategi
eta ez Azpillaga hau bera
baina auskalo zer egin daiken
gogoaren arabera.

Azpillagak:
Burgesa zeran edo ez zeran
ni ez det egin galdera,
baina zer zeran aitortutzeko
eduki dezu aukera;
gaurkoagatik saia gaitezen
emakumeen aldera:
horiek ondo baldin badabiltz
gu ere biziko gera.

Lopategik:
Hala degu-ta hala mantendu
behar zan gaurko patxada,
emakumea, bertsolariei
arren ez izan ikara!
gauza da broman edo serio
azkenik parre-algara;
emakumerik ez det serbitzen
borondatean ez bada.

Iraolak:
Borondatea dadukanari
halako batez bilduta,
izan daiteke txolarte hontaz
hitzak ondo azalduta...
ta saio honek ia oraintxe
berea emana du-ta,
aurkixeago beste bat berriz
beste gai bati helduta.

Azpillaga eta Lopategirekin, 3. saioa

Egun horretako hirugarren eta azkeneko saioa dugu oraingoa. Azpillaga, Lopategi eta ni. Beraz, beti bezala Azpillagak ematen dio hasiera:

Azpillagak:

Bertso kantatuz txandaka gabiltz
ematen gure neurriak,
kanta dezagun laguntzen badu
zenezumen ta eztarriak;
jendeak jakin beharra dauzka
pasatzen diran berriak,
Madrilen pasa diranak ere
jakin ditzala herriak.

Lopategik:

Urte gehiegi damarazkigu
munduaren errukarri,
garai baten diktaturakin
eta orain ere larri;
bertso kantuan jardungo gara
bihotz danen suspergarri,
baina Madrila joan ezkerro
gauza onik ezin ekarri.

Iraolak:

Madrilen bildu gure ondasunak,
han janzten dira indarrez,
ta guk ordenak kunplitu behar
haiek emanikan aurrez,
bizi osoa daramakigu
guk madrildarren beldurrez;
orain ere hor zer gertatu dan
jakiten ez dago errez.

Azpillagak:

Ikusten degu kontu horretan
erdi aidean gaudena,
gauza garbirik inork ez daki
horrek ematen dit pena,
berrogei mila lider hartzea
Millans de Bosch-ena ordena,
joan da bera harrapatzea
ez al da gauzik onena?

Lopategik:

Bosch ta Tejero jarri dituzte
propagandakin ezagun,
baina gauza hori sakonetikan
analizatu dezagun;
Villa ta Fraga barruan zeunden
baina guardiekin lagun,
hortik atera demokrazi hontan
zer espero dezakegun.

Iraolak:

Eta Tejero han sartutzean
honek hola egin zuen hitz:
«militar batzuk hemen ordena
jartzeko asmotan dabiltz,
guztiok jota bertan garbitu
inor mugituko balitz»...
independentzia lortutzeko
esku ederretan gabiltz.

Azpillagak:

Tejerokeri bat izan zala
eman dute bataiua,
hemezortzi bat ordukoa zan
egindako katigua;
hogeita hamar urtekoa da
Tejeroren kastigua;
ikusiko da zer gertatzen dan,
denbora da testigua.

Lopategik:

Gauzak mejoran joango balira
euskaldun denentzat hobe,
bien bitartean batasunean
jarri behar dugu trebe,
Tejero eta bere lagunak
bibotedun edo gabe...
oraindik lehengo diktadorea
demokraziaren jabe.

Iraolak:
Izan zitekeen tejerada bat,
bildurtu edo isiltzeko,
motiborikan bada oraintxe
alkarregana biltzeko,
bestela gaude hemen holaxe
puska baten ibiltzeko,
zer edo zer sortzen ez bada
belar gaiztoa galtzeko.

Lazkao Txikirekin elizan

Lau apaizen urrezko ezteiak: Migel Mari Mendizabal, Esteban eta Joxe Mari Arrizubieta, eta Angel Sukia, 1990ean. Lazkao Txiki eta biok ginen kantuan; bina bertso kantatu genituen neu hasita, nireak dira lehenengoa eta hirugarrena.

Iraolak:
Egun batean aldare hontan
lau gizon ta apaiz berri,
lautatik hiru hemen ditugu
zeruan da Migel Mari,
erantzun zion goitik Jainkoak
egina zion deiari,
aintza ta ospe gaurkoan kantuz
eskeintzen diet lauri.

Lazkao Txikik:
Zeru eta lurren jabe zeranez
ein zure borondatea,
baina ikusi: lur hau daukagu
mila arazoz betea,
horregatikan eskatzen dizut,
gutaz oroitu zaitea,
zeruetatik bidal zaiguzu
maitasuna ta pakea.

Iraolak:
Berrogei eta hamar urtean
elizaren serbitzari
eta ukorik egin gabean
eman zenuten hitzari,
aurrerantz ere zuen argia
luzaz ez bedi itzali,
ta har zazute gure omen hau
zuen egintza onen sari.

Goiburu eta biok

Santa Barbara aurrean: 2008. urte horretan, auzotarrak bi puska egin ziren, eta bakoitzak bere aldetik ospatu zuen eguna; bazkaria taberna banatan izan zuten, bakoitzak bere bertsolariekin. Nik Goiburu nuen bertso-lagun, eta bion artean egindako saiotik jaso ditut neure hauek; baliteke hitzen bat edo beste aldatuta egotea, baina arrazoietan honelatsu kantatu nituen.

Abenduaren hasiera eta
azaroaren amaia,
aurtengoz ere iritsia da
elkartutzeko garaia,
Santa Barbaraan babes gozoan
arreba eta anaia,
bihotz-bihotzez opa dizuet
egun on eta alaia.

«Anaitasunez elkar gaitezen»
esaten degu guk beti,
baina zerbaitek huts egiten du
guk hori esanagati.
Errezatzeko elkartu gera
ondorenean bi zati,
zuentzat dago Lazkaoetxe
guretzat berriz Illati.

Jesukristoren agindua da
maitasunean elkartu
batak besteen hutsegiteak
hitz egin eta barkatu.
Jakín batzea indarra dala
eta hala ere bakartu.
Mundua nola konponduko da
hola bagabiltz lau katu?

Ormaiztegin, bakarka: «Txindokitik Azikorrira»

Ormaiztegin, 1990ean, kantatuak dira hurrengo hiru bertsoak. Gaia: Txindokitik Aizkorrira:

Txindokitan Aizkorriruntza
nago begira egonik,
eta berdintsu zenbait alditan
Aizkorri aldera joanik.
Jaio, ta gero, urte guztiok
hementxe daramazkit nik,
ta ez dut pentsatzen mundu guztian
toki hoberik badanik.

Toki menditsu edo aldapa
ez da ordeka lisua,
muino haundiak eta tontorrak
eta harkaitzez pisua,
baina bestetik gure sakon hau
babesa eta goxua,
ez dago nunahi bilatutzerik
holako paradisua.

Eta holaxe goraldú nahi det
hainbat maite baitut bera,
jaio ezkerok hemendik urrun
ez naiz askotan atera,
eta berriro izango banu
berriro jaiotzeko era,
nahiago nuke bertantxe sortu
berriro bizi izatera.

Notarioa

Orain non oroitzen ez naizen toki batean notario pape-rean kantatu behar izan nuen. Hauxe da emaitza:

Horra, gizona, hemen zaude-ta
hasi beharko hitz-tratoz,
eta hasera emango diot
dagokizun errespetoz,
zaku ta xarpa, bizar luxea,
difuntua erretratoz,
testamentua egin nahi edo
zer eskatutzera zatoz?

Gazte denboran etorkizuna
hartu gabea serio,
nere iritziz zeu izan zera
zu zerorren kontrario.
Ez da pertsona tontoarena
zuk daukazun hitz-jario,
saia bazina ni baino aisego
eingo zinen notario.

Horra gizona gaurkoz presaka
neregana iritsia,
testamentuan seinala nahita
bereraren heredentzia,
eta honela utziko det nik
artxiboan idatzia:
«Zapoei soina ta Estaduantzat
zakua eta jantzia»

Murua eta biok Iruñan

Bertso hauek Iruñan kantatuak dira. Murua eta biok gi-nen. Gai hau eman ziguten: «Murua, Retegi pilotaria; eta ni santua, Retegiren zaindaria. Ez naiz gogoratzen Muruak zer kantatu zuen. Gero nik, poliki samar atera zitzaidala iruditu-

rik, bidean pixka bat hausnartu eta etxera etortzean apuntatu egin nitue. Hauetxek dira:

Frontoian sartutzean
uzten dezu broma,
pilotarekin gogor
kolpatuaz horma,
ni naiz zuri zerutik
laguntzen nagona,
horregatikan zera
pilotari ona.

Txapagain jotzen hasi
eta txapapera,
hortzak estutu eta
begiz gora aldera,
deskuidoz gertatzean
tantua galtzera,
Jainko eta santuez
ohartutzen zera.

Gotik begira gaude
santu dohatsuak,
laguntzeko badira
premizko kasuak,
eta entzuten ditut
zure errezuak,
nahiz ez diran askotan
izaten gozuak.

Txapeldunen txapeldun
izatera iritsi,
oraindik ez zintuzket
eskutik nahi utzi;
zure zaindariaz zu
ez zaitez ahortzi,
beste txapel berri bat
nahi badezu jantzi.

Gaia ipinita kantaturiko bertsoak dira. Erraz igarri daitekeenez, badaikgu zer problema zebilen hemen. Norbaitek txisteia ere atera zuen: Aita Santuak Espainira etorri nahi zuela hiltzera edo horrelako zerbait.

Larogeita hamabost
mila beaziehun da,
ikaragarria da
lapurren burruna,
gizon garbi bat inun
ezin da barrunda,
gure itxaropena
tokitara jun da!

Aita Santuak ere
dio aditzera
Espainira etorri
nahi dula hiltzera;
lapurrak inguratu
bere saihetsera,
ta azken arnasa eman
Kristoren antzera.

Agintean ipini
zenbait animalia,
herriaren diruak
Suizara bidali.
Eskubidea zeinek
eman dio Gali
diru erresebatuak
nola erabili?

Lazkaon Goiburu eta Narbarterekin

Orain datozen bertsoak Lazkaon, 1988 aldera, kantatuak dira. Goiburu, Narbarte eta hirurok ginen. Gaiak honela zioen: «Iraola, gizon aberatsa da, Narbarte, gizon arrunta eta

Goiburu, gizon pobrea. Neu hasten naiz, Narbartek jarraitu eta Goiburuk amaitu:

Iraolak:

Mundu honetan pasatu ditut
berrogeita hamabost urte,
nahiko dirua badaukat eta
osasunez ere fuerte,
alde hortatik ez du edozeinek
nik dedan hainbeste suerte,
zuek'e aberastu zinezkete bai
saiatutzen bazerate.

Narbate:

Gu biok ere badegu, lagun,
beharrezko dan defentsa,
eta ederki defenditzea
hau da gure interesa,
aberatsak beti asko dauka
eta gehiagon ametsa,
gutxi duena zu baino gaizki-
go denik ez zazu pentsa.

Goiburu:

Ni abarkatan egina nago
neuk ez dakit zenbat gastu,
Patxi zahar honek ez du oraindik
nik aina lokatza nahastu;
nik orain esaten dizudana
ai ez zaizuela ahastu,
langile finik mundu hontan ez
da oraindik aberastu.

Iraola:

Zuk abarketan egina dezu
horrenbesteko gastua,
behor da ardi edo berdin behi
lokatza asko nahastua,

nik al dedana ongi kobratu
ostu bada nun ostua,
uste al dezu txintxo ibilita
nagola aberastua?

Narbate:

Fabrika baten lan egiten det
nik berdin jai eta aste,
jornal txikiak neretzat handik
sarritan nahiz badatozte,
apur txiki bat badadukat nik
gaizki nagonik ez uste,
behintzat oraindik ateratzen det
bizituzeko hainbeste.

Goiburu:

Abarkarekin eginik nago
hainbat neke eta korri,
sarri askotan izarditurik
kolore guztiak gorri,
kaso ein behar hainbeste behi
eta hainbeste behorri,
gutxigo einda Patxi zaharra, hi,
aberastu haiz heorri.

Iraola:

Ni nolakoa izandu naizen
garbi esan dizut aurrez,
horretarako suerteduna
munduan behar da berez,
mundu hontako joan-etorriak
manejatzen ditut errez:
dozena erdi bat *guarda espaldakin*,
sekuestratzeko beldurrez.

Narbate:

Guarda espaldak'e baditula
hori da bere hizketa,
hola bizitzea, ez pentsatu,
ez da izaten berriketa.

Nahiz nik miloiaz beteta ez izan
nere etxeko maleta,
gustura nago dedan gutxikin
ondo bizitzen naiz eta.

Goiburuk:
Gure Patxi hau bizi izan da
beti diruan egarrik,
etxean dauzkan gehienak dira
bide txarretik ekarrik,
sekuestratzeko beldurrez dago
ez dago esan beharrik,
eramaten baldin badute ere
ez det egingo negarrik.

Publikoa

Behin batean, bertso saioa agurtzeko honako bertso hau
kantatu nuen:

Nola mendiko jende
hala hirikoa,
hemen gaur bildu dana
kategorikoa,
nahiz ta gure saioa
ez zan purikoa,
hala ere txalotu,
hau da publikoa!

BERTSO JARRIAK

Bixente Nazabal artzainaren heriotzan

Agurtu zera zeure
mendiz eta ardiz,
lan guztiak eginda
txukuntasun garbiz,
ez zaitugu gehiago
ikusiko begiz,
baina bai errez asko
oroitzaren argiz,
zutaz gogoratutzen
geran hainbat aldiz.

Artzai zintzo leiala
zinan hain juxtu-ta,
errakuntzarik gabe
bidean nahastuta;
lanetik bizi eta
lanean disfruta,
azkenean betiko
mundutik ezkuta,
zuk zeneukan guztia
ematen hustuta.

Hunkiturik Bixente
ondotik joateak,
bihotzak ditugula
tristuraz beteak,
baina behartu zaitu
kontu emateak;
balio baldin badu
otoitz egiteak,
Jaunak zabal deizula
zeruko ateak.

Antonio Muruari “Gorriñe” (1997)

Jende guztiarekin
hartu-emanetan,
ezagutu zaitugu
guk herri honetan;
sasoiko gizon lerden
indartsu benetan;
orain bukatutzean
munduko lanetan;
Jaunak ase zaitzala
zeruko manetan.

Gaztetatik hasita
bizitza osoa,
elkar ezagutzea
da gure kasoa,
hiztun egoki eta
tarteka bertsoa,
famili bikainaren
aita, gurasoa;
ahaztuko ez zaitugun
lagun bromosoa.

Antonio Arrubarrenari

Beti izan zerana
gure gidaria,
istripu demonioz
hiltzeko zoria
lagunen bihotzetan
eginik zauria
utzi dezu negarra
zeinek isuria.
Agur ta gero arte
taldeko txoria,

Jexux Gurrutzagari (1997)

Jaiotzak heriotza
du ondorioa,
guztiz beldurgarria
eta serioa,
Jexux, igaro dezu
zeuk'e herioa,
beste errurik gabe
hiltzeko jaioa.

Hiztun zorrotza baina
bihotzez samurra,
joan zaizu munduko
izate laburra.
Hartzera zoazela
hilobiko lurra,
hau da zure lagunen
maitasun-agurra.

Sukaldaritza zinen
arreta biziko,
ez zintuen horretan
edonork hautsiko;
berriz ez zaitu inork
hortan ikusiko,
ez diguzu gehiago
babaik egosiko.

Damian Erauskini, Ameriketari hila

Ezin eramanikan
ondoezen jasa,
morala galdurikan
animo eskasa,

hara joan ginen, hemen
ez baikeunden lasa,
sentitutzera zure
azkeneko arnasa.

Munduan bizi izana
beti ametsetan,
gogoaz zendularik
hain goiko gauzetan;
azkena eman dezu
hori ezin asetan,
gaur gerta zaitezela
betiko pozetan.

Gaztetan bizi gendun
fedearen garra,
hura konfesio ta
komulga beharra
eta egia bada
erlijio zaharra,
orain ez dadukazu
gozamendu txarra.

Damiani Olanori

Horra, Damian, ordaindu dezu
jaiotzaren ondorena,
iritsi zaizu horretarako
ordua edo orena,
bien bitartean bete ondoren
gizon zintzoen ordena;
utzi diguzu bertso eta histori
betirako oroimena,
zauden tokitik hariezadazu
eskerrik bihozkorrena.

Hainbat tertuli egin genuen:
jatorrak eta gozoak,
eta hizpide gure herriko
histori edo bertsoak;
oso eliztar zintzoa zinan
etxean ere errezoak,
San Pedrok libre utzi deizula
zerura arteko pasoak,
gozamenetan hartu zaitzala
betikotasun osoak.

Pedro Iraola anaiari (2002)

Bukatu arte eman ta eman:
zure izate osoa,
guztiok ondo ikusi nahia
zein jokabide gozoa!;
erakutsiaz nola behar den
egiazkoa gurasoa
eta hilezkor bihurtuko da
guk zuregandik jaso.

Gure zortzikoaren
lehenbiziko printza,
halabeharrez zaigu
arestian pitza,
banatzera etorri
da heriotza-sitsa;
ez haugula ahaztuko
horra gure hitza,
ondo has dezakela
betiko bizitza.

Olaako Lorentxo Sukiari (1999)

Larogeita sei urtez
bizitua alai,
bertsozale sutsua
ehizean ere bai;
oraindik zu hiltzerik
guk ez genduen nahi,
baina hau gertatzen da:
noizbait behar amai;
betiko atsedenean
hartu ezazu jai.

Migel Etxeberriari (1996)

Beste bi lagun maitek
orain dala gutxi,
guk nahi ez genduela
hor gintuzten utzi,
Miel, gaur zure txanda
uste gabe iritsi,
zeuek zorrak ordaindu
gu zorretan jantzi,
besarkatu itzazu
Andres eta Patxi.

Hildako artzainei mezatan, Amezketarranean (Aitzior): 1998

Egunik egun urterik urte
gertatutzen da zedoze,
batzuek jaio eta besteak hil
zenbat gertakizun klase,
lur gosearen sabelik inoiz
bestela ez liteke ase;

lehengoak lehengo iaztik aurtena
joan zaigu Joan Joxe
artzai ta kantuz saiatu zana
gaur gu orain bezelaxe.

Beste mundura bidali nahi det
otoitzezko albistea,
era horretan oinarritzen da
kristauaren sinistea,
nahi nukeena da artzai hilengan
xuxe-xuxen iristea,
bukatu bedi sufrimenduzko
burgatorio tristea,
gerta dedila goiko larreetan
zorionean piztea.

Gure lehengusu Patxi Nazabal Iraolaren errautsak botatzekoan

Zer misterio duen berekin
jaiotzak eta hiltzeak,
horra hor orain errauts lehorrak
lehengo gorpuzki hezeak;
Patxi, hik hemen erromerian
hainbat jaiegun paseak,
lagun guztiak besarkatuaz
alaitasunez aseak,
eta orain hor hau garai haietan
arnasten huen haizeak.

Nola emazte edota seme
berdin dio senitarte,
heriotzaren etorkizunak
egiten gaitu bi parte.
Zein gogorra den zail da neurtzea
etxean gerta bitarte...

Patxi, hi ere joana haugu
guregandikan aparte,
baina betiko ezin agurtu
baizik eta gero arte.

Konparazioz hitz egiteko
gure logikaren grinak:
markesengandik markeskumea
erregeak erreginak;
jarrai dezala aurrerantz ere
naturaren eraginak,
sortu ditezen gizon bizkorrak
argiak eta gordinak,
hire antzeko zurginak eta
hire antzeko harginak.

Alabak amari (Dolores Tolosa): 1998

Maitasun osoakin
bihotza emana,
hain da hunkigarria
horrek duen xarma,
bihotza da egiaz
maitatzeko arma,
guk horrekintxe maite
zaitugu zu ama

Nikolas Antxusiri, hileta egunean Legorretan kantatuak

Gizatxarkeriz ibili gabe
bartzarrak nundik nahastuko,
hortan zenduen dohai ederra
inoiz ez da erraustuko,
umoretsua eta alaia
hain gizatasun prestuko,
zenbat une on pasatu degun
sekula ez zait ahaztuko.

Nikolas, ez dut mantxik aurkitu
zure birtute garbian,
zuk izan ezik nork biajatu
espirituzko gurdian?
Aita eternoak eskutik hartu
eta aingeruak guardian,
irri-parrezka egongo zera
zeruan erdi-erdian.

**Joan Asurabarrena koinatuaren erreordatorioa,
(1997)**

Falta nabari degu
etxe inguruan,
ikusia hainbeste
urteren buruan,
zenduena emanaz
amaitu zenduan
gizon zintzoek egin
ohi duten moduan,
orain izatekotan
betiko zeruan.

Betirako lotoki
lurraren sabela,
noizbait guztientzako
prest dagoen gela,
argazkian dirudi
begira zaudela,
gero arte esan nahi
bazenu bezela,
desio dezun eran
elkar gaitezela.

Gau batean tabernatik etxera

Abiatuagatik
etxera berandu,
baina gaur Patxik neurriz
jan eta edan du.
Begietan ez daukat
inoiz aina kandu,
neurrian errenditu
horrek nahiko landu
baina eginez gero
poza ematen du.

Bertso bat denek ulertzeko modukoa

Ez da gogorik zor zaion hura
zor zaionari uzteko,
Aita Gurean parte hau hoiek
utzi zuten ikasteko,
baina badegu itxaropena
egiak irabazteko,
banatzen gaitun artzizkunaren
horma guztiak hausteko,
Euskal Herria batasunean
munduai erakusteko.

**Joxe Mari eta Erramun Izagireren mezatan,
Ernagan**

Kristau onak zinatzen
zuek onenetan,
hara nik zuen baitan
nola uste detan:
zerutar guztiekin
hartu-emanetan,
horrek izan behar du
ederra benetan.

Enkargu bat zueri
eman beharrean,
amaitzen deguneko
mundu kaxkarrean,
guretzat toki egin
aurki lasterrean,
besterikan ez bada
aulki baxtarrean.

Joxepa Muruari: 1998

Horra, Joxepa, Joan Kruzenea
zenuen ordezkatur,
geroz herria nola serbitu
hainbestetan kezkatua,
konpromisorik handiena ere
beti tajuz prestatua,
hainbat urtetan lana eginik
noizbait ere gastatua
baina bizirik utzi digu
gure Herri Ostatua.

Gaztetxoentzat izandu zinen
babesa edo epela,
jakinagatik bihurriren bat
hioen tartean bazela,
eskuratu nahiz azeitunan bat
gaileta edo pastela,
aurpegi alaiz eztabaidatuz
zenbait buila ta tekela,
baina guztiak ondo serbitu
amak etxean bezela.

Sekula ere ez zait ahaztuko
zure aurpegiko irria,
hziketan ere guztiz txukuna
ez zinan hiltun urria.
Hainbat urtean bizi ondoren
topa dezu hilerria,
Joxepanean utzi diguzu
guretzat oroitarrria.
Agur, Joxepa, agur bihotzez
hain zera agurgarria!

Etxe inguruko pagoari

Hainbeste zuhaitz maitagarriak
daude gure oihanetan,
bat edo beste tratu bereziz
maitatzen da gehienetan;
zu, pago gazte, hemen zauzkagu
ia etxeko ateetan;
egurats onez siestan edo
berdin sega-pikaketan,
o!, pago eder, zure azpian
nik zenbat gozatzen detan.

Mendi-bideko pagoari

Nire mendi-bideko
pago berezia,
sabelean dadukak
alanbre-hesia
meharrago hintzala
norbaitek josia,
eta zura tartean
zeharo nahasia...
Ez dezala sorraraz
hire minbizia.²

Pago zahar bati

Liraintasunez ez izan arren
zenbait aritzek dun forma,
baina zenbatsu urte dituen
zeinek zuzenki informa?
Nabarmena da urte askoan
bide ertz hontan dagona.
Burgatorion ez ahal da egongo
landatu zuen aitona!

Julian Muruari

Gure lagun maitea
ez beharrez hila,
alkarrekin izanak
hartu-eman mila;

---

2 Iparragirre baserritik Floreagako bide-ertzean dago pago hori.

Estebanen semea
nolako mutila!
Zu hil zinanez gero
tristuraz nabila,
saiatuagatikan
alaitasun bila.

Julian, nola galdu
guk zure oroitzza
baina ezin besterik
ez bada otoitzza;
zu hiltzeko oraindik
bazen nahiko goiza,
hari hori mozteko
zai zegon goraiza,
heriotzak beregan
hartu zaitu aisa.

Heriotza sartu zaizu
jo gabe aldaba,
indar ikustezina:
suaren galda da,
horrela gertatzea
nahiko tamala da,
amaitu da zuretzat
munduko bolada,
minez lagun, emazte,
seme eta alaba.

Ezin galdu inor zuk
egindako gaitzak,
beti ahalik txukunen
zenitun ekintzak,
arrazoia eredu
ta neurriko hitzak,
meriturikan asko
badauka Ernaitzak
berek ditulako
holako emaitzak.

Gauza gehiago ere
nahi nituzke aitor:
ez zinan zenbait bezain
berritsu ta kottor,
egiaren maitale,
gezurretik opor,
aberriaren alde
leial ta mugikor,
ezin azaldu zaitut
zinan bezain jator.

«Kaixo, Patxi» esanaz
irripar txikian,
ile beltza estalgai
zeure bekokian,
inoiz kontu-kontari
hizkera egokian
alkarrekin topatu
ohi ginan tokian,
inor nola zirika
ondo zenekian.

Afalondoan sarri
saioa jokoan
beti norbaitzuekin
eginik topo han,
erlojua ere inoiz
ahaztu holakoan,
orduak aisa pasa
taberna-txokoan,
nahiz biharamunean
damua kolkoan.

Jokoan ez zinan ez
pertsona zabarra,
nonahi izandu zera
zu txintxo samarra,
ez zenduen tirako
besteren hamarra,

jo gabe askok adina
haserre-kamarra,
galdu edo irabazi
garbi hatzamarra.

Entzun nuen unean
hil zela Julian
anaiak esanikan
etxe-atarian,
esan nion egia
ez zala agian;
baietz erantzun zidan
informe garbian,
bihotzetik laster zen
negarra begian.

Zure ezaupideak
ditugula esker,
inoiz ere otoitzez
ez gintezke asper,
baina ez genezake
bestirikan ezer
eta guretzat ere
bidean da hauster,
zuk itxaron patxadan
hor gaituzu laster.

Joxe Martin eta Hilariaren semeak

Hamalau urte nituelarik
hitzezko iragarkiak:
Joxe Martinen andre Hilarik
izanak ditu bikiak,
ume ederrak eta sanoak

eta ez oso txikiak,
berehalaxe kalean ziran
sehaskatikan jaikiak,
inguru hontan jende guztiak
atentzioz edukiak.

Gero batekin zer gertatu zan
esan behar det azkenik:
joan beharra izandu zuen
egonda ez zun gauza onik,
eta artean jendeak ez zun
ezagututzen gizonik,
“langintza” hartan parte harturik
hura hor egongo zanik,
jende guztia harritu zuen
ia sinistu ezinik.

Fabrika Handian Anjel Marirekin

Anjel eta ni Fabrika Haundian
esplika nahi det kasoa,
periodikoai goizero biok
lehenengo errepasoa,
gero nor bere tokiz serio
lanean egun osoa.
Hura izan zan neretzat lagun
jatorra eta gozoa.

Hainbeste dira egunkariak
ekartzen ditun mezuak,
baina bakoitzak geure santuei
eite'izkagu errezuak.
Pasatzen zitun duke ta markes
aktorea ta atsuak,
haren gustuko nola ziraden
beste kronika batzuak.

Saturdin: 1997

Ekin, ordua iritsi da-ta
zertan gehiago itxaron,
hobe da lanak bukatu eta
gero patxadatsu egon,
eguraldia ere eguzkitsu
o! zeinen ederra dagon,
ohitura zaharrez entzuleari
agur eta eguerdi on!

Saturninoren kokatokia
degu Urreta bailera,
hemendik zehar izaten omen
gizon horren ibilera,
atsedentxo bat hemen hartuta
joaten zen Iruñera,
Fermin ta lagun nafartarrekin
han egiteko bilera.

Ermitatxo hau ezagutu nun
nik oso neurri bittuan,
estalpe hori egin zioten,
estreinako berrituan,
nik obra hori hasi zanean
hamar bat urte nituan,
auzolanean ibili nintzan:
astoakin karretuan.

Mila beatziehun berrogeita bost:
apustu bat zan zerratu
«Biandetxe» eta «Motza» bestetik
herronkan ezin geratu,
egun berean motz indartsua
gaixotutzea tokatu,
apustu hori suspenditu zan
eta ez zuten jokatu.

*Gaur goizean hartu det
notizi garratza,
orduantxe tristetu
da nire bihotza;
kunplimentu ugrari
pulumentu hotza,
nik galdetzen dizuet
non gorde dan "Motza"*

(Basarri)

(...)
*Jokoa galdu eta
trabesean kitto,
lanean leher eginda
ez dirade itto.*

(Uztapide)

Inguru honi aldatu zaio
garai hartan zuen antza:
kamiorik ez bide xidorra
Telleritikan gorantza.
Nonahitikan abiatuta ere
bide txarra eta aldatza;
alde hauetan ez dago orain
orduan aina lokatza.

Hemen daukagun aitona bat nik
nahi det aipatu hurrena
nola dan bera bailera hontako
bizilagunik zaharrena,
nekazaritzan eta artzantzan
beti jarraitu duena,
gora beraren sehaska zaharra...
Gora Urretagoena!

Zure urteek ez dirudite
zenbaitenek hainbat pisu,
joan daneko aspaldi hontan
ikusten zaitut berdintsu,

arroz-kolore gorristarekin
zure masail eta musu
eta sari bat eskeintzen zaizu
danak merezi dituzu.

hainbat urtetan bizitzea zuk
jaiotzaren ondorio,
pasatu dezu zenbait hotz-bero
lagun eta arerio,
ehun urtera arrimatzen ta
oso bizkor oraindio,
segi holaxe urte askoan
gora Migel Antonio.

San Isidro: 1997

O!, San Isidro, zuk badakizu
beti eske gauzkazuna
eta zugandik espero degu
itxurazko erantzuna,
ereiki ezazu gure artean
pakea eta maitasuna
eta ondoren dezente antzean
gozatzeko ondasuna.

Harrigarriak zeure denboran
egindako mirariak:
zeu elizan eta soro-lanetan
aingeruekin idiak,
Jaunak ordainez ematen zizun
gutziz uzta ugariak,
arkea guztiak gainezkaturik
artoak eta gariak.

Eta honela esaten zuten
lehengo sermolariak
nola arkatik jan izan zuten
usoak eta txoriak,
eta arkarik lermatu gabe,
zer gauza harrigarriak!
Zeu zinan eran lagun itzazu
gaur ere nekazariak.

Santa Feak: 2001

Elizatik hasita
ondoren kalean
Santa Fe egunean
ohiturari jarraituz
asaben legean,
otoitz beroak egin
denbora berean,
ez gaitzan harrapatu
etsaiak bidean...
festak goza ditzagun
okerrik gabean.

Santa Feri lehenengo
otoitz oparoak
ez izan txoroak
ez gaitzan abandona
bere anparoak
eta tripa-festa ere
badakar geroak:
ardo beltz ona eta
mondeju beroak,
ahuleziak kentzeko
a ze jeneroak!

Bakoitzak ahal dun eran
behar du prestatu,
zergatik kezkatu?
denontzako aukera
Santa Fe festak du:
kirol, soinu eta dantza
bada non jostatu,
nahi duenak aukeran
plaza edo ostatu,
agur, anai-arrebok,
ondo-ondo ospatu.

Goierriko paisajea

Aizkorri, Murumendi,
Intzartzu, Nañarri
atera litezkenak
zenbait saski-harri,
ibarren gailur-buru
eta apaingarri,
hoiek babesten dute
o! gure Goierrri.

Ezagueraren argiz
ireki begiak
eta lehenik ikusi
nituen mendiak,
lurrez zabalak eta
harkaitzez haundiak...
nola ahaztu orduko
zentzu-irudiak?

Ibai garden arraintsu
eta iturriak
Oriaren sortzaile
leial ta garbiak

nahastuak fabrikako
pozoin-isuriak,
ez dauka lehengo antzik
oraingo Oriak.

Soro, baratz, belardi
murko eta pendiz,
gaztain, pago, lizarrak
urki eta haritz,
sagar, aran, txermena,
intxaur eta geriz.
Paradiso hura noiz
izango da berriz?

Baina galduagatik
lehen zuen antza,
berpiztuko zaigula
badut esperantza
haize berriz Goierrik
har dezan arnasa,
itxaropenez diot
kantuzko gorantza.

Aiestaran-errekako festa-eguna: 1995

Aitak lepoa ebaki zizun,
Bitiniako alaba,
sinesten gaitza baldin bada ere
gertakizuna hala da
baina geroztik dohatsu zera
zeruan, Santa Barbara,
ezbehar eta ekaitzetatik
arren gaitzazu anpara!

Zaindu itzazu trumoi-tximistak
ekaitzak eta euriak,
izan ditezen grazi onean
zeru goitik eroriak;
gizartean'e hainbeste gerra
haserre eta komeriak,
era berean bare itzazu
gure kaskailukeriak.

Inguruari begiratu
dauzkat guztizko arretan,
ardi mordoskak ikusten ditut
goiko aldeko larreetan,
eta amorrarik finena berriz
dezute beheko errekan...
bizi zaitezte gozamenean
zuen ohitura zaharretan.

Eguberriak

Profeta jakintsuen
adieraziaz
ia bi mila urte
jaiorik Mesias
mundua ondu zedin
gizona heziaz,
eta oraindik gabiltz
ezin ikasiaz.

Gosete eta gerra
hainbeste desgrazi,
inoiz baino beltzago
ez al gera bizi?
*Gogorrena juez ta
indarra nagusi*
kasu handirik egin
gaberik Jesusi.

Hauexek dira nere
bihotzaren nahiak:
osa bitez, hutsunez
betetako mahaiak,
buka bitez haserre
liskar eta lehiak,
pozez elkar gaitezen
arriba eta anaiak.

Gandiagaren bertsoak, zortziko txikian

Eguberriez ari nintzelarik, ezin izan dut errisistitu Gandiaren hiru bertso hauek hemen zeharraldatzea; hain datoz egoki testuinguruan, eta hain dira bertso bikainak. Hobeto ez dago laburbildu eta definitzerik guk ikasi genuen historia.

Moises ere bai eta
profeta ugari
bidali zenizkion
zeure herriari;
gizalditan aritu
ziren mezulari
Mesias zetorrela
guztion gidari.

Noizbait horra etorri
etortzeko zena,
zorion-biderako
berri onez dena;
zintzoei poza eta
makalei kemena,
maitasuna dario
eta barkamena.

Aitagandik jaitsi zen,
Aitagana igo;
handik itzuliko da
mundura berriro;
zuzen epaituko du
sosdun eta txiro,
gabiltzan justizian
eta anaikiro.

Gizon txintxo baten harrokeriak (1987)

Osasuna, dirua
eta amodioa,
ez dute gizon denek
nere balioa,
Jaungoikoak emana
daukat jenioa,
txintxoa izateko
mundura jaioa.

Famili ederra det
bada ederrikan,
ez dute ondo zaindu
beste beharrikan,
ta txintxo-txintxo lana
eginik fabrikan,
etxean behar dana
dakarkit handikan.

Lanera nindoala
goizean lehenguan
beheko soziedadean
argia zeguan.
Tabernan nola leike
hainbeste ordu han?
makina bat ganberro
badago munduan.

Etxe hortan badute
nahiko pazientzi,
ez badira goitikan
erritara jetsi;
ez zan jende askorik
bi bakarrik: gutxi,
enteratu naizenez
«Txubel» eta «Patxi»

Besteri kasu gutxi
nik beti nerea,
maisua ere daukat
gizon dotorea
erregalatu nion
oilasko pare
geroztik errezago
eiten det tarea.

Bururik ez duenak
zertako txapela?...
elizara joango naiz
guraso bezela
hurrekin gauza onik
ez dago bestela,
Jainkoaren beldurrez
hezi ditezela.

Andrea ere umila
dadukat egitan
errespetua jartzen
nik nola dakitan;
ez, dabilzan bezela
hor zenbait tokitan:
senarra kabo eta
andrea kapitan.

Hutsegiterik gabe
meza igandian,
hargatikan bizi naiz
suerte handian,
otoitz bat egunero
bigarren aldian
emaztea alargun
gerta ez dadian.

Atsoaren kritikari (1997)

Lehengo egun batean
atso bat ari zan
mutilzaharreatik
honelako gisan:
bizibide tristean,
neska, hoiek zebiltzan
tabernan sarri eta
trabaarik ez elizan.

Hizketan ari zala
diotan gainean,
begiratu zorrotza
alboko mahaiean
mutilzaharren ondra
lurpera nahiean,
beste dibertsiorik
ez dauka jaiean.

Ez harritu honela
kantuz aritua,
belarriak mintzeko
hitzak aditua,
bere etxean bada
ondo serbitua
zergatik dauka gure
ezin surfritua?

Saiatuko litzake
bera nolabaite
mutilzaharrok urruti
desterratu arte,
ez dauka guretzako
errukirik bat'e
ezta nik ere bera
ez det asko maite.

Geroztik pentsatu det
makina bat aldiz
horren koinaturen bat
mutilzaharra balitz
ez dedila gertatu
ondoez-ahuleriz
besterik gabe horrek
laguntzeko premiz.

Ondoko lagunari
zioen errietan:
egunez jan ta edan
gehixokerietan
eta gauean berriz
hik badakin zertan
semaforo gabeko
argi gorrietan.

Zaldibiako kalea

Saihesbidea gaude
gu egin premitan
urte gehiegitan
kotxe eta kamioi
kaleko neurritan
eskandaloak sortzen
dituzte sarritan

txofer batek bestea
harturik begitan
biak kulparik gabe
alkarri erritan.

Pello Zabala

Ez dakit praile edo
dagon apopilo,
musika ta eguraldi
zenbat kontu pilo!
Pronostikoa ematen
jarduten da Pello,
baina egiten digu
makina bat fallo.

Toshak

Realen entrenadore
dadukagu Tohsak,
hor dabil: «hik honuntza
ta hik hara jo zak».
Ondo kobratzen du-ta
bizi zaigu pozak,
horrentzat aina dira
Donostiko sosak.

Insumisoa

Insumisio bidea beraz
behar genduke estima
gizartean gerta ez dedin
hainbat pena ta lastima,
gogor daudenak jarraitu gogor
dudan daudenak anima,
bukatu dedin besteren umeei
burla egiteko sistima.

Ezkonberriei (aginduta jarriak, beste batek kantatzeko)

Zoriondu nahi zaitut
zu, nere anaia,
ospatzen dezulako
gaur zuk ezkon-jaia;
orain dezu emazte
lehen zenuen gaia
biok dezazutela
bizitza alai.

Satisfazioak du
bai lasaitasuna
kezkati bizitzeak
izango ez duna,
sortu alkarren poza
eta maitasuna
horrek arinduko du
gurutze astuna.

Txoritxoak bezela
zuek udaberriz
bizitza ugaltzeko
maitasun egarriz
belaunaldi berria
mundura ekarriz
bizitzak jarraipena
izan dezan berriz.

Udaberriz elkartzen
dira txori onak
sasoia noiz helduko
neguan egonak,
gaur uztartuak dira
maitasun bionak;
gora ezkonberriak
eta zorionak!

Bruno Imaz musikaria jaio zela ehungarren urteurrena

Ehun urteak betetzen dira
aurtengo urrian, bostean
musikari haundi bat sortu zala
Zaldibiako partean,
ibili zana langintza hortan
sarturik bete-betea
eta jarraitu etsipen gabe
goi-maila lortu artean
horregatikan omentzen degu
Bruno aurtengo urtean.

Zaldibiatik Alemaniara

Esan behar da nola izan dan
Alemaniko irtera:
batzuk denborapasa joan ginan
besteak zerbait egitera.
Txistu, trikiti eta dantzari
ondo bete zen papera,
sega-lanean ere izan zuten
lehiatutzeko aukera
ondo hartuak izan gera-ta
pozikan itzuli gera.

Lagun bati

Estimazio txarrean
dago etxe baztarrean,
maitasun gabe emaztearen
bihotz gogorrean,
ikusi nahi ez aurrean,
ez urrin ta ez urrean,
gertatutzen da gustorik gabe
bizi beharrean.

Atsekabearen galda
negar mingotsaren salda,
gauza hori zer dan pentsatu hutsak
lezake asalda,
gizon horren abiada
ez gertatu hobia da,
bere burua galdu baino lehen
lasaituko ahal da!

Zaldibiako dendak gerra ostean: 2002

Lehen errotetan irindutzen zen
artoa eta garia,
hortik aparte denda bezela
bat gendun Konfiteria.
Beste denda bat ere bagendun
haren jabea Maria,
nola arropa, jaki, janari
jostorratz edo haria,
besteak beste hura baizela
benetako dendaria.

Migel Marinen sega-kirtenak
aspil eta eskuareak,
gazta egiteko zumitzak ere
txukun eta dotoreak,
gaitzeru, lakari eta abar
neurtutzeko laboreak,
tabernan berriz serbitzen ziran
gazte eta agureak.
Zenbat tertuli egin ote zun
aitona zana gureak!

Astoarekin kale aldera
esne-marmitak harturik,
gero etxerako jenero bila
esneak entregaturik,

herriko denda gehientsunetan
izan ohi gendun trataturik,
ibiltzen nintzen batetik irten
eta bestean sarturik;
orduaz ez zan Eroskirikan
eta supermerkataturik.

Garai hartako izateko era
sarri datorkit burura,
herria txukun serbitzea zen
dendari haien ardura,
jaietan ere dendak ireki
aste guztiko modura,
herritar danak egun on opaz
alkarregana ingura.
Gendunarekin konformaturik
gauza polita zan hura.

Egun batean joan nintzen perretxikoak biltzeko asmoan, eguerdi arte osoa pasatu eta alerik ez nuen bildu. Topatu nituenak, berriz, bareek-eta hasitakoak eta horrela: txarrak. Bueltan nentorrela bertso hauexek bururatu zitzaidan:

Abiatu naiz perretxikoak
nolabait bildu asmoan
goizean hasi haruntz ta honuntz
eguerdiarte osoan,
intentzioa banuen baina
alerik ezin jaso han,
hainbeste orduz alfer-aferrik
hor ibili naiz basoan.

Asko-askotan ez zait gertatu
neri holako kasorik,
zuztar huts batzuk aurkitu ditut
batere ez zegon osorik,

ez zegoen ez onikan eta
hain gutxi benenosorik.
Hor ibili naiz baina hobe nun
eman ez banu pausorik.

Gau oskarbirik ez du egiten
nahiz eguraldi hezea,
egun batean hegoa bada
zortzian ipar-haizea,
egunez oso ostarate gutxi,
lanbro edo euri xehea,
perretxikoak jaiotzeko hau
ez da eguraldi klasea.

Iritzi batzuk emango ditut
nahiz eta eskas jakintzak,
nola litezkeen gure lur honen
fruituak edo emaitzak,
bere neurrian euri mardula,
gau oskarbiaren ihintzak,
nere iritziz hori behar du
perretxikoen sorgintzak.

Baina horrela izatetikan
nola gabiltzan urrina,
gauzez gandua, egunez berriz
lanbroa eta lurrina;
zergatik zaude ager nahi ezik
ortzi inguru urdina,
jakin non zeran ta ezin ikusi
horrek ematen du mina.

Zerikusia badezu bai zuk
zenbait gauzaren jaiotzaz,
zurea baita eragin dana
euteraz eta laiotzaz.
Perretxikoa hortxe daukagu
aurten jaiotzeko lotsaz,
eta jaiotzen ez baldin bada
zorrik ez du heriotzaz.

Baso itzalak aurkitu ditut
arrote eta errukarri,
perretxikoak biltzeko asmoz
ez naiz alferrik etorri,
hainbeste orduz ibili arren
korri honuntz haruntz korri,
ez zegon eta ez dan tokitik
ezin ezertxo ekarri.

Hankik ez dute lumik ere ez
hain gutxiago hegoak,
baina basoko gauzak berentzat
han dauden *endogenoak*,
janari bila nahiz ez pasatu
kilometro edo legoak,
zaintzen dituzte perretxikoak
sortzen diren *oaroak*.

Ez egin arren azeri edo
erbin antzeko saltoak,
zaintzen dituzte baso libreak
zaintzen dituzte kotoak,
badakite non jaio litezkeen
gibelurdin ta onttoak,
mugimendua makala baina
buruz ez dira tontoak.

Lehen nioena zuztar ahul batzuk
txapela bareak janak,
gutxi sortutzen dira ta errez
egiten dituzte lanak.
Perretxikoak tiratzen ditu
nola burnia imanak,
sortu orduko jaten dituzte
aurten jaiotzen diranak.

Naturaleza ikusi gabe
zer den zaila da jakiten,
bareekin ere konturatu naiz
zertan gehiago dakiten:

elkar laztanduz hainbat bikote
txoramenez irakiten,
hor ari ziren lerre-jario
amodioa egiten.

Oporretan

Iaz bezela aurtengoz ere
igo naiz Aralarrera,
oporraldia datorrenean
pozik joaten naiz harera,
bere gustoko tokia behar
jostatzez gero norbera,
eta ni hantxe gozatutzen naiz
naturarekin batera.

Nahi dedanean jaiki ta etzan
han ez dago derrigorrik,
eta mendian ibilaldi bat
ez gorputzari zigorrik,
eta gorputzak hartu izan du
arnasberritu ederrik,
mundu honetan ez da neretzat
horrelako Benidorrik.

Urte hauetan modu hontantxe
ibiltzen naiz oporretan,
zein pentsamendu zoragarriak
goiko mendi-tontorretan,
eta bestetik zer konfiantza
artzai lagun jatorretan,
egunak azkar pasatzen zaizkit
pena bat daukat horretan.

Ez dakigu noiz itzaliko dan
hartu genduen argirik,
baina badaukat nik nere kasa
erabaki bat garbirik,
hontaz aurrera ez leike baina
hain konfiantza haundirik,
pauso bat eman ahal dedan arte
ez det utziko mendirik.